

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

**HIV-i JA NARKOMAANIAGA SEOTUD
TEADMISED, HOIAKUD JA KÄITUMINE
SÜÜDIMÕISTETUTE HULGAS**

LILIA LÕHMUS, AIRE TRUMMAL

TALLINN 2009

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ÜLEVAADE UURIMUSE KORRALDAMISEST	4
2. VALIMI ÜLDINE ISELOOMUSTUS	6
3. ELUVIIS	12
3.1. Aja veetmine	12
3.2. Tubakatoodete ja alkoholi tarvitamine.....	14
3.3. Narkootikumide tarvitamine	16
4. HIV-NAKKUSEGA SEOTUD TEADMISED	25
4.1. Teadmised HIV-nakkuse levikuteedest	25
4.2. Teadmised emalt lapsele HIV-i edasikandumise riski vähendamise võimalustest.....	28
4.3. Teadmised sugulisel teel levivate infektsioonide vältimise meetoditest	30
4.4. Teemad, mille kohta vajatakse rohkem informatsiooni.....	32
5. HIV-I NAKATUMISE JA NARKOMAANIAGA SEOTUD ARUSAAMAD NING USKUMUSED	34
5.1. Arusaamad HIV-i nakatumise võimalustest olmekontaktides	34
5.2. Suhtumine HIV-i nakatunud inimestesse.....	37
5.3. HIV-i, AIDS-i ja narkomaaniaga seotud uskumused	42
6. SEKSUAALSUHTED JA KONDOOMI KASUTAMINE	42
7. ENNETUSTEGEVUS KINNIPIDAMISASUTUSTES	45
7.1. Nõustamine ja testimine HIV-ile	45
7.2. B-hepatiidi vastu vaktsineerimine.....	50
7.3. Tasuta vahendid	51
7.4. Convictus Eesti tugirühmade tegevus	55
KOKKUVÕTE	62
LISA 1: Valimi esinduslikkus.....	70
LISA 2: Valimi ja ankeedile mittevastanute võrdlus	71
LISA 3: Süüdimõistetute aja veetmise viisid kinnipidamisasutuste lõikes	72
LISA 4: Erinevate narkootikumide tarvitamise viis kinnipidamisasutuses viibimise ajal	73

SISSEJUHATUS

Vastavalt Lääne-Tallinna Keskhaigla HIV-nakkuse Referentslaboratooriumi andmetele tuvastatakse viiendik Eestis registreeritud HIV juhtudest kinnipidamisautuses viibimise ajal. Esmakordselt diagnoositi HIV-nakkuse juht kinnipidamisautuses 2000. aastal. Kokku on aastate jooksul HIV-i kinnipidamisautuses tuvastatud 1463 inimesel (31.12.2007 seisuga¹) moodustades kõikidest HIV-kandjatest 23%. Valdav enamus neist on mehed. Alates 2000. aastast on meessoost kinnipeetavate seas kokku registreeritud 1317 nakkusjuhtu ning naiste hulgas 146. Suurima vanusrühma moodustavad 20-24-aastased noored – 35% 2007. aastal kinnipidamisautuses tuvastatud HIV-i nakatunute kuulusid antud vanusrühma. Rohkem kui pooled registreeritud nakatunud on enne vanglasse sattumist elanud Tallinnas.

Valdavalt on nakatumine HIV-i toimunud väljaspool kinnipidamisautust ning vanglasest nakatumist on tuvastatud vaid mõnel üksikul juhul. Et ennetada kinnipidamisautuste sisest HIV-i levikut, on vaja hinnata kinnipeetavate teadmisi HIV-nakkuse levikuteedest ja sellest hoidumise meetoditest ning selgitada riskikäitumise taset vanglatingimustes (seonduvalt nii narkootikumide tarvitamise kui seksuaalkäitumisega). Antud uurimuse andmed aitavad kaasa HIV-i ja narkomaaniaga seotud ennetustöö suunamisele kinnipeetavate seas. Lisaks mõõdetakse kogutud andmete baasil Eesti riikliku HIV-i ja AIDS-i strateegia aastateks 2006-2015 raames püstitatud eesmärkide saavutamist. Uurimuse korraldas Tervise Arengu Instituut koostöös Justiitsministeeriumiga.

Kõigis Eesti vanglatest teostatavat uurimust viidi 2008. aastal läbi kolmandat korda. Eelmised andmedkogumised toimusid 2004. ja 2006. aastal. Täna töötab Eestis viis vanglat: Tallinna, Tartu, Murru, Viru ja Harku Vangla. Vanglateenistuse reformi käigus toimub üleminek ühiselamutüüpi vanglatelt kambervanglatele. Võrreldes esimese süüdimõistetute küsitlemisega 2004. aastal, on tänaseks suletud Ämari, Viljandi ja Pärnu Vangla ning avatud Viru Vangla.

Järgnev raport koosneb seitsmest peatükist. Kahes esimeses peatükis antakse ülevaade uurimuse korraldamisest ja valimist. Kolmas peatükk käsitleb süüdimõistetute elustiili ning narkootikumide tarvitamisega seotud andmeid. Sellele järgnevalt kajastatakse teadmisi erinevatel HIV-nakkuse levikuga seotud teemadel. Viiendas peatükis antakse ülevaade HIV-i, AIDS-i ja narkomaaniaga seotud arusaamadest ning suhtumisest HIV-i nakatunud inimestesse. Kuues peatükk käsitleb seksuaalkäitumist vanglatingimustes. Viimases peatükis vaadeldakse, kuidas kättesaadav on süüdimõistetute jaoks vanglates läbiviidav ennetustegevus.

Raporti koostajad tänavad vanglaametnikke ning ankeedile vastanud süüdimõistetuid vastutulelikkuse ja mõistva suhtumise eest. Täname Jekaterina Andrejevat, Kadri Eraparti, Ljudmilla Atškasovit, Maris Sippulit, Inga Lilienbergi ja Jelena Kornejevat, kes viisid läbi anketeerimise kinnipidamisautustes.

---

¹ Antud raporti valmimise ajaks ei olnud 2008. aasta HIV-juhtude statistika veel avalik.

1. ÜLEVAADE UURIMUSE KORRALDAMISEST

Valimi moodustamine

Käesolev uurimus viidi läbi süüdimõistetute hulgas, kes kannavad karistust Eesti kinnipidamisasutustes. Valimi moodustamise aluseks on võetud Justiitsministeeriumi andmed seisuga 11.07.2008. Kokku viibis antud kuupäeva seisuga viies vanglas 1754 süüdimõistetut, mis moodustas uurimuse üldkogumi. Harku Vanglas kannavad karistust naissoost süüdimõistetud, ülejäänud vanglates mehed. Alaealised süüdimõistetud kannavad karistust Viru Vanglas. Tartu, Viru ja Tallinna Vangla on kambervanglad ning Murru ja Harku ühiselamu tüüpi vanglad. Justiitsministeeriumi andmetel paigutatakse kinnipeetavad vanglatesse lähtuvalt järgnevast:

- Tartu Vanglasse paigutatakse kinnipeetavad elukohajärgselt. Lisaks viibivad antud vanglas isikud, kellel on narkootiliste ainete tarvitamisest tingitud sõltuvushäired.
- Tallinna Vanglasse paigutatakse kinnipeetavad, kelle elukoht on Harju maakonnas.
- Viru Vanglasse paigutatakse kinnipeetavad, kelle elukoht on Ida- või Lääne-Virumaal. Lisaks viibivad antud vanglas meessoost noored kinnipeetavad ja narkokuritegusid toime pannud isikud.
- Murru Vanglasse paigutatakse seksuaalkuritegusid või liiklusalaseid kuritegusid toime pannud isikud, madala retsidiivsusrisi ja madala ohtlikkuse tasemega kinnipeetavad. Lisaks viibivad Murru Vanglas üle 55 aasta vanused isikud, kellel ei ole tervislikke vastunäidustusi (sh rasket liikumispuuet).
- Harku Vanglasse paigutatakse naissoost kinnipeetavad.

Valimi moodustamisel võeti arvesse järgmised põhimõtted:

- tegemist on väikese üldkogumiga;
- kõik Eesti vanglad peavad olema valimis esindatud;
- valim peab olema esinduslik seksuaalkäitumisega seotud andmete analüüsiks;
- valim peab olema piisavalt suur 10%-lise muutuse tuvastamiseks seoses süüdimõistetute teadmistega HIV-nakkuse levikuteedest;
- valimimahud vanglate lõikes jagunevad proportsionaalselt süüdimõistetute koguarvuga, et valimi põhjal saaks teha järeldusi terve üldkogumi kohta;
- vanglasiseselt moodustatakse juhuvalim osakondade või seksioonide kaupa;
- arvestatakse 2006. aasta uurimuse vastamismääruga.

Eeltoodud tingimusi arvesse võttes kujunes 2008. aasta uurimuse valimi suuruseks 881 süüdimõistetut, kes moodustasid 50,2% üldkogumist. Tabelis 1 on näidatud valimi jagunemine vanglate vahel.

Tabel 1: Valimi mahud kinnipidamisasutuste lõikes

Vangla	süüdimõistetute arv seisuga 11.07.2008		valimi maht (n)
	n	%	
Harku	104	5,9	62
Murru	484	27,6	259
Tallinn	286	16,3	173
Tartu	327	18,7	160
Viru	553	31,5	227
KOKKU	1754	100,0	881

Ankeetküsitluse läbiviimine

Süüdimõistetute ankeeterimine viidi läbi perioodil 29.09-03.11.2008. Küsitlajateks olid vastavas vanglas töötavad meditsiini- või sotsiaalosakonna töötajad, keda eelnevalt instrueeriti. Küsitlemiseks koguti juhuvalimisse kuuluvate osakondade või seksioonide süüdimõistetud ühte suuremasse ruumi vanglas. Esmalt tutvustati uurimuse eesmärki, ankeedi täitmise viisi ja selgitati välja süüdimõistetud, kes ei soovinud osaleda. Ankeeterimisest keeldunute kohta märgiti ülesse mõned sotsiaal-demograafilised andmed (vanus, rahvus ja haridustase) ning nad viidi küsitlusruumist välja. Ülejäänud süüdimõistetud täitsid ankeedi iseseisvalt ja kirjalikult. Kui osakond/seksioon oli kinnine, siis toimus küsitlemine osakonnas/seksioonis sees. Tänu täheks uurimuses osalemise eest kingiti vastajale pastakas, kaustik ja HIV-ennetusega seotud infomaterjalid. Uurimuses osalemine oli anonüümne ja vabatahtlik.

Ankeet koosnes 56 küsimusest või küsimusteblokist. Küsimustik käsitles kuute teemat: taustaandmed (sotsiaal-demograafilised andmed, eluviis, karistuse kandmise aeg); HIV/AIDS-i temaatikaga seotud teadmised, arusaamad ja uskumused; seksuaalsuhted ja kondoomi kasutamine; narkootikumide tarvitamine; vangla poolt pakutavate vahendite ja teenuste kättesaadavus; rahulolu Convictus Eesti poolt korraldatavate tugirühmade tööga vanglates. Viimatinimetatud teemal vastasid kinnipeetavad, kes osalesid Convictus Eesti poolt organiseeritud tugirühmade töös küsitlusele eelnenud kuue kuu jooksul.

Vastamismäär

Süüdimõistetutelt saadi tagasi 775 ankeeti, millest analüüsiks sobis 750 ehk 85,1% algsest valimist ja 42,8% üldkogumist. Puudulikult täidetuks loeti ankeet, kus olid vastamata jäetud vähemalt pooltele küsimustele. Tabelis 2 on näidatud küsitlemise tulemused vanglate lõikes.

Tabel 2: Vastamismäär kinnipidamisasutuste lõikes

Vangla	ankeedile vastanud süüdimõistetud		vastamismäär algsest valimist (%)
	n	%	
Harku	56	7,5	90,3
Murru	201	26,8	77,6
Tallinn	173	17,3	75,1
Tartu	153	20,4	95,6
Viru	210	28,0	92,5
KOKKU	750	100,0	85,1

Andmete analüüs

Saadud valimis vastab vanglate osakaal osakaalule üldkogumis (vt Lisa 1), mistõttu andmed ei vajanud eraldi kaalumist.

Lõplikku valimit võrreldi uurimuses osalemisest keeldunutega. Küsimustiku täitmisest keeldunute hulgas on võrreldes valimiga vähem 20-29-aastaseid ning rohkem 40-aastaseid ja vanemaid süüdimõistetuid. Keeldujate hulgas ei ole 19-aastaseid ja nooremaid inimesi. Haridusega seotud andmete puhul ilmneb, et keeldujate seas on rohkem kõrgharidusega inimesi. Soo ja rahvuse alusel antud kaks gruppi olulisel määral ei erine (vt Lisa 2). Toodud erinevustest lähtuvalt tuleb uurimuse andmete tõlgendamisel silmas pidada, et need on veidi nihutatud nooremate vastajate poole. 85%-

line vastamismäär on aga hea tulemus ning võib arvata, et kirjeldatud nihe ei oma uurimuse tulemustele suurt mõju.

Andmed esitatakse vanglate lõikes. Meeste ja naiste andmeid eraldi välja ei tooda, kuna naiste grupp on meestega võrreldes 12 korda väiksem (vt tabel 3) ning andmeid vanglate lõikes vaadates ilmnevad ka mõningad erinevused naiste grupis, kuna Harku Vanglas viibivad üksnes naised ja ülejäänud vanglates mehed. Oluliste erinevuste ilmnemisel esitatakse tulemused kolmes vanusgrupis, kahes rahvusgrupis ning nelja haridustaseme vahel. Vanuse alusel on valim jagatud järgmiselt: 20-29-, 30-39- ning 40-aastased ja vanemad. 15-19-aastaste absoluutarv ja osakaal kogu valimis on nii väike ($n=34$, 4,5%), et see ei võimalda antud vanusrühma analüüsimist eraldi grupina. Samuti ei olnud otstarbekas 15-19-aastaseid 20-29-aastaste grupiga kokku liita, sest alaealised ja 18-19-aastased võivad oluliselt erineda 20-ndates eluaastates vastajatest. Seetõttu on 15-19-aastaste grupp vanusrühmade vahelisest analüüsist välja jäetud.

Rahvusega seoste leidmiseks on valim jagatud kaheks: eestlased ja mitte-eestlased (venelased ja muust rahvusest vastajad). Haridustasemete alusel võrreldakse andmeid järgmistes gruppides: lõpetamata põhiharidus, põhiharidus, keskharidus ja kutseharidus. Analüüsi ei kaasata kõrgharidusega vastajaid, sest selliseid inimesi leidub valimis vaid 16 (2,2%), mis ei võimalda antud haridustasemega inimeste analüüsimist eraldi grupina.

2006. ja 2008. aasta küsitlusmetoodika on esmasest andmekogumisest mõnevõrra erinev, mistõttu võrreldakse viimase küsitlemise andmeid vaid 2006. aastaga. 2006. aasta andmed on kaalutud vastavalt vanglate osakaaludele üldkogumis, sest eelmisel küsitluskorral ei vastanud vanglate osakaal valimis nende osakaalule üldkogumis.

Andmeanalüüs on teostatud statistilist andmetötluse paketi SPSS 16.0 abil. Andmete kirjeldamiseks kasutatakse tunnuste jaotumist, mis on välja toodud sagedustabelitega ning keskmist näitajat. Mitme tunnuse ühisjaotusi kirjeldatakse risttabelite abil. Erinevuste hindamiseks erinevate gruppide arvamuste vahel kasutatakse χ^2 testi, t-testi, Mann-Whitney testi, Wilcoxon testi, Fisheri LSD testi, ja Kruskal-Wallis testi. Erinevus loetakse oluliseks, kui olulisuse tase $\alpha \leq 0,05$. Kahe tunnuse vahelise seose olulisust ja tugevust kontrollitakse Spearmani korrelatsiooni kordajaga ρ , kusjuures $-1 \leq \rho \leq 1$. Mida suurem (kas positiivne või negatiivne) on Spearmani ρ , seda tugevam on tunnuste vaheline seos.

2. VALIMI ÜLDINE ISELOOMUSTUS

Sugu ja vanus

Valdava enamuse süüdimõistetutest moodustavad mehed. Naissoost vastajaid on valimis ligikaudu kümnendik. Sarnaselt eelmise küsitluskorraga on suurimaks vanusrühmaks 20-29-aastased ning väikseima osakaalu moodustavad kuni 19-aastased (vt tabel 3). Vastajate keskmine vanus mediaani alusel on 30 eluaastat. Noorim anketeeritu on 15-aastane ning vanim 65-aastane. Meeste ja naiste vanus ei erine olulisel määral.

Tabel 3: Vastajad soo ja vanuse lõikes

Vanusrühm	mees		naine		KOKKU	
	n	%	n	%	n	% vanusrühmadest
15-19	34	100,0	-	-	34	4,6
20-29	272	90,7	28	9,3	300	40,9
30-39	229	93,1	17	6,9	246	33,5
40 ja vanemad	143	92,9	11	7,1	154	21,0
KOKKU	678	92,4	56	7,6	734	100,0
märkimata	16		-		16	

Valimisse sattunud 15-19-aastased süüdimõistetud kannavad oma karistust Viru Vanglas (peale ühe erandi). Vanglatevaheline erinevus tuleb esile 40-aastaste ja vanemate süüdimõistetute puhul – Murrus ja Tallinnas on selles vanuses vastajate osakaal oluliselt suurem Tartu ja Viru Vanglatest (vt tabel 4).

Tabel 4: Vastajate vanusrühmad kinnipidamisasutuste lõikes

Vangla	15-19		20-29		30-39		40 ja vanemad	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Harku	-	-	28	50,0	17	30,4	11	19,6
Murru	1	0,5	72	36,7	59	30,1	64	32,7
Tallinn	-	-	42	33,3	49	38,9	35	27,8
Tartu	-	-	70	46,7	57	38,0	23	15,3
Viru	33	16,0	88	42,7	64	31,1	21	10,2
KOKKU	34	4,6	300	40,9	246	33,5	154	21,0

15-19-aastaste arv ja osakaal koguvalimist on väga väike, mistõttu neid ei kaasata vanusrühmade vahelisi erinevusi tuvastavasse analüüsi. Järgnevalt võrreldakse omavahel kolme vanusrühma: 20-29-, 30-39- ning 40-aastased ja vanaemad.

Rahvus

Eestlaseid ja venelasi on vastajate hulgas võrdväärset määral – üle 40%-i. Muud rahvust nimetas 8% küsitletutest ja mainitud rahvusteks olid: armeenlane (n=2), aserbaidžaan (n=2), grusiin (n=2), hiinlane (n=1), hindu (n=1), jakuut (n=1), lätlane (n=2), leedulane (n=2), mari (n=1), moldaavlane (n=1), mustlane (n=2), poolakas (n=3), soomlane (n=5), tatarlane (n=1), tsehhi (n=1), tšetšeen (n=1), ukrainlane (n=15), usbekk (n=1), valgevenelane (n=10). 2 inimest vastusevarianti „muu“ ei täpsustanud ning 1% (n=7) vastajatest ei märkinud ankeeti oma rahvust.

Eestlaste osakaal on suurem Murru ja Tartu Vanglas. Vene rahvuse esindajad on ülekaalus Harku, Tallinna ja Viru Vanglas. Muude rahvuste esindajaid on kõikides vanglates võrdväärset osakaalus (vt tabel 5).

Tabel 5: Vastajate rahvus kinnipidamisasutuste lõikes

Vangla	eestlased		venelased		muu rahvus	
	n	%	n	%	n	%
Harku	16	28,6	37	66,1	3	5,4
Murru	123	62,4	60	30,5	14	7,1
Tallinn	44	34,1	73	56,6	12	9,3
Tartu	81	53,3	56	36,8	15	9,9
Viru	66	31,6	131	62,7	12	5,7
KOKKU	330	44,4	357	48,1	56	7,5

Edaspidi kasutatakse rahvuste lõikes andmeid analüüsid gruppe „eestlased“ ja „mitte-eestlased“. Viimasesse gruppi kuuluvad nii venelased kui muude rahvuste esindajad.

Haridus

Kõige enam on vastajate seas põhi- või keskharidusega süüdimõistetuid – mõlematesse gruppidesse kuulub ligi kolmandik valimist. Viiendiku jagu leidub neid, kes ei ole omandanud põhiharidust või on kutseharidusega. Kõrgharidusega süüdimõistetud moodustavad 2%. 3,5% (n=26) ei vastanud haridust puudutavale küsimusele (vt tabel 6).

Vastajaid haridustasemete kaupa võrdlevast analüüsist on edaspidi välja jäetud kõrgharidusega vastajad ja need, kes märkisid oma ankeeti haridustasemeks „muu“, kuna nende arv ja osakaal valimis on väga väike.

Tabel 6: Vastajate kõrgeim omandatud haridustase

Haridustase	n	%
lõpetamata põhiharidus	145	20,0
põiharidus	212	29,3
keskharidus	206	28,5
kutseharidus	142	19,6
kõrgharidus	16	2,2
muu	3	0,4
KOKKU	724	100,0
märkimata	26	

Haridustasemes tuleb esile vanuseline erinevus. Lõpetamata põhiharidusega inimesi on kõige rohkem 20-29-aastaste süüdimõistetute hulgas – ligi kolmandik. 30-39-aastaste hulgas leidub neid kümnendiku ning 40-aastaste ja vanemate seas mõne protsendi jagu. 20-29- ja 30-39-aastastest on põhiharidusega inimesi umbes kolmandik, vanimas grupis alla kümnendiku. Vanuse kasvades suureneb keskharidusega süüdimõistetute osakaal. Kui 20-29-aastaste hulgas moodustavad nad ligi viiendiku, siis 40-aastaste ja vanemate seas rohkem kui poole. Kutseharidusega vastajaid on kõige vähem 20-29-aastaste inimeste hulgas – veidi rohkem kui kümnendik. Kahes vanemas grupis leidub taoliselt vastanuid umbes neljandiku jagu (vt tabel 7).

Tabel 7: Vastajate kõrgeim omandatud haridustase vanusrühmade lõikes

Haridustase	20-29-aastased		30-39-aastased		40-aastased ja vanemad	
	n	%	n	%	n	%
lõpetamata põhiharidus	93	31,4	26	11,0	5	3,4
põhiharidus	105	35,5	80	33,7	9	6,2
keskharidus	55	18,6	67	28,3	79	54,5
kutseharidus	39	13,2	60	25,3	42	29,0
kõrgharidus	4	1,3	4	1,7	7	4,8
muu	-	-	-	-	3	2,1
KOKKU	296	100,0	237	100,0	145	100,0

Vanglatevaheline erinevus tuleb esile põhi- ja keskharidusega süüdimõistetute puhul. Põhiharidusega karistusekandjaid on rohkem Tartu ja Viru Vanglates (vastavalt 37% ja 36%), oluline on erinevus võrreldes Murru ja Tallinnaga (vastavalt 22% ja 19%). Harkus on põhiharidusega süüdimõistetuid 32%. Keskharidusega inimeste osakaal on suurim Tallinnas (41%) ning Tartu ja Viru Vanglates on neid oluliselt vähem (vastavalt 24% ja 20%). Nii Harkus kui Murrus on keskharidusega süüdimõistetuid 32%. Kokkuvõttes saab väita, et Tallinna Vangla süüdimõistetute haridustase on kõrgem kui Tartus ja Viru Vanglas viibivatel inimestel.

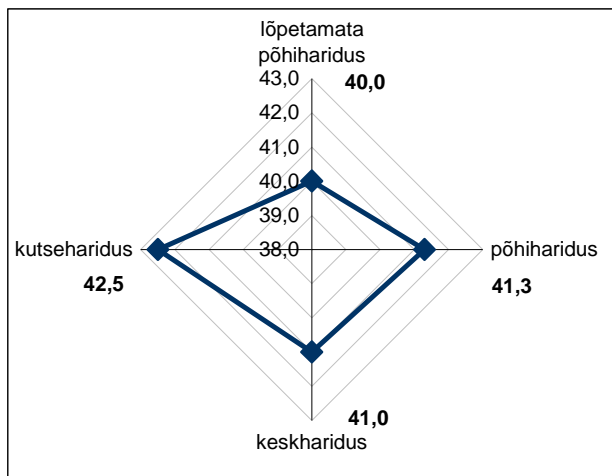
Enesehinnang

Sarnaselt eelmisele küsitluskorrale mõõdeti süüdimõistetute enesehinnangut Rosenbergi adopteeritud enesehinnanguskaala abil. See koosneb kümnest väitest, mis kirjeldavad, kui väärtuslikuks inimene ennast peab. Vastajad hindavad 5-pallisel skaalal, kuivõrd toodud väited käivad nende kohta (1-ei kehti mitte kunagi, 2-sageli ei kehti, 3-kehtib vahetevahel, 4-kehtib sageli, 5- kehtib alati). Väidetest 6 on positiivsed ning 4 negatiivsed. Enesehinnangu skoori moodustamiseks pööratakse negatiivsete väidete skaalad ümber. Kõikidele väidetele antud hinnangud liidetakse kokku ning moodustatakse skoor vahemikus 10-50. Antud skaalal on keskmiseks skooriks 30. Mida suurem on saadud skoor, seda kõrgem on inimese enesehinnang.

Enesehinnangu skoor oli võimalik arvutada 639 süüdimõistetute kohta (85% valimist), sest nemad märkisid vastuse kõigile kümnele ankeedis esitatud väitele.

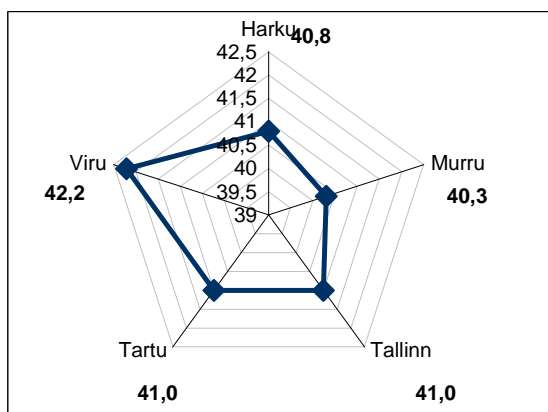
Süüdimõistetute keskmine enesehinnang on üle skaala keskmise taseme – 41,1. Võrreldes 2006. aastaga on see näitaja suurenenud – skoor oli siis 39,8. 2008. aastal on kõige väiksemaks esinenud skoori väärtuseks 16 (n=1) ja kõige suuremaks 50 (n=43, 7% valimist), mis on ka skooride võimaliku vahemiku maksimum.

Vastupidiselt eelmise küsitluskorraga on 2008. aastal mitte-eestlastel kõrgem enesehinnang kui eestlastel – keskmine skoor vastavalt 41,6 ja 40,4. Haridustasemete lõikes ilmnes kõrgeim enesehinnang kutseharidusega süüdimõistetute hulgas. Sellest madalamalt on ennast hinnanud lõpetamata põhiharidusega ja keskharidusega karistusekandjad (vt joonis 1).

Joonis 1: Enesehinnangu keskmine skoor haridustasemete lõikes

Erinevates vanglates on vastajate enesehinnang üsna ühtlasel tasemel. Statistiliselt oluline erinevus tuleb esile vaid Murru ja Viru Vangla vahel, kus Viru Vanglas karistust kandvate inimeste keskmine enesehinnangu skoor on kõrgem (vt joonis 2).

Joonis 2: Enesehinnangu keskmine skoor kinnipidamisasutuste lõikes

Karistuse kandmine

Ankeet sisaldas küsimusi kogu elu jooksul kantud karistuste (vanglakaristuste kordade arv, vanglas viibitud aeg) ning praeguse karistuse kandmise aja kohta.

Valimisse kuuluvad süüdimõistetud on oma elu jooksul keskmiselt karistust kandnud 2,6 korral. 38% (n=268) kandis küsitlemise ajal oma esimest karistust. Kõige rohkem on vanglas karistuse kandmiseks viibitud 12 korral (n=2). 5% (n=3) ei märkinud ankeeti oma karistuste arvu.

Kokku on elu jooksul karistuse kandmiseks vanglas viibitud keskmiselt 6,5 aastat. Vähem kui üks aasta on vanglas viibinud 13% (n=98) süüdimõistetutest. Kõige pikem karistuse kandmise staaž on 32 aastat (n=2). 2% (n=13) ei täpsustanud, kui kaua nad on karistuse kandmiseks elu jooksul kokku vanglas viibinud. Elu jooksul karistuse kandmisega seotud näitajad ei ole 2006. aastaga võrreldes muutunud.

Korrelatsioonanalüüsil selgus keskmise tugevusega positiivne seos vanuse ja vanglas viibitud aja vahel ($\rho=0,45$) ehk mida vanemad on süüdimõistetud, seda pikemalt ollakse oma elu jooksul vanglas viibitud. Vanuse ja vanglakaristuse kordade arvu vahel ilmnes samuti statistiliselt oluline, kuid nõrk seos ($\rho=0,24$) ehk vanemad süüdimõistetud olid vanglas viibinud rohkem kordi.

Kõige pikema karistuse kandmise staažiga on keskharidusega süüdimõistetud – keskmiselt on nad oma elu jooksul vanglas viibinud 8,4 aastat (keskharidusega inimeste hulgas on ka enam vanemate vanusrühmade esindajaid). Neile järgnevad kutseharidusega süüdimõistetud, kelle seas on antud näitaja 6,8 aastat. Lõpetamata põhihariduse ja põhiharidusega vastajate karistuse kandmise aeg on ühesugusel tasemel – vastavalt 4,8 ja 5,2 aastat.

Harku ja Viru Vangla süüdimõistetud paistavad silma väiksema vanglas viibitud kordade arvu poolest ja elu jooksul kinnipidamisasutuses karistuse kandmiseks veedetud aja poolest. Viimase näitaja osas erineb Harku ka Viru Vanglast. Antud näitajad on ilmselt seotud asjaoluga, et Viru Vanglas viibivad ka alaealised ning Harku Vanglas asuvad naissoost süüdimõistetud. Kõige rohkem kordi on karistust kandnud Tallinna süüdimõistetud, kuid elu jooksul karistuse kandmise aja poolest see kinnipidamisasutus Murrust ja Tartust ei eristu. Kõigi kolme vangla süüdimõistetud on elu jooksul keskmiselt karistust kandnud üle seitsme aasta (vt tabel 8).

Praeguse karistuse kandmiseks on keskmiselt vanglas viibitud 3,2 aastat. Samal tasemel oli see näitaja ka 2006. aastal. Vähem kui aasta on käesolevat karistust kandnud 25% ($n=185$) süüdimõistetutest, sh 2% ($n=14\%$) vähem kui üks kuu. 1% ($n=8$) antud küsimusele ei vastanud.

Korrelatsioonanalüüsis selgus ka praeguse karistuse kandmise ja vanuse vahel statistiliselt oluline positiivne seos ($\rho=0,27$) ehk mida vanemad on süüdimõistetud, seda pikem on praeguse karistuse kandmise aeg. Kuid antud seos ei ole nii tugev kui kogu elu jooksul vanglas viibitud aja puhul.

Võrreldes lõpetamata põhihariduse ja põhiharidusega süüdimõistetutega (karistuse kandmise aeg vastavalt 2,4 ja 2,8 aastat), on praeguse karistuse kandmisel vanglas kauem viibinud kesk- ja kutseharidusega vastajad (mõlema haridustaseme keskmine näitaja on 3,6 aastat).

Küsitluse toimumise ajal kantava karistuse periood on kõige lühem Harku Vanglas. Oluliselt erinevad naissoost vastajad Murru ja Tartu süüdimõistetutest (vt tabel 8).

Tabel 8: Keskmise vanglakaristuste arv elu jooksul ja selle kandmise aeg kinnipidamisasutuste lõikes

<i>Vangla</i>	<i>vanglakaristuste arv</i>	<i>elu jooksul kantud karistuse aeg (aastates)</i>	<i>praeguse karistuse kandmise aeg (aastates)</i>
Harku	1,9	3,2	2,2
Murru	2,6	7,2	3,5
Tallinn	3,3	7,6	3,2
Tartu	2,7	7,5	3,8
Viru	2,2	5,4	3,0

Viru Vanglasse paigutati esimesed kinnipeetavad 2008. aasta aprillis. Kuna kinnipeetavate ümberpaigutamist teistest vanglastest Viru Vanglasse oli toimunud ka vahetult enne küsitlemist, (ning toimub ka muid süüdimõistetute ümberpaigutamisi) uuriti vastajatelt mitmes vanglas nad olid eelnenud nelja nädala jooksul viibitud. Valdavalt on küsitlusele eelnenud nelja nädala jooksul viibitud ühes vanglas – nii väidab 85% (n=635) vastajatest. Mitmes vanglas viibis eelneva kuu jooksul 15% (n=115) süüdimõistetutest. Küsimuste puhul, kus uuritakse viimase nelja nädala andmeid vanglate lõikes, on viimatinimetatud grupp selguse mõttes analüüsist eemaldatud. Nii on kajastatavad andmed seotud konkreetse vanglaga.

3. ELUVIIS

Järgnevas peatükis käsitletakse eelkõige sõltuvusainete tarvitamist ning enam tähelepanu pööratakse narkootikumide tarvitamisele. Lisaks kajastatakse süüdimõistetute vaba aja veetmise, töö ja koolis käimise seotud andmeid.

3.1. Aja veetmine

Saamaks ülevaadet, kuidas süüdimõistetud kinnipidamisasutuses oma aega sisustavad, küsiti andmeid tervisespordiga tegelemise, huviringides/grupitöös osalemise ning töö ja koolis käimise sageduse kohta küsitlusele eelnenud nelja nädala jooksul. Analüüsist jäeti välja vastajad, kes olid praegust karistust kandnud vähem kui üks kuu (n=8).

Sarnaselt eelmisele küsitluskorrale sisustatakse oma aega kõige sagedamini tervisespordiga – umbes pooled süüdimõistetutest tegelesid spordiga mitu korda nädalas või sagedamini ja ligi neljandik ei sportinud kordagi. Oluliselt vähem oli neid, kes osalesid huviringides või grupitöös. Tööl käisid eelneval kuul ligi pooled ja koolis 44% karistusekandjatest (vt tabel 9). Antud küsimuse erinevatele osadele jättis vastamata 9-17% valimist.

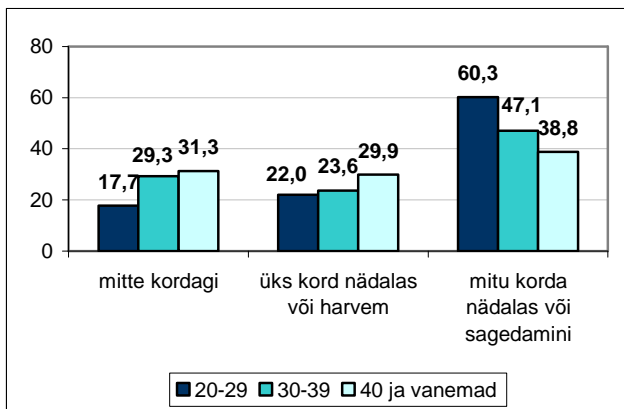
Võrreldes 2006. aastaga on vähenenud tervisespordiga tegelemise sagedus, kuid tõusnud töö ja koolis käijate osakaal. Suurimad muutused on aset leidnud seoses tööga – mitu korda nädalas või sagedamini tööl käivate süüdimõistetute osakaal on suurenenud 19% võrra ning 16,5% võrra on vähenenud nende osahulk, kes ei töötanud kordagi (vt tabel 9).

Tabel 9: Aja sisustamise viisid viimase 4 nädala jooksul 2006, 2008 (%)

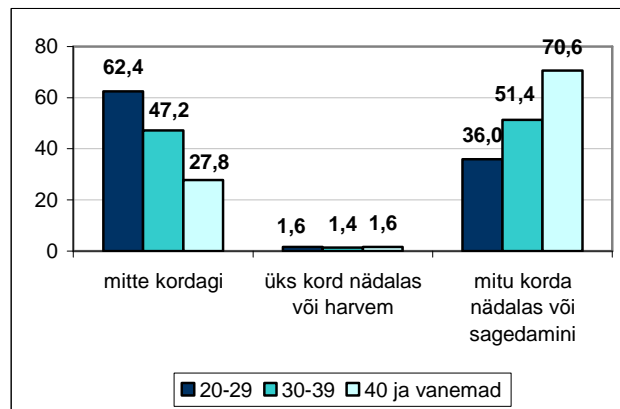
<i>Sagedus</i>	<i>tervisesport</i>		<i>huviringid, grupitöö</i>		<i>töö</i>		<i>kool</i>	
	<i>2006</i>	<i>2008</i>	<i>2006</i>	<i>2008</i>	<i>2006</i>	<i>2008</i>	<i>2006</i>	<i>2008</i>
mitte kordagi	15,6*	23,4	57,0	59,7	67,9	51,4	65,7	55,9
1 kord nädalas või harvem	23,4	23,9	26,7	21,0	3,9	1,4	7,9	6,0
mitu korda nädalas või sagedamini	61,0	52,7	16,3	19,3	28,2	47,2	26,4	38,1

* Tumedas kirjas on esile toodud statistiliselt olulised erinevused küsitlusaastate vahel.

Vanusrühmades tulevad suuremad erinevused esile tervisespordiga tegelemise ja tööl käimisega seotult. Tervisespordi puhul eristub vanematest gruppidest 20-29-aastased, kelle hulgas on oluliselt rohkem mitu korda nädalas või sagedamini sportijaid (erinevus 30-39-aastastest 13% ning 40-aastastest ja vanematest 21,5%). Selles grupis on ka vähem mitte kordagi spordiga tegelejaid (vt joonis 3). Tööl käimise osas suureneb vanuse kasvades mitu korda nädalas või sagedamini töötavate süüdimõistetute osakaal ning väheneb mitte kordagi tööl käijate osahulk (vt joonis 4). Huviringis ja/või grupitöös osalemise poolest erinevad omavahel 20-29- ja 30-39-aastased ning vanema grupi esindajad on aktiivsemad. Mitu korda nädalas või sagedamini osaleb huviringis/gruppitöös 26% 30-39-aastastest ning kord nädalas või harvem 15%. 20-29-aastaste vastavad näitajad on vastavalt 15% ja 24%. Koolis käimise osas erinevad noorimad ja vanimad süüdimõistetud. 20-29-aastastest ei käinud küsitlusele eelnenud kuu jooksul kordagi koolis 51%, 40-aastastest ja vanematest 68%. Kord nädalas või harvem õppis 9% 20-29-aastastest ning 2% 40-aastastest ja vanematest.

Joonis 3: Tervisespordiga tegelemise sagedus viimase 4 nädala jooksul vanusrühmade lõikes (%)

Joonis 4: Tööl käimise sagedus viimase 4 nädala jooksul vanusrühmade lõikes (%)

Rahvusrühmades tuleb erinevus esile seoses tervisespordiga. Spordi harrastamine on populaarsem muust rahvusest süüdimõistetute hulgas. 59% mitte-eestlastest ja 44% eestlastest tegeles küsitlusele eelnenud kuu jooksul spordiga mitu korda nädalas või sagedamini. Kordagi ei sportinud 17,5% muu rahvuse esindajatest ja 31% eestlastest.

Haridustasemeti tuleb erinevus esile seoses tööl käimisega ja kõige sagedasemad tööl käijad on kutseharidusega inimesed. Oluliselt erinevad nad lõpetamata põhihariduse ja põhiharidusega süüdimõistetutest. Mitu korda nädalas või sagedamini töötas 58% kutseharidusega kinnipeetavatest (kordagi ei töötanud 39%), 36% lõpetamata põhiharidusega süüdimõistetutest (kordagi ei töötanud 64%) ja 42% põhiharidust omavate inimestest (kordagi ei töötanud 57%). Keskkaridusega süüdimõistetute näitajad on vastavalt 50% ja 49%.

Antud küsimuse puhul on vanglate lõikes andmete analüüsi kaasatud vaid need süüdimõistetud, kes ei olnud küsitlusele eelnenud nelja nädala jooksul vanglat vahetanud (n=620). Esile tulevad järgmised erinevused (vt andmed Lisa 3):

- Tervisespordiga tegelevad kõige sagedamini Viru Vangla süüdimõistetud, kes eristuvad kõikidest ülejäänud kinnipeetavatest. Ka Tartu Vanglas on rohkem spordi harrastajaid – nende andmed erinevad Murru ja Tallinna Vanglast.

- Huviringis/grupitöös osalejaid on kõige rohkem Harku süüdimõistetute hulgas. Võrreldes Murru, Tallinna ja Viru Vanglaga on seal väiksem osakaal neid, kes ei ole kordagi huviringis või grupitöös osalenud. Lisaks on Murru ja Viruga võrreldes Harkus rohkem kord nädalas või harvem ringides või grupis osalejaid.
- Tööl käijaid on kõige rohkem Harku süüdimõistetute hulgas ning erinevus tuleb esile kõigi teiste vanglatega võrreldes. Vähem on tööl käijaid Viru ja Tartu vanglates; lisaks Harkule erinevad nad selle poolest ka Murrust ja Tallinnast.
- Koolis käijaid on kõige rohkem Tartu ja kõige vähem Tallinna Vanglas – mõlema vangla süüdimõistetud eristuvad selgelt kõigist teistest kinnipidamisasutustest.

Tätoveeringute tegemine

Võrreldes 2006. aastaga on tätoveeringuid teinute osakaal vähenenud. Küsitlusele eelnenud 12 kuu jooksul on lasknud ennast kinnipidamisasutuses viibimise ajal tätoveerida 10% (n=74) süüdimõistetutest. 2006. aastal oli see näitaja 19%.

Võrreldes vanemate süüdimõistetutega on 20-29-aastaste hulgas rohkem tätoveerijaid – viimase 12 kuu jooksul lasi ennast kinnipidamisasutuses viibimise ajal tätoveerida neist 14%. 30-39-aastaste hulgas on see näitaja 6% ning 40-aastaste ja vanemate grupis 5%.

Teistest süüdimõistetutest eristuvad kutseharidusega vastajad, kelle hulgas on tätoveeringuid teha lasknud 3%. Ülejäänud kinnipeetavate puhul on taoliselt vastanud umbes kümnendiku võrra rohkem – 16% lõpetamata põhiharidusega, 12% põhi- ja 9% keskharidusega süüdimõistetutest. Vanglate vahel erinevusi esile ei tule.

Viimase 12 kuu jooksul tätoveeringuid teinud süüdimõistetutest 86,5% (n=64) märkis, et viimasel tätoveerimisel vanglas kasutati desinfitseerimisvahendeid. Desinfitseerimisvahendeid ei kasutatud 9,5%-l juhtudest ning 4% ei osanud öelda.

3.2. Tubakatoodete ja alkoholi tarvitamine

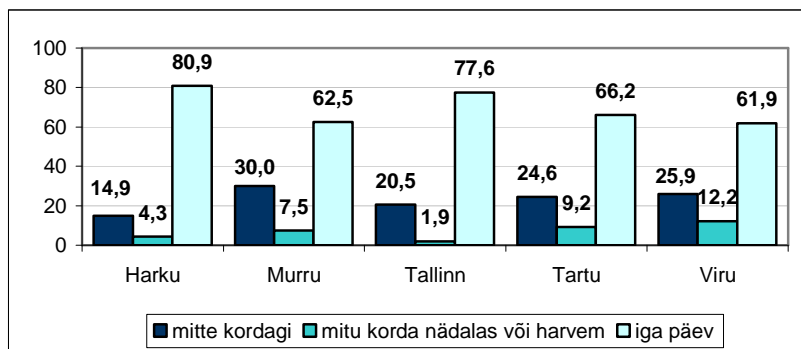
Tubakatoodete ning alkoholi tarvitamisega seotud harjumuste osas küsiti andmeid küsitlusele eelnenud 4 nädala kohta. Analüüsist on välja jäetud need vastajad, kes on praegust karistust kandnud vähem kui üks kuu (n=8). Vanglate lõikes andmeid analüüsides on arvestatud vaid nende süüdimõistetutega, kes viibisid küsitlusele eelnenud nelja nädala jooksul samas vanglas, kus neid küsitleti (n=620).

Suitsetamine

67% süüdimõistetutest on igapäevasuitsetajad. 8,5% karistuse kandjatest suitsetas küsitlusele eelnenud kuu jooksul mitu korda nädalas või harvem ning 24,5% ei tarvitanud tubakatooteid kordagi. 5% (n=38) valimist antud küsimusele ei vastanud. Võrreldes 2006. aastaga ei ole suitsetamisega seotud harjumused süüdimõistetute hulgas muutunud.

Vanus- ja rahvusgruppides ning haridustasemeti erinevusi ei ilmnenud. Mõningad erinevused tulevad esile vanglate lõikes. Harku ja Tallinna Vanglas on igapäevasuitsetajate osakaal kõige suurem, küündides ligikaudu 80%-ni. Oluliselt vähem on sellise tihedusega suitsetajaid Murru ja

Viru Vanglas. Mitu korda nädalas ja harvem suitsetavaid süüdimõistetuid on rohkem Viru ja Tartu Vanglas (umbes kümnendik). Olulisel määral erinevad nad selle poolest Tallinnast, kus sellise sagedusega suitsetajaid on paari protsendi jagu (vt joonis 5).

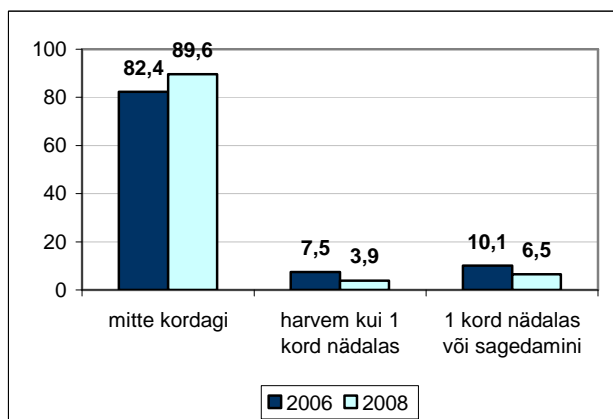

Joonis 5: Suitsetamise sagedus viimase 4 nädala jooksul kinnipidamisasutuste lõikes (%)

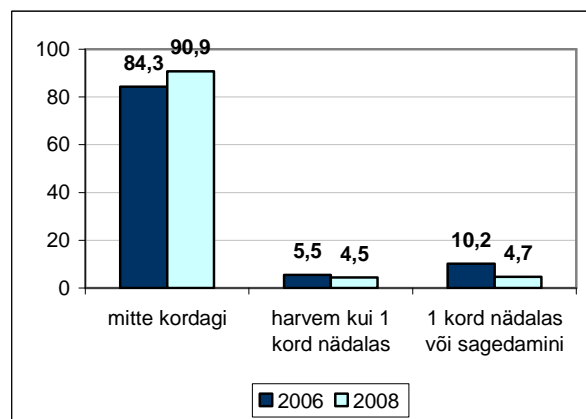
Alkoholi tarvitamine

Justiitsministeeriumi poolt kogutava statistika põhjal on 2007. aastal alustatud 23 kriminaalasja ja 2008. aastal 26 kriminaalasja seoses kinnipeetava, arestialuse või vahistatu poolt alkohoolse joogi või muu piiritust sisaldava aine valmistamise, omandamise, valdamise või arsti ettekirjutuseta tarvitamisega (Karistusseadustik § 330). Alkoholi tarvitamise avastamiseks kehivad vanglates öised liikumispiirangud, toimuvad regulaarsed loendused, läbiotsimised ja teostakse pidevat valvet.

Võrreldes 2006. aastaga on alkoholi tarvitamine süüdimõistetute hulgas vähenenud. 90% kinnipeetavatest märgivad ankeeti, et ei ole küsitlusele eelnenud nelja nädala jooksul alkoholi tarvitanud. 2006. aastal oli selliseid inimesi 7% vähem. Muutust näitab ka sageli alkoholi tarvitavate inimeste osakaalu vähenemine. Alkoholi tarvitamise ja purju joomise sagedus on sarnasel tasemel ehk need, kes alkoholi tarvitavad, joovad ennast ühtlasi ka purju (vt joonis 6 ja 7). Alkoholi tarvitamisega seotud üldisele küsimusele ei vastanud 15% (n=110) ja purju joomisega seotud küsimusele 17% (n=126) ankeeteritustest.

Joonis 6: Alkoholi tarvitamise sagedus viimase 4 nädala jooksul 2006, 2008 (%)

Joonis 7: Purju joomise sagedus viimase 4 nädala jooksul 2006, 2008 (%)

Nii alkoholi tarvitamise kui purju joomise puhul tuleb esile vanusrühmade vaheline erinevus ning suuremat alkoholi tarvitamist võib märgata 40-aastaste ja vanemate süüdimõistetute hulgas võrreldes 30-39-aastastega. Vanimas grupis ei tarvitanud eelmise kuu jooksul kordagi alkoholi 82% ja purju ei joonud ennast 84%. 30-39-aastaste hulgas on mõlema küsimuse puhul nii vastanute osakaal 93%. Võrreldes 30-39-aastastega on vanimate süüdimõistetute hulgas rohkem neid, kes tarvitasid alkoholi harvem kui kord nädalas: alkoholi tarvitamise puhul näitajad vastavalt 2% ja 8%, purju joomise osas 2% ja 9%.

Tallinna Vanglas on mõnevõrra vähem neid, kes ei ole kordagi küsitlusele eelnenud kuu jooksul alkoholi pruukinud – 83%. Erinevus on oluline võrreldes Tartu (94%) ja Viru Vanglaga (96%). Harkus ja Murrus on näitajad vastavalt 93% ja 89%.

3.3. Narkootikumide tarvitamine

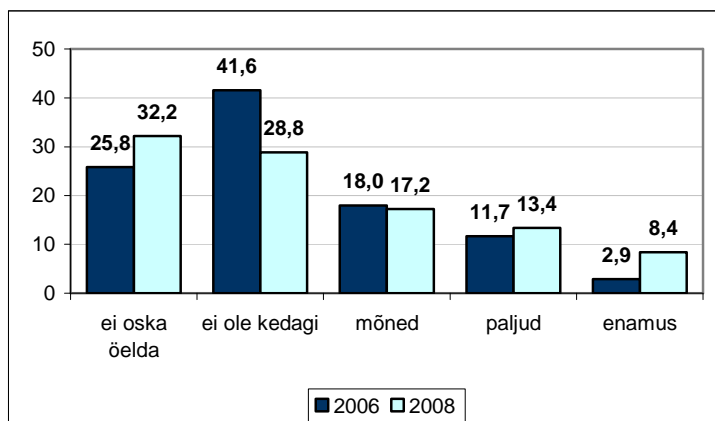
Justiitsministeeriumi andmetel toimusid 2008. aasta esimesel poolaastal vanglasüsteemis ümberpaigutamised, kus uimastisõitlastest kinnipeetavad viidi ühiselamutüüpi Murru Vanglast kambertüüpi Tartu Vanglasse ning narkokurjategijad uude Viru Vanglasse. 2008. aasta teise poolaasta statistilised andmed näitavad langustrendi. Kui 2007. aastal leiti vanglatest narkootikumi kahtlusega aine pakendeid 281 korral, siis 2008. aastal 99 korral. Kinnipeetava, arestialuse või vahistatu poolt narkootilise või psühhotroopse aine valmistamise, omandamise, valdamise, või arsti ettekirjutuseta tarvitamise eest (Karistusseadustik § 331) alustati 2007. aastal 291 kriminaalmenetlust ning 2008. aastal 144. Näitajate vähenemist peetakse tõhustunud narkootikumide sisseveo tõkestamise tulemuseks. Kinnipeetavaid testitakse narkootiliste ainete tarvitamise suhtes nii pisteliselt, regulaarselt kui ka põhjuslikult. 2008. aastal testiti kokku 1 600 kinnipeetavat ning 9% testidest osutus positiivseks.

Uurimuse raames küsiti süüdimõistetutelt narkootikumide tarvitamise kohta nii kaasvangide seas kui ka isiklike kogemuste osas. Enda poolse narkootikumide tarvitamise kohta küsiti andmeid nii kogu elu kui ka kinnipidamisasutuses viibimise aja jooksul.

Narkootikumide tarvitamine kaasvangide hulgas

Üle neljandiku süüdimõistetutest märgivad, et nende kaasvangide hulgas ei ole narkootikume tarvitavaid inimesi ning kolmandik ei oska öelda, kas neid on. Võrreldes 2006. aastaga on 6% võrra suurenenud süüdimõistetute osakaal, kes väidavad, et kaasvangide seas on narkootikumide tarvitajaid. 2006. aastal moodustasid selliselt vastanud 33% ja 2008. aastal 39%. Eelkõige on taoline muutus aset leidnud süüdimõistetute arvelt, kelle arvamuse kohaselt tarvitavad narkootikume enamus kaasvangidest. 2006. aastal väitis nii mõni protsent vastanutest, 2008. aastal ligi kümnendik. Lisaks on suurenenud kinnipeetavate osakaal, kes ei oska öelda, kas vanglas viibib nende ümber inimesi, kes tarvitavad narkootikume (vt joonis 8).

Joonis 8: Hinnang narkootikume tarvitavate kaasvangide hulga kohta 2006, 2008 (%)

Võrreldes nooremate vanusrühmadega on 40-aastaste ja vanemate hulgas vähem neid, kelle arvates tarvitavad kaasvangid narkootikume. Nii väitsid 42% 20-29-aastastest, 40% 30-39-aastastest ning 27% 40-aastastest ja vanematest. Andmeid täpsemalt vaadates tuleb esile, et 20-29-aastaste hulgas on oluliselt rohkem vastajaid, kelle arvamusel kohaselt tarvitab enamus kaasvangidest narkootikume: 20-29-aastased – 13%, 30-34-aastased – 3%, 40-aastased ja vanemad – 4%. 30-39-aastased ja vanima grupi esindajad erinevad vastajate osas, kes on märkinud, et mõned kaasvangid pruugivad narkootikume – osakaalud vastavalt 21,5% ja 11%. Selliselt vastanud 20-29-aastaseid leidub 16,5%.

25% Harku Vangla süüdimõistetutest väidab, et nende kaasvangid tarvitavad narkootikume. Oluliselt suurem on see näitaja Tallinna ja Tartu Vanglas, kus sellise arvamusel esindajaid on vastavalt 46% ja 44%. Murrus väidab nii 33% ja Viru Vanglas 40% süüdimõistetutest. Täpsemad andmed on esitatud tabelis 10.

Tabel 10: Hinnang narkootikume tarvitavate kaasvangide hulga kohta kinnipidamisasutuste lõikes (%)

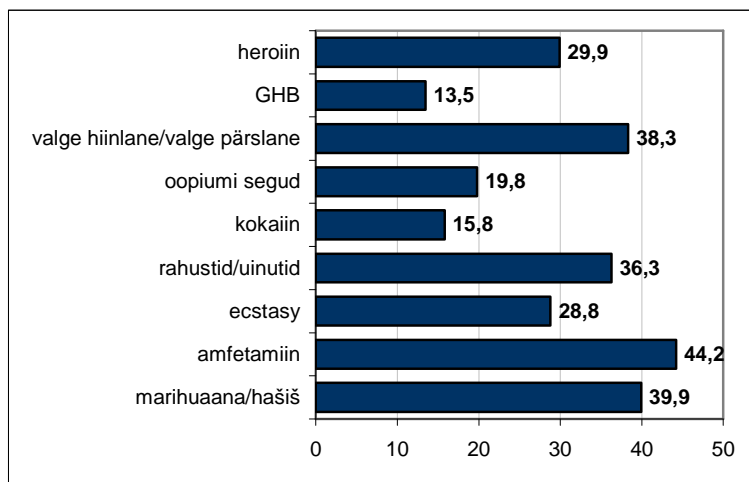
Vangla	ei oska öelda	ei ole kedagi	mõned	paljud	enamus
Harku	33,9	41,1	14,3	8,9	1,8
Murru	39,6	27,1	17,7	10,4	5,2
Tallinn	32,0	21,6	17,6	17,6	11,2
Tartu	33,1	23,0	18,9	16,9	8,1
Viru	24,0	35,8	16,2	12,3	11,8

3% valimist (n=25) ei vastanud eeltoodud küsimusele narkootikumide tarvitamise kohta kaasvangide seas. 25-35% anketeeritutest ei ole märkinud vastust küsimustele, mis käsitlesid konkreetseid kaasvangide poolt tarvitata vaid narkootikume. 16% vastanutest teavad küll narkootikumide tarvitamisest teiste süüdimõistetute seas, kuid ei oska ainete nimetusi öelda.

Küsimusele vastanute arvates on kaasvangide seas kõige enam levinud narkootikumiks amfetamiin – nii leiab üle 40% vastanutest. Sellele järgnevad marihuana/hašiš, valge hiinlane/valge pärslane ja rahustid/uinutid – rohkem kui kolmandik väidab, et kaasvangid tarvitavad neid aineid. Vähem pruugitakse kaasvangide poolt GHB-d, kokaiini ja oopiumi

segusid – neid uimasteid märkis üle kümnendiku respondentidest. Lisaks joonisel 9 näidatud narkootilistele ainetele on mõned vastajad märkinud kaasvangide poolt tarvitataivate uimastitena järgmisi: LSD (n=5), seemed (n=5), liim (n=2), lahustid (n=1), nitrolakk (n=1), tareen (n=1), PSP (n=1), sudafed (n=1), kärbseseen (n=1), sapo (n=1), sefiir (n=1), valerjanka (n=1).

Võrreldes 2006. aastaga on suurenenud ecstasy, rahustite/uinutite ja GHB tarvitamine. Eelmise küsitluskorra andmetel märkis nimetatud narkootikumide tarvitamist kaasvangide hulgas vastavalt 18%, 28% ja 9% süüdimõistetutest (võrdle andmeid joonisel 9).

Joonis 9: Kaasvangide poolt tarvitataivad narkootikumid (%)

Tabelis 11 on näidatud andmed nende narkootikumide kohta, mille puhul esineb vanglate lõikes erinevusi. Teistest kinnipidamisasutustest eristub selgemini Tartu Vangla, kus on rohkem süüdimõistetuid, kes on teadlikud tabelis toodud uimastite tarvitamisest kaasvangide hulgas. Marihuaana/hašiši, amfetamiini ja valge hiinlase/ valge pärslase puhul on selliseid süüdimõistetuid rohkem kui 50%. Statistiliselt olulisel määral erinevad Tartu Vangla andmed Harkust, Murrust ja Virust. Erandiks on vaid ecstasy, mille tarvitamisest teadlikke süüdimõistetuid on Viru Vanglas Tartuga samaväärsel hulgal ning Tartust erineb oluliselt Tallinna Vangla (vt tabel 11).

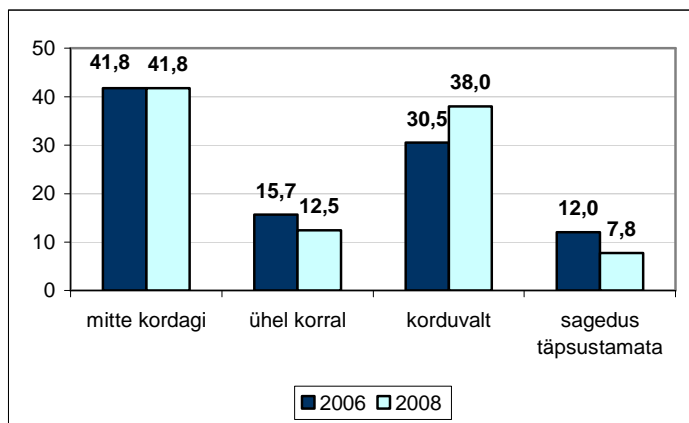
Tabel 11: Kaasvangide poolt tarvitataivad narkootikumid kinnipidamisasutuste lõikes (%)

Vangla	marihuaana /hašiš	amfetamiin	ecstasy	rahustid/ uinutid	valge hiinlane/ pärslane	heroiin
Harku	14,3	25,0	14,6	23,1	24,4	17,1
Murru	32,6	37,9	20,0	31,6	30,7	24,3
Tallinn	43,0	51,5	24,4	36,8	44,8	34,1
Tartu	54,4	58,3	41,4	50,4	54,2	42,9
Viru	40,9	40,1	33,5	33,1	32,7	26,3

Narkootikumide tarvitamine elu jooksul

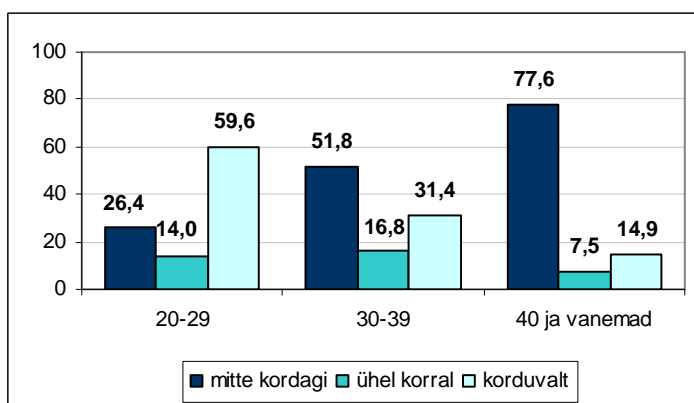
Ise on kogu oma elu jooksul narkootikume proovinud või korduvalt tarvitanud 58% süüdimõistetutest. 4% (n=28) ankeeteritustest ei märkinud ankeeti enda kohta käivaid andmeid. Veidi rohkem kui kümnendik narkootikume pruukinutest on teinud seda ühel korral ning enam kui kolmandik korduvalt (sh 21% harva, 13% korduvalt ning 4% regulaarselt). 8% (n=56) ei täpsustanud narkootikumide tarvitamise sagedust (vt joonis 10).

Narkootikumide tarvitajate üldine tase on sama nagu 2006. aastal, kuid 7,5% võrra on suurenenud korduvalt uimasteid pruukinute osakaal (vt joonis 10).

Joonis 10: Narkootikumide tarvitamise sagedus elu jooksul 2006, 2008 (%)

Vanusrühmades andmeid analüüsidis paistab silma, et vanuse kasvades narkootikume pruukinute osakaal väheneb. 20-29-aastastest süüdimõistetutest on elu jooksul narkootilisi aineid ühel korral proovinud või korduvalt tarvitanud 74%, 30-39-aastastest 48% ning 40-aastastest ja vanematest 22%. Sealhulgas väheneb vanuse kasvades selgelt korduvalt narkootikume tarvitanute osakaal (vt joonis 11).

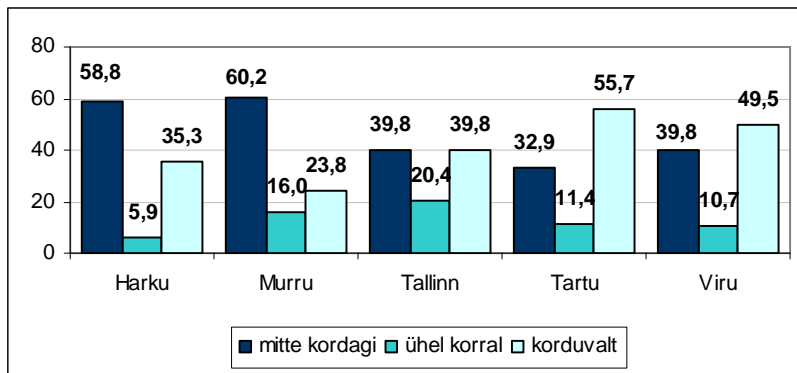

Joonis 11: Narkootikumide tarvitamise sagedus elu jooksul vanusrühmade lõikes (%)

Haridustasemeti andmeid analüüsidis tulevad välja erinevused, mille põhjal süüdimõistetud jagunevad üldjoontes kaheks. Lõpetamata põhiharidusega või põhiharidusega süüdimõistetute hulgas on oluliselt rohkem narkootikume proovinuid või korduvalt tarvitanuid (vastavalt 68% ja

63%) kui kesk- ja kutseharidusega kinnipeetavate hulgas (mõlemas grupis 47%). Erinevus tuleb esile eelkõige korduvalt uimasteid pruukinud süüdimõistetute arvelt. Lõpetamata põhiharidusega ja põhiharidusega süüdimõistetutest on korduvalt oma elu jooksul narkootikume tarvitanud vastavalt 55,5% ja 50% ning kesk- ja kutseharidusega inimestest vastavalt 33% ja 31%.

Elu jooksul narkootikume proovinud või korduvalt tarvitanud süüdimõistetute osakaal on suurim Tartu Vanglas – 67%. Statistiliselt oluliselt vähem on uimasteid pruukinud Harkus ja Murrus – vastavalt 41% ja 40%. Nii Tallinna kui Viru Vangla vastav näitaja on 60%. Nagu vanuse ja haridustaseme puhul, mõjutab ka vanglatevahelisi erinevusi kõige enam korduvalt narkootikume tarvitanute hulk. Rohkem kui pooled Tartu Vangla süüdimõistetutest on narkootilisi aineid oma elu jooksul pruukinud korduvalt. Oluliselt vähem on korduvalt uimasteid manustanud Harkus, Murrus ja Tallinnas (vt joonis 12).

Joonis 12: Narkootikumide tarvitamine elu jooksul kinnipidamisasutuste lõikes (%)

Sarnaselt 2006. aastale on ka 2008ndal süüdimõistetute keskmine vanus esmakordsel narkootikumide tarvitamisel mediaani alusel 18 eluaastat varieerudes vahemikus 5-50. 8% narkootikumide tarvitajatest pruukis uimasteid elus esmakordselt vanglas viimase karistuse kandmise ajal. Kogu süüdimõistetute valimist on see näitaja 5% (n=35).

Kõige varem on narkootikumide tarvitamisega alustanud lõpetamata põhiharidusega süüdimõistetud – mediaanvanus 16 eluaastat (varieerudes vahemikus 8-31). Sellele grupile järgnevad põhiharidusega vastajad, kelle mediaanvanus esmakordsel narkootikumide tarvitamisel on 17 eluaastat (varieerudes vahemikus 10-40). Nii kesk- kui kutseharidusega kinnipeetavad alustasid narkootikumide tarvitamist 20-aastaselt (varieerudes esimesel juhul vahemikus 9-45 ning teisel juhul 10-50).

Teistest kinnipidamisasutustest eristub Viru Vangla, kus süüdimõistetud on alustanud narkootikumide tarvitamisega varem – mediaanvanus esmakordsel narkootikumide manustamisel on 16. Vaid Harku Vanglaga võrreldes puudub statistiliselt oluline erinevus (vt tabel 12). Viru Vangla esiletulek võib olla seotud asjaoluga, et selles asutuses kannavad karistust ka alaealised süüdimõistetud.

Tabel 12: Mediaanvanus esmakordsel narkootikumide tarvitamisel kinnipidamisasutuste lõikes

Vangla	mediaanvanus	Vanusvahemik (min-max)
Harku	17	12-36
Murru	20	8-40
Tallinn	20	5-50
Tartu	18	10-38
Viru	16	8-35

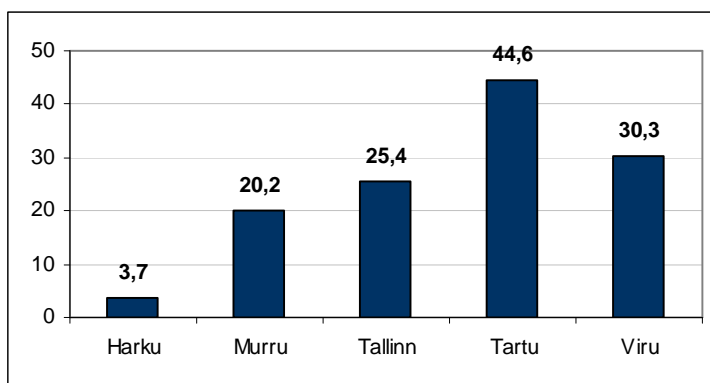
Narkootikumide tarvitamine kinnipidamisasutustes

28% (n=195) süüdimõistetutest on enda sõnul narkootikume tarvinud ka kinnipidamisasutuses viibides. 2006. aastal oli see näitaja samal tasemel. 6,5% (n=49) ei märkinud andmeid kinnipidamisasutuses narkootikumide tarvitamise kohta.

Võrreldes noorematega on 40-aastaste ja vanemate süüdimõistetute hulgas vähem neid, kes on vanglas narkootikume tarvinud – 11,5%. 20-29-aastastest on kinnipidamisasutuses uimasteid pruukinud 35% ja 30-39-aastastest 27%.

Põhiharidusega või alla selle tasemega süüdimõistetute hulgas on kinnipidamisasutuses narkootikume tarvinud oluliselt rohkem (vastavalt 35% ja 34%) kui kesk- ja kutseharidusega kinnipeetavate seas (vastavalt 22% ja 20,5%).

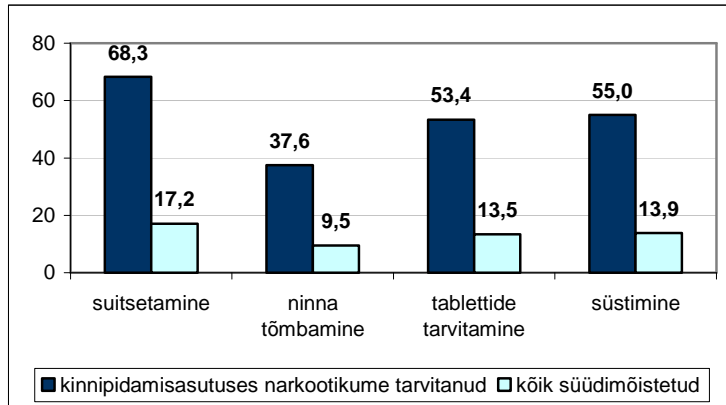
Kõige vähem on kinnipidamisasutuses viibimise ajal narkootikume tarvinud Harku Vanglas ehk naistevanglas – mõne protsendi jagu. Tartu Vanglas seevastu on taolisi süüdimõistetuid üle kümne korra rohkem ehk 45%. Need kaks kinnipidamisasutust eristuvad teistest vanglatest (vt joonis 13).

Joonis 13: Kinnipidamisasutuses viibimise ajal narkootikume tarvinud süüdimõistetud kinnipidamisasutuste lõikes (%)

Levinuimaks narkootikumide tarvitamise viisiks on suitsetamine – kaks kolmandikku kinnipidamisasutuses narkootikume tarvinutest on manustanud uimasteid sellisel viisil. Kõikidest süüdimõistetutest moodustavad narkootikumide suitsetajad ligi viiendiku. Kõige vähem pruugitakse narkootikume ninna tõmmates. Kinnipidamisasutuses on süstinud üle poole narkootikume tarvinutest ja see teeb 14% kogu valimist (vt joonis 14). Tarvitamise viis

erinevate narkootiliste ainete lõikes on näidatud Lisas 4. Võrreldes 2006. aastaga ei ole andmed muutunud.

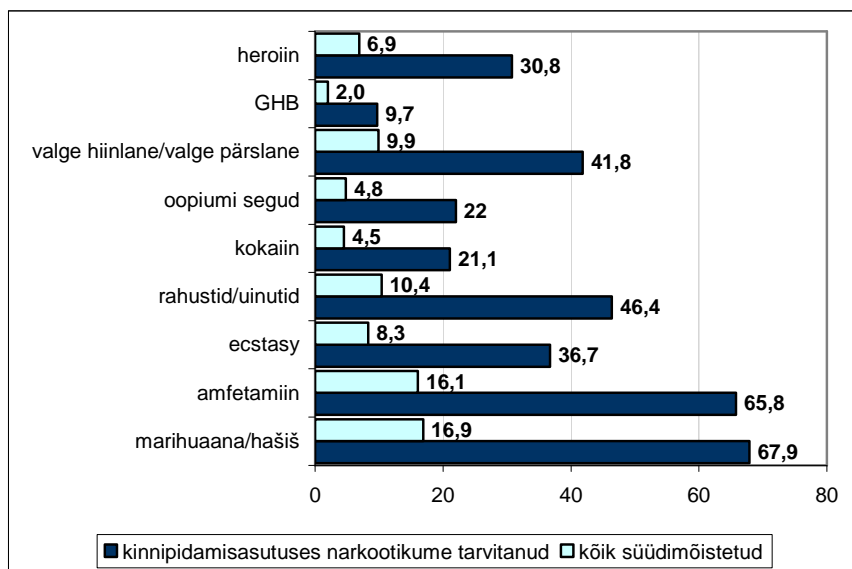

Joonis 14: Narkootikumide tarvitamise viis kinnipidamisasutuses (%)

Võrreldes eestlastega on mitte-eestlastest süüdimõistetute hulgas rohkem vanglas narkootikumide süstinud. Vanglas narkootikumide taritanud eestlastest on uimasteid süstinud 40% ja mitte-eestlastest 67%. Eesti rahvusest süüdimõistetutest üldiselt moodustavad kinnipidamisasutuses uimasteid süstinud 10% (n=33) ja muude rahvuste esindajatest 17% (n=69).

Kõige enam on kinnipidamisasutustes levinud marihuaana/hašiš ja amfetamiin – umbes 3/4 narkootikumide taritanutest on vanglas viibimise ajal neid aineid kasutanud. Kõikidest süüdimõistetutest moodustavad nende ainete tarvitajad ligi viiendiku. Nimetatud uimastitele järgnevad rahustid/uinutid ning valge hiinlane/valge pärslane – neid aineid on kinnipidamisasutuses pruukinud ligi pooled narkootikumide tarvitajatest (kõikidest süüdimõistetutest kümnendik). Kõige vähem on levinud GHB (vt joonis 15).

Võrreldes 2006. aastaga on vähenenud marihuaana/hašiši, amfetamiini, oopiumi segude ja GHB tarvitamine. Eelmise küsitluskorra ajal pruukis neid aineid vastavalt 78%, 77%, 35% ja 20% kinnipidamisasutuses narkootikumide taritanutest (võrdle andmeid joonisel 15).

Joonis 15: Kinnipidamisasutuses viibimise ajal tarvitatud narkootikumid (%)

Rahvusgruppide lõikes tuleb erinevus esile valge hiinlase/valge pärslase ja heroini puhul, mida tarvitavad rohkem mitte-eestlased. Vaadeldes ainult kinnipidamisasutuses narkootikume tarvitavaid, on valget hiinlast või pärslast pruukinud 32% eestlastest ja 49% mitte-eestlastest ning heroini 21% eestlastest ja 38% mitte-eestlastest. Kõiki süüdimõistetuid arvestades moodustavad valge hiinlase või pärslase tarvitajad eestlastest 7% ja muu rahvuse esindajatest 12%. Heroini puhul on osakaalud vastavalt 5% ja 9%.

Narkootikumide tarvitamine viimasel kuul

27% kinnipidamisasutuses viibimise ajal narkootikume tarvitavatest pruukis uimasteid ka küsitlusele eelnenud nelja nädala jooksul.² Kõikidest süüdimõistetutest moodustavad nad 5,5% (n=41). Võrreldes 2006. aastaga on aktiivselt narkootikume tarvitavate osakaal vähenenud 16% võrra. Siis oli viimase kuu jooksul narkootikume tarvitavad 43% uimasteid manustanudest ning see tegi 8% kõikidest süüdimõistetutest.

Keskmiselt tarvitati viimase kuu jooksul narkootikume 30,7 korral varieerudes vahemikus 1 kuni 400. Andmestikus esineb üksikuid suuri väärtuseid, mis muudavad oluliselt eeltoodud keskmist. Seetõttu eemaldati keskmise narkootikumide tarvitamise kordade arvutamisel 2,5% kõige suuremaid ja 2,5% kõige väiksemaid väärtuseid. Sellisel juhul on viimase nelja nädala jooksul narkootikume keskmiselt tarvitatud 18,9 korda varieerudes vahemikus 1 kuni 145. 2006. aastaga võrreldes antud näitaja osas muutuseid toimunud ei ole. Tabelis 13 on näidatud keskmine narkootikumide tarvitamise kordade arv erinevate uimastite lõikes.

² Justiitsministeeriumi selgituste kohaselt tuleb viimase 4 nädala kohta käivate näitajate juures silmas pidada seda, et kinnipeetavatel on võimalus viibida lühiajalistel väljasõitudel ning osa alkoholi ja narkootikumide tarvitamisest võib olla toimunud väljapool vanglat.

Tabel 13: Keskmise narkootikumide tarvitamise kordade arv viimase 4 nädala jooksul

<i>Narkootikum</i>	<i>tarvitajate arv</i>	<i>keskmise kordade arv</i>	<i>min-max kordade arv</i>
marihuaana/hašiš	12	11,8	1-100
amfetamiin	13	13,1	1-100
<i>ecstasy</i>	12	20,9	1-200
rahustid, uinutid	24	8,8	1-63
kokaiin	8	18,3	1-100
oopiumi segud	8	7,6	1-17
valge hiinlane/valge pärslane	9	10,3	1-30
GHB	5	6,6	1-11
heroiin	10	9,6	1-28
Kokku (eemaldatud 5% äärmistest väärtustest)	41	18,9	1-145

Süstimisvarustuse jagamine

Kinnipidamisasutuses narkootikume tarvanutest süstis uimasteid 55% (n=104). Kõikidest süüdimõistetutest moodustavad süstivad uimastite pruukijad 14%. Võrreldes 2006. aastaga ei ole süstijate osakaal muutunud.

Süstimisvarustuse jagamisega seoses küsiti viis küsimust (vt tabel 14) küsitlusele eelnenud nelja nädala kohta. Vastuseid oli võimalik anda viiesel skaalal (1 – ei ole süstinud, 2 – mitte kunagi, 3 – harva, 4 – enamasti, 5 – iga kord). Vastused nendele küsimustele võimaldavad hinnata süüdimõistetute osakaalu, kes süstisid kinnipidamisasutuses viimase nelja nädala jooksul. Osad respondendid märkisid vastust „ei ole süstinud“ viie küsimuse lõikes erinevalt, mistõttu saab aktiivsete süstijate andmed esitada hinnangulise vahemikuna.

Kinnipidamisasutuses viibimise ajal narkootikume süstinutest tegi seda eelnenud nelja nädala jooksul 18-27% (vastavalt n=18-27). Kõikidest süüdimõistetutest moodustavad aktiivsed narkootikumide süstijad 2-4%. Võrreldes 2006. aastaga on nende osakaal vähenenud. Eelmisel küsitluskorral süstis viimasel kuul 30-47,5% vanglas narkootikume süstinutest, mis tegi kõikidest süüdimõistetutest 4-7%.

17% (n=17) vanglas süstinud süüdimõistetut jagas küsitlusele eelnenud nelja nädala jooksul vähemasti ühte süstimisvarustust ehk käitusid süstides riskeerivalt. Kõikidest süüdimõistetutest moodustavad nad 2%. Võrreldes 2006. aastaga ei ole süstimisel riskeerivalt käitujate osakaal muutunud. Tabelis 14 on näidatud andmed iga süstimisvarustuse teistega jagamise kohta eraldi.

Tabel 14: Süstimisvarustuse teistega jagamise sagedus viimase 4 nädala jooksul (n)

<i>Süstimisvarustus</i>	<i>mitte kunagi</i>	<i>harva</i>	<i>enamasti</i>	<i>iga kord</i>	<i>KOKKU</i>
ühine süstal või nõel	8	2	5	3	18
teisest süstlast täitmine	11	6	3	3	23
ühine veeanum	10	6	6	3	25
ühine filter või vatt	11	7	6	3	27
ühine segamisanum	10	6	7	4	27

4. HIV-NAKKUSEGA SEOTUD TEADMISED

Neljandas peatükis antakse ülevaade süüdimõistetute teadmistest seotuna HIV-nakkuse levikuteedega ning seksuaalsel teel levivatest infektsioonidest (STLI) hoidumise võimalustega. Lisaks kirjeldatakse teemasid, mille kohta vastajad vajavad enda sõnul rohkem informatsiooni.

4.1. Teadmised HIV-nakkuse levikuteedest

Süüdimõistetute HIV-nakkuse levikuga seotud teadmisi hinnati 5 küsimuse põhjal, mis on näidatud tabelis 15. Jätakuvalt ollakse kõige paremini kursis sellega, et süstides varem kasutatud süstlaga võib ka ise HIV-i nakatuda – üle 90% vastas antud küsimusele õigesti. Vähem on süüdimõistetud teadlikud asjaolust, et sääsehammustuse kaudu ei ole võimalik HIV-nakkust saada – õigesti vastanud oli ligi 3/4 (vt tabel 15).

Võrreldes 2006. aastaga on paranenud teadmised kolme küsimuse osas (vt tabel 15):

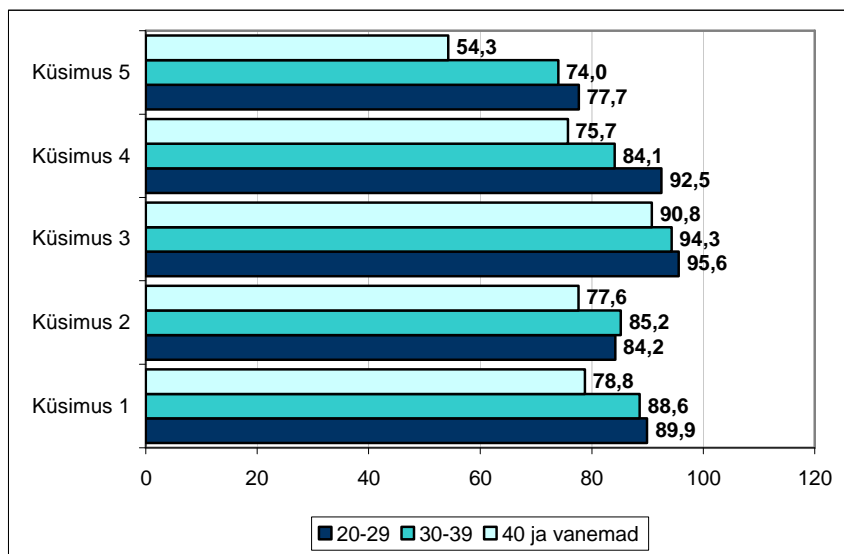
- 6% võrra on suurenenud teadmine, et HIV-i nakatumise riski on võimalik vähendada kasutades iga seksuaalvahekorra ajal kondoomi;
- 4% võrra on rohkem neid, kes teavad, et HIV-i nakatumise riski on võimalik vähendada olles vahekorras vaid ühe nakatumata ja truu partneriga;
- 4,5% võrra on rohkem süstla jagamisega seotud küsimusele õigesti vastanud seotud.

Tabel 15: HIV-nakkuse levikuteede küsimustele õigesti vastanud 2006, 2008 (%)

<i>Küsimus</i>	<i>2006</i>	<i>2008</i>
1. Kas HIV-i nakatumise riski on võimalik vähendada kasutades iga seksuaalvahekorra ajal kondoomi? (<i>jaatav vastus</i>)	80,9*	86,7
2. Kas HIV-i nakatumise riski on võimalik vähendada olles seksuaalvahekorras vaid ühe nakatumata ja sulle truu partneriga? (<i>jaatav vastus</i>)	79,0	83,4
3. Kas inimene võib nakatuda HIV-i süstides süstlaga, mida keegi enne teda on kasutanud? (<i>jaatav vastus</i>)	89,3	93,8
4. Kas inimene, kes näeb terve välja, võib olla nakatunud HIV-i? (<i>jaatav vastus</i>)	82,4	86,0
5. Kas inimene võib nakatuda HIV-i sääsehammustuse kaudu? (<i>eitav vastus</i>)	72,8	70,5

* Tumedas kirjas on esile toodud statistiliselt olulised erinevused küsitlusaastate vahel.

Vanusrühmade erinevused tulevad esile kolme küsimusega seoses. Võrreldes noorematega on 40-aastaste ja vanemate hulgas vähem neid, kes on teadlikud, et kondoomi kasutamine vähendab HIV-i nakatumise riski seksuaalvahekorras (küsimus 1) ja et sääsehammustuse kaudu ei ole võimalik viirust saada (küsimus 5). Suurim on sääsehammustuse küsimusega seotud erinevus ning võrreldes 20-29- ja 30-39-aastastega on vanimate süüdimõistetute seas 20-23% vähem teadlikke vastajaid. HIV-i nakatunu väljanägemisega seotud küsimusele (küsimus 4) õigesti vastanud on kõige rohkem 20-29-aastaste hulgas. Oluliselt erinevad nad mõlemast vanemast grupist (vt joonis 16).

Joonis 16: HIV-nakkuse levikuteede küsimustele õigesti vastanud vanusrühmade lõikes (%)

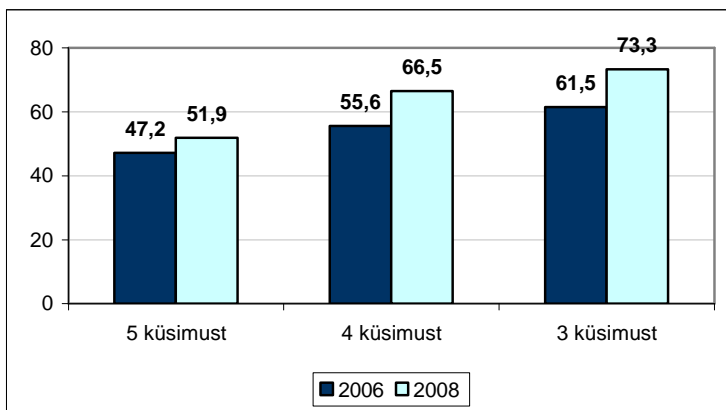
Võrreldes muude rahvuste esindajatega on eestlaste hulgas rohkem neid, kes teavad, et iga seksuaalvahekorra ajal kondoomi kasutamine vähendab HIV-i nakatumise riski – õigesti vastanud vastavalt 84% ja 90%. Olukord on vastupidine sääsehammustusega seotud küsimuse osas ning sellele küsimusele vastas õigesti 75% mitte-eestlastest ja 65% eestlastest.

Haridustasemeti andmeid analüüsides ilmneb, et lõpetamata põhiharidusega süüdimõistetute hulgas on rohkem neid, kes on teadlikud kondoomi kasutamise vajalikkusest vähendamaks HIV-i nakatumise riski – õigesti vastas 94%. Statistiliselt olulisel määral erinevad nad põhi- ja keskharidusega süüdimõistetutest – näitajad vastavalt 86% ja 81%. Kutseharidusega inimestest oskas antud küsimusele õigesti vastata 89%. Kinnipidamisasutuste lõikes on teadmiste tase ühtlane.

Süüdimõistetute HIV-i levikuteedega seotud teadmiste koondtaseme hindamiseks kasutatakse indikaatorit, mis arvutatakse viie küsimuse põhjal kokku ehk vaadatakse nende süüdimõistetute hulka, kes vastasid korraka õigesti kõigile küsimustele. Et sääsehammustusega seotud küsimus mõjutab indikaatori väärtust kõige enam (õigesti vastanute väikseima hulga tõttu), siis arvutati indikaator välja ka antud küsimust arvestamata ehk nelja küsimuse põhjal.

Eesti riiklikus HIV-i ja AIDS-i strateegias (aastateks 2006-2015) on seatud eesmärkide mõõtmiseks kirjas süüdimõistetute teadmiste indikaator, mida arvutatakse kolme küsimuse põhjal (küsimused 1-3 tabelis 15).

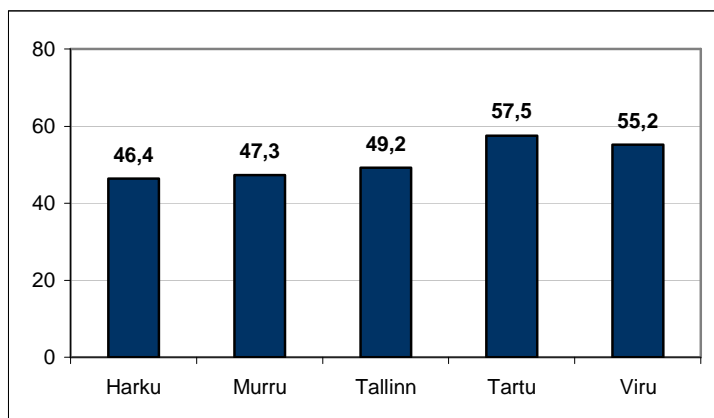
Viie küsimusega arvatud indikaatori kohaselt omavad HIV-i levikuteedest korrektseid teadmisi pooled süüdimõistetutest. Kui indikaatorist jätta välja sääsehammustusega seotud küsimus, tõuseb näitaja väärtus 15% võrra. Riikliku HIV-i ja AIDS-i strateegia jaoks arvatud indikaatori väärtus on veelgi kõrgem ning kolmele küsimusele vastab korraga õigesti ligi kolmveerand süüdimõistetutest. Võrreldes 2006. aastaga tuleb positiivne muutus teadlikkuses esile siis, kui jätta arvestamata sääsehammustuse küsimus (muutus 11%) ning kui teha arvutusi kolme küsimuse põhjal (muutus 12%) (vt joonis 17).

Joonis 17: Korrektsed teadmised HIV-nakkuse levikuteedest 5, 4 ja 3 küsimuse põhjal 2006, 2008(%)

Viie küsimuse põhjal arvatud indikaatori alusel on kõige halvemad teadmised 40-aastastel ja vanematel süüdimõistetutel, kellest vastas kõigile küsimustele korraga õigesti 34%. 20-29-aastaste hulgas omab korrektseid teadmisi 59% ja 30-39-aastastest 57%.

Võrreldes eestlastega on muust rahvusest süüdimõistetutel mõnevõrra paremad teadmised HIV-nakkuse levikuteedest. Viiele küsimusele vastas korraga õigesti 48% eestlastest ja 55% mitte-eestlastest. Vanglate lõikes andmed ei erine (vt joonis 18).

Joonis 18: Korrektsed teadmised HIV-nakkuse levikuteedest kinnipidamisasutuste lõikes (% , 5 küsimuse põhjal)

4.2. Teadmised emalt lapsele HIV-i edasikandumise riski vähendamise võimalustest

Kui ennetavaid meetmeid kasutusele ei võeta, võib HIV-nakkus emalt lapsele kanduda kuni 40% juhtudel.³ Vastavate meetmete õigeaegse kasutuselevõtuga on võimalik nakkuse ülekandumise riski vastsündinule vähendada mõne protsendini. Nendeks meetmeteks on profülaktilise ravi rakendamine, sünnitamine keiserlõikega ja lapse rinnapiimaga toitumisest loobumine.

Süüdimõistetute teadlikkus erinevate ennetavate meetmete osas on ühtlasel tasemel. Umbes pooled kinnipeetavatest teavad, et emalt lapsele HIV-nakkuse edasikandumise riski on võimalik vähendada, kui hakata raseduse ajal ravimeid võtma, kui sünnitada keiserlõikega ning kui loobuda rinnapiimaga toitmisest. Võrreldes 2006. aastaga on teadmised paranenud ning statistiliselt oluline muutus on aset leidnud kahe meetme osas. 2008. aastal on 6% rohkem neid, kes on kursis, et HIV-i nakatunud rase naine saab viiruse ülekandumise riski vastsündinule vähendada sünnitades keiserlõikega ning 9% rohkem neid, kes peavad vajalikuks rinnapiimaga toitmisest loobumist (vt tabel 16).

Tabel 16: HIV-nakkuse emalt lapsele edasikandumise riski vähendamisega seotud väidetele õigesti vastanud 2006, 2008 (%)

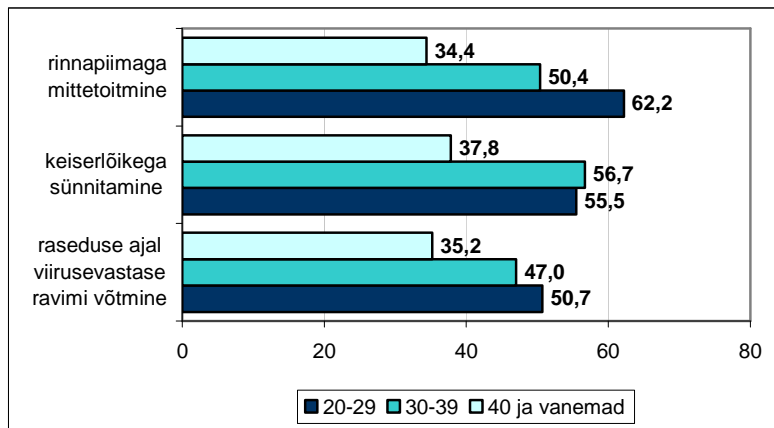
Väide	2006	2008
raseduse ajal viirusevastase ravimi võtmine	44,0	46,1
keiserlõikega sünnitamine	44,5*	50,6
rinnapiimaga mittetoitmine	43,1	51,9

* Tumedas kirjas on esile toodud statistiliselt olulised erinevused küsitlusaastate vahel.

40-aastaste ja vanemate süüdimõistetute hulgas on teadmiste tase madalam ning iga väite puhul on õigesti vastanud umbes kolmandik. Kahes nooremas vanusrühmas nõustuvad väidetega umbe pooled vastajatest. Viirusevastase raviga seotud väite puhul erinevad vanimad süüdimõistetud olulisel määral 20-29-aastastest. Keiserlõikega sünnitamist ja rinnapiimaga mittetoitmist pidasid

³ Vt nt WHO (2000): "Fact Sheets on HIV/AIDS for Nurses and Midwives"

vajalikuks oluliselt rohkem süüdimõistetuid nii 20-29- kui 30-39-aastaste seas. Sealhulgas viimase väite puhul erinevad kõik kolm vanusrühma omavahel ning parimad teadmised on 20-29-aastastel (vt joonis 19).

Joonis 19: Õiged vastused HIV-nakkuse emalt lapsele edasikandumise riski vähendavate meetmetega seotud väidetele vanusrühmade lõikes (%)

Võrreldes eestlastega on muust rahvusest süüdimõistetute hulgas rohkem neid, kes peavad emalt lapsele HIV-i edasikandumise vältimisel vajalikuks keiserlõikega sünnitamist (osakaalud vastavalt 32% ja 65%) ning rinnapiimaga tootmisest loobumist (osakaalud vastavalt 45% ja 58%).

Teistest kinnipidamisasutustest eristub selgelt Harku Vangla. Naistevanglas on rohkem õigesti vastanud kõigi kolme väite puhul. Suurimad erinevused on seotud keiserlõikega sünnitamise väitega – Harku süüdimõistetutest peab seda vajalikuks rohkem kui 80%, ülejäänud asutustes on teadlikke vastajaid ligi kaks korda vähem (vt tabel 17).

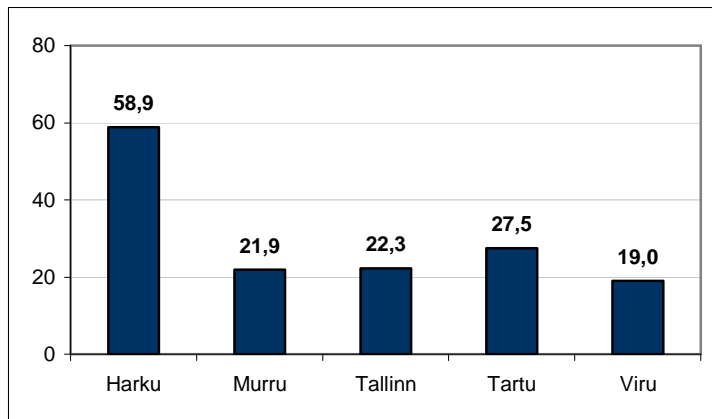
Tabel 17: Õiged vastused HIV-nakkuse emalt lapsele edasikandumise riski vähendavate meetmetega seotud väidetele kinnipidamisasutuste lõikes (%)

Vangla	raseduse ajal viirusevastase ravimi võtmine	keiserlõikega sünnitamine	rinnapiimaga mittetoitmine
Harku	66,7	83,9	74,5
Murru	46,3	46,0	46,5
Tallinn	49,2	47,9	42,2
Tartu	40,8	46,9	54,8
Viru	42,3	49,5	53,8

Korrektseid teadmisi antud teemal väljendab indikaator, mis kajastab süüdimõistetute hulka, kes nõustuvad korruga kõigi kolme nakkuse vertikaalse ülekande ennetamise viisi vajalikkusega. Kõigile kolmele väitele suudab korruga õigesti vastata 25% süüdimõistetutest. Võrreldes 2006. aastaga on teadmised antud teemal paranenud – eelmisel küsitluskorral omas korrektseid teadmisi 19% kinnipeetavatest.

Nagu erinevate väidete puhul, tuleb ka indikaatori põhjal esile 40-aastaste ja vanemate süüdimõistetute halvemad teadmised. 12% vanimatest vastajatest suutis õigesti vastata kõigile kolmele väitele. 20-29-aastastest omab HIV-i vertikaalse edasikandumise ennetamisest korrektseid teadmisi 31% ja 30-39-aastastest 28%.

Mitu korda kõrgem on antud teemal teadmiste tase Harku Vanglas (vt joonis 20).

Joonis 20: Korrektseid teadmised HIV-nakkuse emalt lapsele edasikandumise riski vähendamise meetoditest kinnipidamisasutuste lõikes (%)

4.3. Teadmised sugulisel teel levivate infektsioonide vältimise meetoditest

Süüdimõistetutele pakuti vastamiseks nelja STLI-de vältimise võimalikku meetodit: rasestusvastased tabletid, kondoom, katkestatud sugühe ja emakasisene spiraal. Toodud valikust kaitseb STLI-de eest vaid kondoom.

Väga valdav enamus süüdimõistetutest teab, et kondoomi kasutamine aitab ära hoida STLI-desse nakatumist. Kõige vähem ollakse kursis sellega, et emakasisene spiraal ja katkestatud sugühe ei aita suguhaiguseid vältida – nende väidete osas vastas õigesti veidi üle poole süüdimõistetutest. Võrreldes 2006. aastaga on 2008ndaks teadmised erinevate meetodite osas paranenud, erandiks on katkestatud sugühtega seotud väide. Kõige suurem positiivne muutus puudutab emakasisest spiraali ning 2008. aastal teab 11% võrra rohkem süüdimõistetuid, et see ei kaitse STLI-de eest. Kondoomi osas vastas õigesti 7% ja rasestumisvastaste tablettidega seonduvalt 8% rohkem süüdimõistetuid (vt tabel 18).

Tabel 18: STLI-de vältimise meetodite osas õigesti vastanud 2006, 2008 (%)

Meetod	2006	2008
kondoom	84,9*	92,1
rasestumisvastased tabletid	58,3	66,3
katkestatud sugühe	53,7	58,2
emakasisene spiraal	44,7	55,5

* Tumedas kirjas on esile toodud statistiliselt olulised erinevused küsitlusaastate vahel.

Vanusrühmades tulevad erinevused esile kahe meetodi puhul:

- Rasestumisvastaste tablettide osas on 20-29-aastastel parimad teadmised. Oluline on erinevus võrreldes vanimasse gruppi kuuluvate süüdimõistetutega. 20-29-aastastest vastab õigesti 71%, 30-39-aastastest 68% ning 40-aastastest ja vanematest 56%.
- Emakasisese spiraali puhul on parimad teadmised 30-39-aastastel ning oluline on erinevus noorimate süüdimõistetutega võrreldes. 49% 20-29-, 67% 30-39- ning 58% 40-aastastest ja vanematest on kursis, et spiraal ei aita ära hoida nakatumist STLI-desse.

Haridustasemete vahel ilmneb erinevusi samuti kahe meetodi osas:

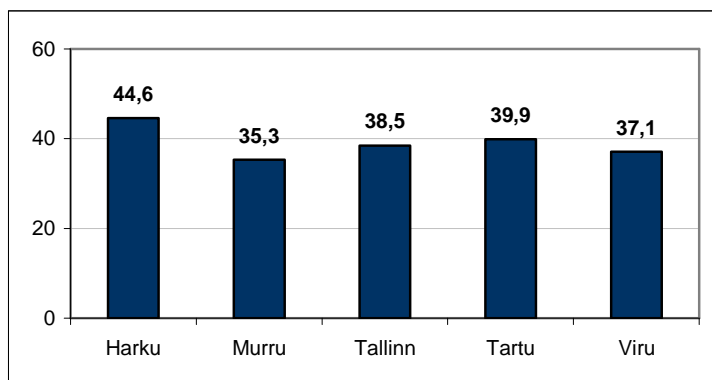
- Kondoomist kui STLI vältimise meetodist on kõige vähem teadlikud keskharidusega süüdimõistetud (õigesti vastanud 89%). Oluliselt erinevad nad põhiharidusega vastajatest (õigesti vastanud 96%). Lõpetamata põhiharidusega süüdimõistetute näitaja on 94% ja kutseharidusega inimeste puhul 92%.
- Emakasisese spiraaliga seonduvad teadmised on parimad kutseharidusega süüdimõistetutel (õigesti vastanud 69%) ning oluliselt erinevad nad põhiharidusega ja lõpetamata põhiharidusega vastajatest (õigesti vastanud vastavalt 51% ja 44%). Keskharidusega süüdimõistetute näitaja on 62% ja nendest erinevad lisaks lõpetamata põhiharidusega kinnipeetavad.

Ka antud teema puhul on välja arvatud indikaator, mis väljendab süüdimõistetute hulka, kes vastasid õigesti kõigile neljale väitele korraga. Vastavalt indikaatorile omab STLI-de vältimise meetoditest korrektseid teadmisi 38% süüdimõistetutest. Võrreldes 2006. aastaga on toimunud teadmiste paranemine – siis oskas nelja meetodi osas korraga õigesti vastata 31,5% kinnipeetavatest.

Kõige enam on korrektsete teadmistega süüdimõistetuid 30-39-aastaste hulgas – 49%. Statistiliselt oluliselt erinevad nad nii 20-29-aastastest (korrektsete teadmistega 33%) kui 40-aastastest ja vanematest (korrektsete teadmistega 36%).

53% kutseharidusega süüdimõistetutest omab korrektseid teadmisi STLI-de vältimise meetoditest. Ülejäänud kinnipeetavatest vastas kõigile väidetele õigesti umbes kolmandik. Täpsemalt on indikaatori väärtus haridustasemeti järgmine: lõpetamata põhiharidus – 30%, põhiharidus – 33,5%, keskharidus – 39%.

Nii nagu igat meetodit eraldi vaadeldes, selgub ka indikaatori põhjal, et teadmiste tase seotuna STLI-de vältimise meetoditega on vanglates ühtlasel tasemel (vt joonis 21).

Joonis 21: Korrektsed teadmised STLI-de vältimise meetoditest kinnipidamisasutuste lõikes (%)

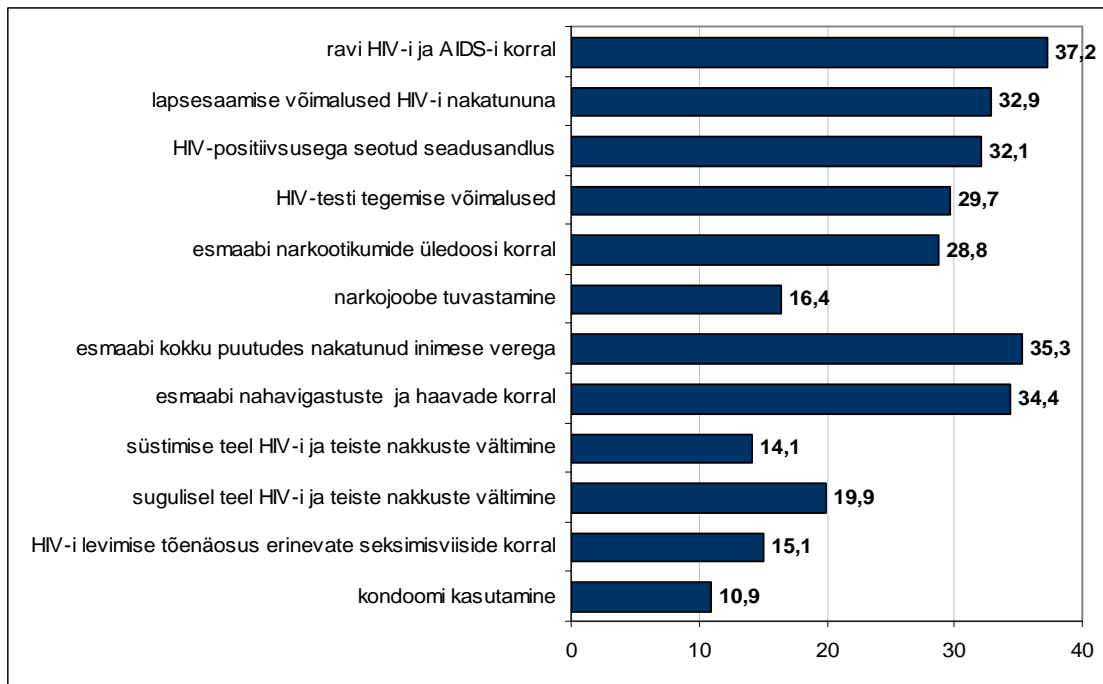
4.4. Teemad, mille kohta vajatakse rohkem informatsiooni

Süüdimõistetutel paluti hinnata informatsiooni vajadust kaheteistkümnel HIV-i, AIDS-i, narkootikumide tarvitamise ja esmaabiga seotud teemal. Hinnang anti 4-pallisel skaalal: 1-vajan väga, 2-vajan vähem, 3-ei vaja üldse ja 4-ei oska öelda. Järgnevas analüüsis jälgitakse neid vastajaid, kes väljendasid antud teemade suhtes suurt huvi ning märkisid ankeedis vastuse „vajan väga“.

Süüdimõistetute suurem huvi on seotud teemadega, mis kajastavad esmaabi ja elu HIV-positiivsena. Ligikaudu kolmandik märgib, et vajab väga informatsiooni järgmistel teemadel: esmaabi nahavigastuste ja haavade korral ning kokku puutudes nakatunud inimese verega, ravi HIV-i ja AIDS-i korral, lapsesaamise võimalused HIV-i nakatununa, HIV-positiivsusega seotud seadusandlus. Vähem tuntakse huvi kondoomi kasutamise, HIV-nakkuse levimise ning vältimisega seotud teemade vastu – nendel teemadel vajab väga lisainfot enam kui kümnendik süüdimõistetutest (vt joonis 22).

Võrreldes 2006. aastaga on suurenenud huvi kahe teema osas (2008. aasta andmeid vt jooniselt 22): esmaabi kokku puutudes nakatunud inimese verega (2006. aastal vajas väga teavet 27,5%) ja lapsesaamise võimalused HIV-i nakatununa (2006. aastal 28%).

Joonis 22: Informatsiooni vajadust väga suureks hinnanud süüdimõistetud (%)

Vanusrühmades tulevad erinevused esile kahe teema osas:

- Narkojoobe tuvastamise teema vastu on suurim huvi 30-39-aastastel – neist 20% soovib väga antud teemal teavet. Oluline on erinevus võrreldes 20-29-aastastega, kelle hulgas väljendas suurt huvi 13%. 40-aastaste ja vanemate vastav näitaja on 14%.
- Lapsesaamise võimalused HIV-i nakatununa pakuvad enam huvi kahele nooremale vanusgrupile. Andmed on järgmised: 20-29-aastased – 36%, 30-39-aastased 37% ning 40-aastased ja vanemad – 17%.

Rahvusgruppides ilmneb erinevus informatsiooni vajaduses ühe teema puhul. Võrreldes mitte-eestlastega on eestlased enam huvitatud esmaabist nakatunud inimese verega kokkupuutumisel. 43% eestlastest ja 30% mitte-eestlastest vajab antud teemal väga teavet.

Haridustasemete järgi erinevad omavahel põhi- ja keskharidusega süüdimõistetud ühe teema osas. Esimesena nimetatutel on suurem huvi HIV-i nakatununa lapsesaamise võimaluste suhtes – osakaalud vastavalt 41% ja 26%. Lõpetamata põhiharidusega vastajate näitaja on 36% ja kutseharidusega inimestel 32%.

Tabelis 19 on näidatud teemad, mille puhul tulevad esile erinevused kinnipidamisasutuste vahel. Neljast teemast kolme osas erinevad omavahel Harku ja Murru Vangla. Võrreldes Murruga tuntakse Harkus vähem huvi kondoomi kasutamise ning süstimise teel HIV-i ja teiste nakkuste vältimise vastu. Rohkem on aga Harku süüdimõistetud huvitatud esmaabist narkootikumide üledoosi korral. Nakatunud inimese verega kokkupuutumise korral esmaabi kohta soovivad rohkem teavet saada Tartu kinnipeetavad. Oluliselt väiksem on antud teemal huvi Tallinna ja Viru Vanglas.

Tabel 19: Informatsiooni vajadust väga suureks hinnanud süüdimõistetud kinnipidamisasutuste lõikes (%)

<i>Vangla</i>	<i>kondoomi kasutamine</i>	<i>süstimise teel HIV-i ja teiste nakkuste vältimine</i>	<i>esmaabi kokku puutudes nakatunud inimese verega</i>	<i>esmaabi narkootikumide üledoosi korral</i>
Harku	3,6*	8,9	44,6	42,9
Murru	15,4	18,9	33,3	21,4
Tallinn	13,1	18,5	29,2	30,8
Tartu	8,5	10,5	44,4	31,4
Viru	9,0	11,0	31,9	29,0

* Tumedas kirjas on esile toodud statistiliselt olulised erinevused kinnipidamisasutuste vahel.

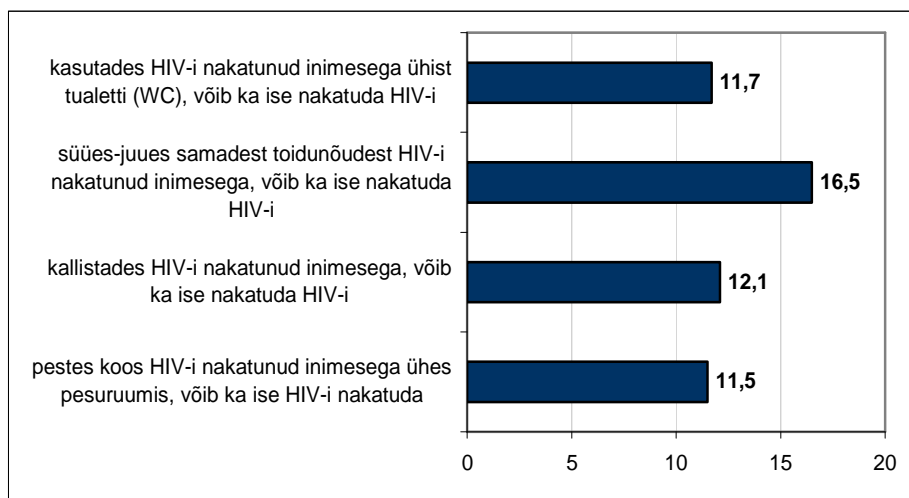
5. HIV-i NAKATUMISE JA NARKOMAANIAGA SEOTUD ARUSAAMAD NING USKUMUSED

Järgnev peatükk kirjeldab süüdimõistetute arusaamu HIV-i nakatumise võimalustest olmekontaktides, suhtumist HIV-i nakatunud inimestesse ning HIV-i ja narkomaaniaga seotud uskumusi. Kinnipeetavatel paluti 5-pallisel skaalal hinnata kokku 13 väidet. Kasutatud skaala oli: 1-täiesti nõus, 2-pigem nõus, 3-pigem ei ole nõus, 4-üldse ei ole nõus, 5-ei oska öelda. Järgnevas analüüsis jälgitakse vastavalt küsimuse spetsiifikale kokkuliidetuna kas nõustuvaid vastuseid (täiesti nõus ja pigem nõus) või mittenõustuvaid vastuseid (üldse ei ole nõus ja pigem ei ole nõus).

5.1. Arusaamad HIV-i nakatumise võimalustest olmekontaktides

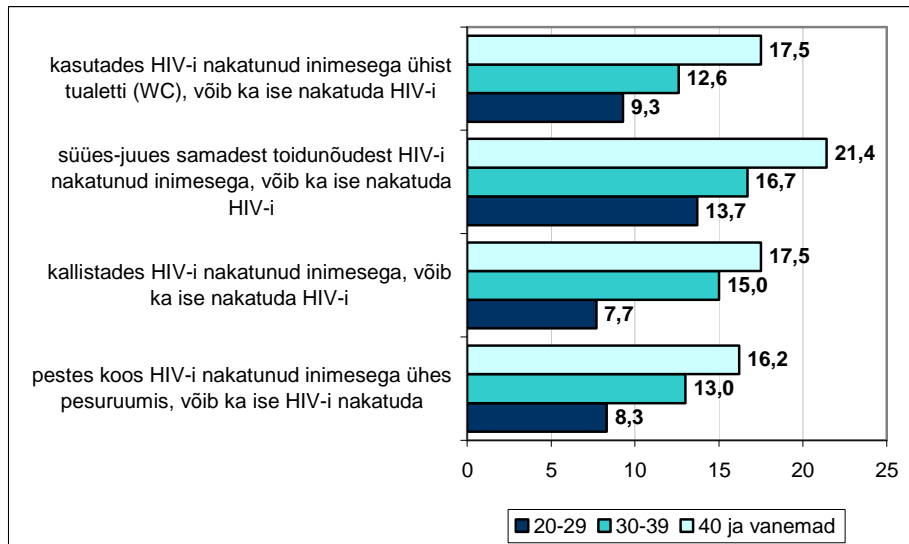
Selgitamaks, kui levinud on vanglas karistust kandvate inimeste hulgas ekslikud arusaamad HIV-i levikust olmekontaktide kaudu, esitati vastamiseks neli väidet (vt joonis 23). Nendega nõustumine näitab ekslikke arusaamu. Arvutati ka indikaator, mis väljendab süüdimõistetute hulka, kellel ei ole vaele arusaamu HIV-nakkuse levikust olmekontaktide kaudu. Näitajasse arvestatakse need vastajad, kes ei nõustunud ühegi väitega.

Üldiselt on süüdimõistetute hulgas ekslikud arusaamad HIV-i võimalikust levikust olmekontaktide kaudu vähe levinud. Rohkem on neid, kelle arvamuse kohaselt võib nakkus edasi kanduda süües-juues samadest toidunõudest HIV-i nakatunud inimesega. Selle vaele arusaamaga nõustus ligi viiendik kinnipeetavatest (vt joonis 23). Võrreldes 2006. aastaga statistiliselt olulisi muutuseid toimunud ei ole.

Joonis 23: Süüdimõistetud, kes arvavad, et olmekontaktides võib nakatuda HIV-i (%)

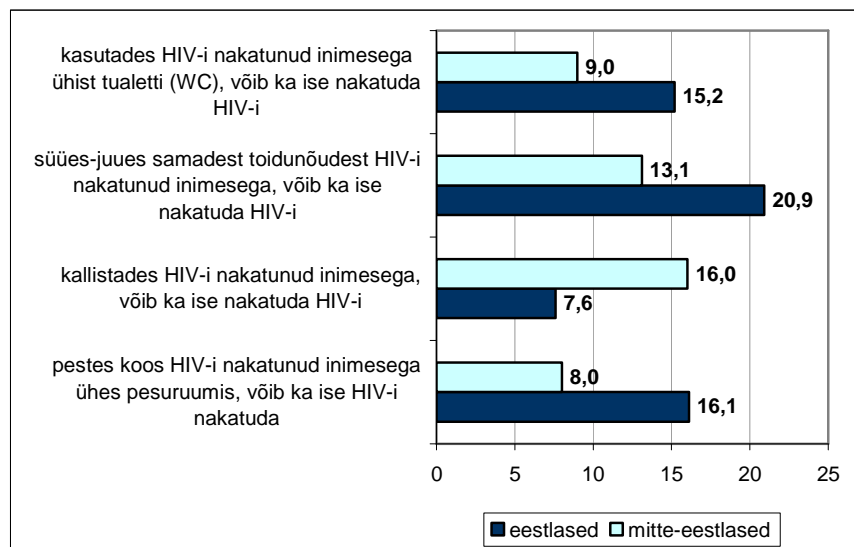
Vanusrühmades tulevad erinevused esile kolmel juhul, vaid toidunõudega seotud väite osas on arvamused ühtlased. Üldiselt saab öelda, et noorimate vastajate hulgas on ekslikud arusaamad vähem levinud. Ligi kümnendik 20-29-aastastest leiab, et nakkuse võib saada HIV-i nakatunuga kallistades, samas pesuruumis pestes või ühist tualetti kasutades. Sama pesuruumi ja tualetiga seotud väidete puhul erinevad nad oluliselt vanimatest vastajatest ning kallistamisega seotud väite osas nii 30-39- kui 40-aastastest ja vanematest (vt joonis 24).

Joonis 24: Süüdimõistetud, kes arvavad, et olmekontaktides võib nakatuda HIV-i, vanusrühmade lõikes (%)

Kahe rahvusgrupi arusaamad erinevad kõikide väidete puhul ning üldiselt on eestlaste seas ekslikud arusaamad enam levinud. Ligi viiendik neist leiab, et kasutades viirusekandjaga ühist tualetti, pesuruumi või samu toidunõusid võib ka ise nakatuda HIV-i. Muust rahvusest süüdimõistetute hulgas jääb ekslike arusaamadega vastajate osakaal 10% ringi. Vaid kallistamise

väite osas on olukord vastupidine – ligi viiendik mitte-eestlastest ja alla kümnendiku eestlastest arvab, et nii on võimalik nakatuda (vt joonis 25).

Joonis 25: Süüdimõistetud, kes arvavad, et olmekontaktides võib nakatuda HIV-i, rahvusrühmade lõikes (%)

Kinnipidamisasutuste vahel tulevad esile järgmised erinevused (vt tabel 20):

- Murru Vanglas on rohkem süüdimõistetuid, kelle eksliku arvamuse kohaselt võib HIV-i nakatuda kasutades viirusekandjaga ühist pesuruumi või ühist tualetti. Esimesel juhul erinevad nad oluliselt Harku ja Viru Vangla kinnipeetavatest, teisel juhul Viru Vanglast.
- Harku Vanglas ei sattunud uurimusse ühtegi vastajat, kes arvab, et HIV-i võib nakatuda kallistamisel. See põhjustab erinevuse kõikide ülejäänud asutustega võrreldes.

Tabel 20: Süüdimõistetud, kes arvavad, et olmekontaktides võib nakatuda HIV-i, kinnipidamisasutuste lõikes (%)

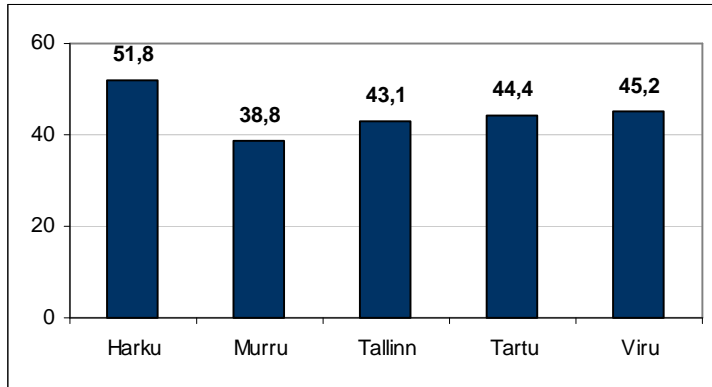
Vangla	ühises pesuruumis pesemine	kallistamine	samadest toidunõudest söömine ja joomine	ühise tualeti kasutamine
Harku	7,1*	0,0	14,3	14,3
Murru	17,9	13,4	17,4	15,9
Tallinn	12,3	12,3	12,3	10,8
Tartu	10,5	9,8	22,9	13,7
Viru	6,7	15,7	14,3	6,2

* Tumedas kirjas on esile toodud statistiliselt olulised erinevused kinnipidamisasutuste vahel.

Nelja väidet liitva indikaatori alusel ei oma ühtegi valearusaama HIV-i võimalikust levikust olmekontaktides 43,5% süüdimõistetutest. Võrreldes 2006. aastaga ei ole antud näitaja tase muutunud.

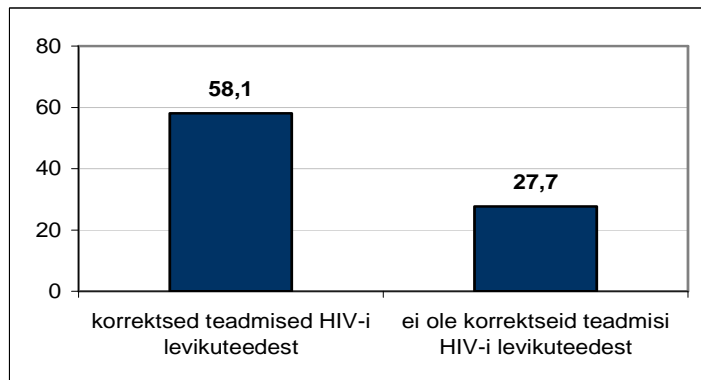
49% 20-29-aastastest ei oma ekslikke arusaamu HIV-i edasikandumisest. Oluliselt vähem on selliseid süüdimõistetuid 40-aastaste ja vanemate hulgas, kellest 33% ei nõustunud korruga nelja

väitega. 30-39-aastaste näitaja on 43%. Kinnipidamisasutused indikaatori taseme osas ei erine (vt joonis 26).

Joonis 26: Süüdimõistetud, kellel ei ole ekslikke arusaamu HIV-i levikust olmekontaktides, kinnipidamisasutuste lõikes (%)

Sarnaselt 2006. aastaga tuleb ka käesoleva küsitluse andemetel esile, et HIV-i levikuteedest korrektsete teadmistega süüdimõistetute hulgas on 30% rohkem neid, kes teavad, et HIV-i ei nakatuta olemkontaktides (vt joonis 27).

Joonis 27: Süüdimõistetud, kellel ei ole ekslikke arusaamu HIV-i levikust olmekontaktides võrdluses teadmiste tasemega HIV-nakkuse levikuteedest (%)

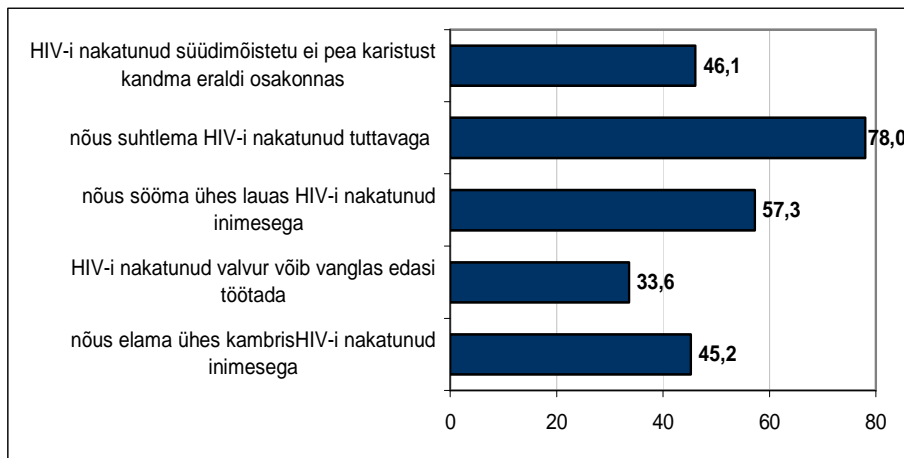
5.2. Suhtumine HIV-i nakatunud inimestesse

Uurimaks süüdimõistetute suhtumist HIV-i nakatunud inimestesse, pakuti neile vastamiseks viis väidet, mis käsitlevad igapäevaseid kokkupuutesituatsioone. Väidete hulgas on kolm positiivsena ja kaks negatiivsena esitatud situatsiooni:

1. Oleksin nõus sööma ühes lauas HIV-i nakatunud inimesega.
2. Oleksin nõus elama ühes kambris inimesega, kes on nakatunud HIV-i.
3. Valvur, kes on nakatunud HIV-i, võiks vanglas edasi töötada.
4. Süüdimõistetut, kes on nakatunud HIV-i, peaks karistust kandma eraldi osakonnas.
5. Lõpetaksin oma tuttavaga suhtlemise, kui ta on nakatunud HIV-i.

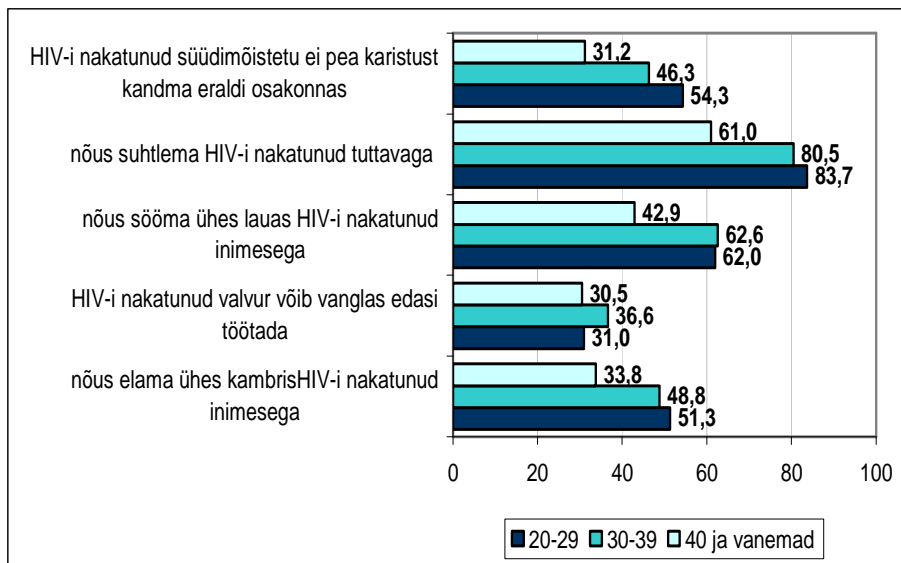
Nimetatud väidete põhjal arvutatakse indikaator, mis väljendab tolerantse suhtumise taset HIV-i nakatunud inimestesse. Indikaatorisse arvestatakse vastajad, kes kolme esimese väitega nõustuvad ning kahe viimasega ei nõustu.

Kolmveerand süüdimõistetutest on nõus suhtlema HIV-i nakatunud tuttavaga ning rohkem kui pooled on nõus sööma ühes lauas viirusekandjaga. Vähem süüdimõistetuid – kolmandiku jagu – arvab, et HIV-i nakatunud valvur võib vanglas edasi töötada (vt joonis 28). Võrreldes 2006. aastaga on süüdimõistetute hulgas 7% võrra vähem neid, kes on nõus nakatunuga ühes kambris elama (2006. aastal oli näitaja 52%) ning 5% rohkem süüdimõistetuid, kes on nõus edasi suhtlema HIV-i nakatunud tuttavaga (2006. aastal 73%).

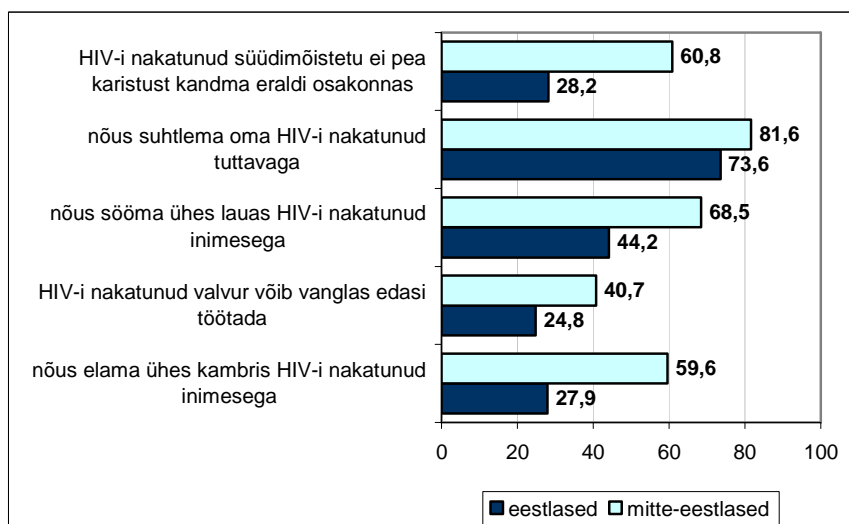
Joonis 28: Süüdimõistetud, kes on valmis kokkupuuteks HIV-i nakatunud inimestega (%)

Vanusrühmade vahelisi erinevusi ei tule esile vaid HIV-i nakatunud valvuriga seotud väite osas. Ülejäänud väidete puhul joonistub välja selge trend, millekohaselt 40-aastaste ja vanemate hulgas on oluliselt vähem väidetele tolerantset vastanud süüdimõistetuid. Erinevus kahest nooremast grupist on umbes parkümmend protsenti (vt joonis 29).

Joonis 29: Süüdimõistatud, kes on valmis kokkupuuteks HIV-i nakatunud inimestega, vanusrühmade lõikes (%)

Võrreldes eestlastega on muust rahvusest süüdimõistatud enam valmis kokkupuuteks HIV-i nakatunud inimestega. See väljub kõikides olukordades. Kõige vähem erinevad kaks rahvusgruppi väite puhul, mis käsitleb HIV-i nakatunud tuttavaga suhtlemist (erinevus 8%). Kõige suuremad erinevused tulevad esile seoses väidetega, mis kirjeldavad olukordi vanglas. Eestlaste seas on üle 30% vähem süüdimõistatud, kes on nõus viirusekandjaga ühes kambris elama ning kes arvavad, et HIV-i nakatunu ei pea karistust kandma eraldi osakonnas (vt joonis 30).

Joonis 30: Süüdimõistatud, kes on valmis kokkupuuteks HIV-i nakatunud inimestega, rahvusrühmade lõikes (%)

Kinnipidamisasutuste järgi andmeid analüüsid ei tule erinevust esile vaid väite puhul, mis kirjeldab HIV-i nakatunud tuttavaga suhtlemist. Ülejäänud väidete osas eristub teistest tolerantsema suhtumise poolest naistevangla ning stigmatiseerivama suhtumise poolest Murru Vangla (vt tabel 21):

- Harkus on võrreldes teiste vanglatega oluliselt rohkem süüdimõistetuid, kes on nõus elama ühes kambri HIV-i nakatunuga ning kelle arvates ei pea nakatunud kinnipeetav karistust kandma eraldi osakonnas.
- Murru Vanglas on vähem neid, kelle arvates HIV-i nakatunud valvur võib vanglas edasi töötada (erinevus on oluline võrreldes Harku, Tallinna ja Viru Vanglaga), kes on nõus sööma ühes lauas viirusekandjaga (erinevus on oluline võrreldes Harku, Tartu ja Viru Vanglaga) ja kelle arvates ei peaks HIV-i nakatunu eraldi osakonnas karistust kandma (erinevus on oluline võrreldes Harku ja Viru Vanglaga).

Tabel 21: Süüdimõistetud, kes on valmis kokkupuuteks HIV-i nakatunud inimestega, kinnipidamisasutuste lõikes (%)

<i>Vangla</i>	<i>nõus elama ühes kambri HIV-i nakatunud inimesega</i>	<i>HIV-i nakatunud valvur võib vanglas edasi töötada</i>	<i>nõus sööma ühes lauas HIV-i nakatunud inimesega</i>	<i>nõus suhtlema oma HIV-i nakatunud tuttavaga</i>	<i>HIV-i nakatunud süüdimõistetu ei pea karistust kandma eraldi osakonnas</i>
Harku	71,4*	44,6	75,0	85,7	76,8
Murru	36,8	22,4	47,3	74,6	32,8
Tallinn	46,2	44,6	57,7	76,2	44,6
Tartu	45,1	31,4	60,8	73,9	44,4
Viru	45,7	36,2	59,5	83,3	52,9

* Tumedas kirjas on esile toodud statistiliselt olulised erinevused kinnipidamisasutuste vahel.

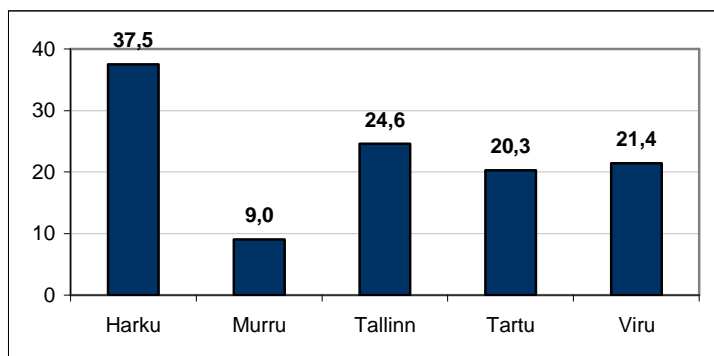
Kõiki situatsioone arvesse võtva indikaatori kohaselt ei ole võrreldes 2006. aastaga tolerantse suhtumise tase muutunud. HIV-i nakatunud inimestesse suhtub sallivalt 20% süüdimõistetutest, 2006. aastal oli näitaja 17%.

Võrreldes noorematega on 40-aastaste ja vanemate süüdimõistetute hulgas vähem HIV-i nakatunutesse tolerantset suhtuvaid inimesi. Vanusrühmade kaupa on andmed järgmised: 20-29 – 21%, 30-39 – 24% ja 40 ja vanemad – 13%.

Mitte-eestlaste suhtumine HIV-i nakatunutesse on eestlastest sallivam – indikaatori väärtus vastavalt 28% ja 9%.

Kõige negatiivsem suhtumine HIV-i nakatunud inimestesse on Murru Vanglas, kus kõigile viiele väitele andis korraga tolerantse vastuse 9% süüdimõistetutest. Murru näitaja erineb kõigist teistest vanglatest (vt joonis 31).

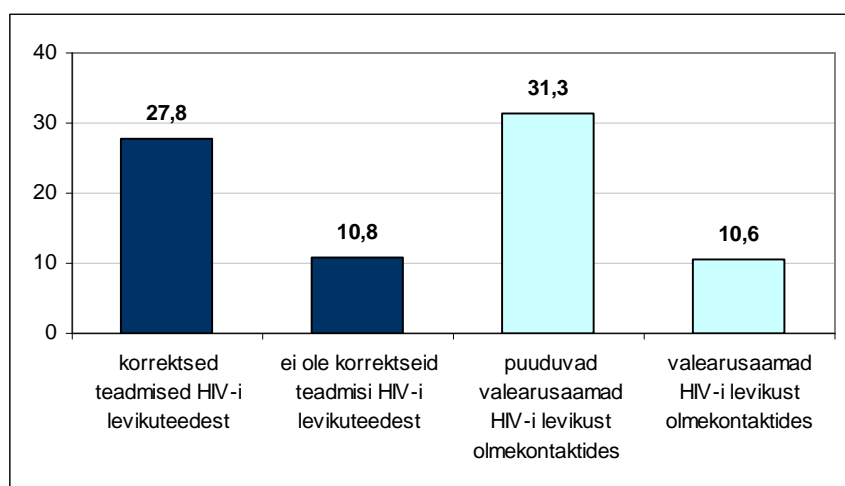

Joonis 31: HIV-i nakatunud inimestesse tolerantselt suhtuvad süüdimõistetud kinnipidamisasutuste lõikes (%)

76,5% (n=574) süüdimõistetutest tunneb mõnda inimestest, kellel on HIV või AIDS. 40-aastaste ja vanemate seas on vähem neid, kelle mõni tuttava on nakatunud HIV-i – 69%. Olulisel määral erinevad nad 30-39-aastastest, kellest teab mõnda viirusekandjat 82%. 20-29-aastaste seas on selliseid süüdimõistetuid 77%. Muust rahvusest süüdimõistetutest tunneb mõnda HIV-i või AIDS-iga elavat inimest 91%, eestlaste hulgas on antud näitaja oluliselt madalam – 59%.

Sarnaselt varasema küsitluskorraga tuleb esile, et inimesed, kelle tutvusringkonnas on HIV-i nakatunud, on nende suhtes ka oluliselt sallivamad. Indikaatori tase nakatunud tuttavaid omavate süüdimõistetute seas on 25% ja ülejäänute seas kõigest 2%.

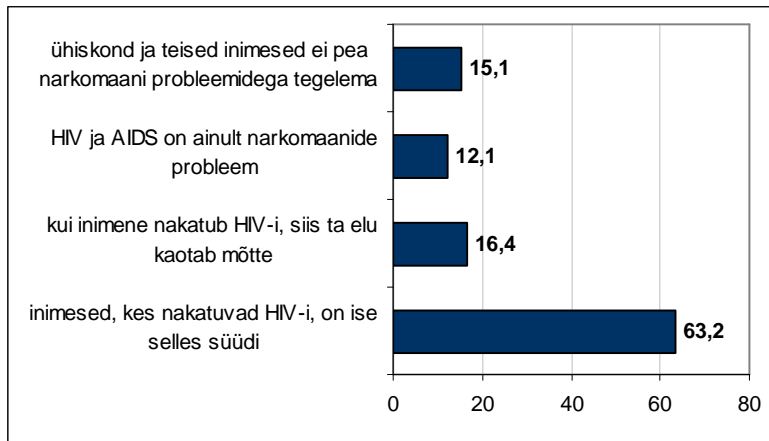
Süüdimõistetud, kellel on korrektsed teadmised HIV-nakkuse levikuteedest ja puuduvad valearusaamad viiruse levikust olmekontaktides, on HIV-i nakatunud inimeste suhtes oluliselt tolerantsemad (vt joonis 32).

Joonis 32: Tolerantsuse tase seoses teadmistega HIV-i levikuteedest ja arusaamadega HIV-i levikust olmekontaktides (%)

5.3. HIV-i, AIDS-i ja narkomaaniaga seotud uskumused

Süüdimõistetutele esitati antud teemaga seoses neli väidet (vt joonis 33). Ligi 2/3 vastajatest on arvamisel, et inimesed on ise süüdi oma HIV-i nakatumises. Ülejäänud väidetega nõustujaid on vähem kui viiendik. Väikseim on süüdimõistetute osakaal, kes leiavad, et HIV ja AIDS on ainult narkomaanide probleem. Võrreldes 2006. aastaga on just selle väite osas toimunud oluline muutus – siis oli samal arvamisel 18% süüdimõistetutest.

Joonis 33: HIV-i ja AIDS-iga seotud uskumused (%)

Vanusrühmade vahel ilmnevad erinevused kahe väite osas. 20-29-aastastest 13% usub, et HIV-i nakatunu elu kaotab mõtte ning 8% peab HIV-i ja AIDS-i ainult narkomaanide probleemiks. Oluliselt erinevad nad vanimatest vastajatest. 23% 40-aastastest ja vanematest süüdimõistetutest nõustub esimese ja 21% teise väitega. 30-39-aastaste vastavad näitajad on 14% ja 13%.

Võrreldes eestlastega on mitte-eestlaste seas vähem neid, kes arvavad, et HIV-i nakatunu elu kaotab mõtte – osakaalud vastavalt 22% ja 11%.

Kinnipidamisasutuste järgi andmeid analüüsid tuleb esile üks erinevus. 4% Harku süüdimõistetutest arvab, et HIV ja AIDS on ainult narkomaanide probleem. Oluliselt rohkem on sellise arvamuse esindajaid Murrus (19%) ja Tallinnas (15%). Tartu ja Viru Vangla näitajad on vastavalt 8% ja 9%.

6. SEKSUAALSUHTED JA KONDOOMI KASUTAMINE

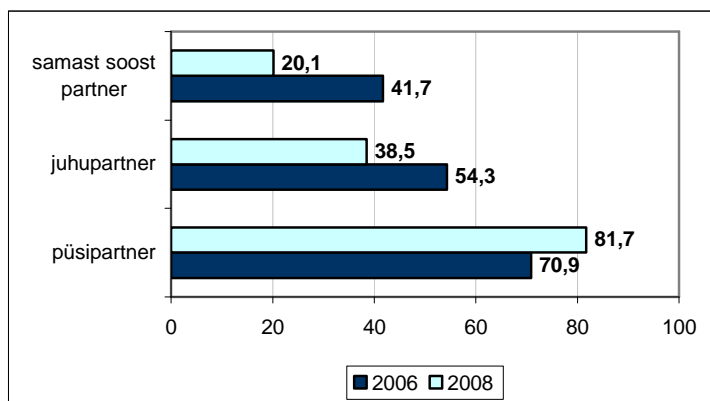
Kuuendas peatükis antakse ülevaade süüdimõistetute seksuaalsuhetest ning kondoomi kasutamise harjumustest vanglatingimustes. Seksuaalvahekorra kogemuseks loetakse vaginaalset ja analset vahekorda ning kondoomi kasutamise kohta küsiti eraldi püstipartneri, juhupartneri ning samast soost partneri korral. Vaadeldakse viimase 12 kuu ja viimase seksuaalvahekorra andmeid. Viimase 12 kuu andmed näitavad järjepidevust kondoomi kasutamisel, viimast seksuaalvahekorda mäletatakse aga kõige paremini ja sellele küsimusele on võimalik anda väga konkreetne vastus.

Kinnipidamisasutuses viibimise ajal on seksuaalvahekorras olnud 27% (n=199) süüdimõistetutest. 2% (n=17) vastanutest ei märkinud ankeeti andmeid seksuaalvahekorra kohta. Viimase 12 kuu jooksul on vanglas viibides seksuaalvahekorras olnud 23% süüdimõistetutest (n=169). 3% respondentide vastused ei võimaldanud tuvastada seksuaalvahekorra kogemust viimase 12 kuu jooksul. Mõlema näitaja osas ei tule esile erinevusi demograafiliste gruppide ja vanglate vahel. Järgnevas analüüsis tulemusi gruppide ja vanglate lõikes ei kirjeldata, sest andmeid ei ole piisavad esinduslike järelduste tegemiseks.

Seksuaalpartnerid

Viimase 12 kuu jooksul vanglas seksuaalvahekorra kogemust omavatest süüdimõistetutest on valdav enamus (n=138) olnud vahekorras püsipartneriga, veidi rohkem kui kolmandik (n=65) juhupartneriga ning viiendik (n=34) samast soost partneriga (vt joonis 34). Kui arvestada kõiki süüdimõistetuid, siis on viimase aasta jooksul püsipartneriga seksuaalvahekorras olnud 18%, juhupartneriga 9% ja samast soost partneriga 4,5%.

Võrreldes 2006. aastaga on 2008ndal 11% võrra suurenenud püsipartneriga vahekorras olnute osakaal, 16% võrra vähenenud juhupartneriga ja 22% võrra samast soost partneriga vahekorras olnute osakaal (vt joonis 34).

Joonis 34: Seksuaalpartnerid viimase 12 kuu jooksul
(% viimase 12 kuu jooksul seksuaalvahekorras olnutest)

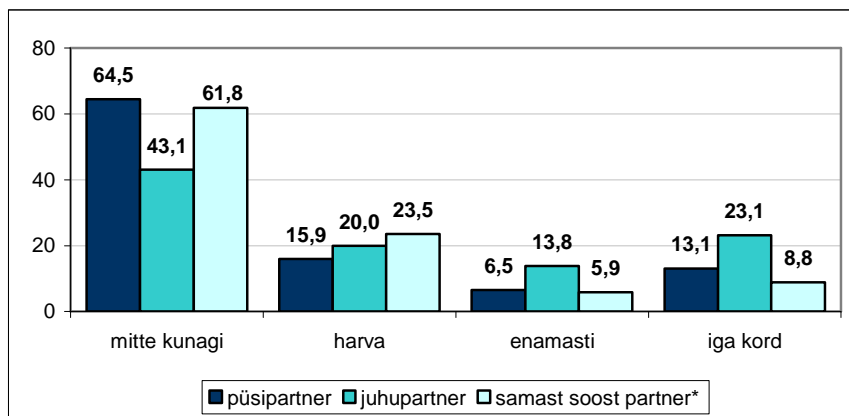
115 süüdimõistetut ehk 68% viimase 12 kuu jooksul seksuaalvahekorras olnutest vastas küsimusele seotuna seksuaalpartnerite arvuga. Keskmiselt oli neil viimasel aastal 6,0 partnerit (vahemikus 1-300). Andmestikus esineb üksikuid väga suuri näitajaid, seetõttu eemaldati andmetest 2,5% kõige suuremaid ja 2,5% kõige väiksemaid väärtuseid. Peale äärmuste eemaldamist on keskmiseks seksuaalpartnerite arvuks 1,4 (vahemikus 1-12).

83% (n=141) viimase 12 kuu jooksul vahekorras olnutest on viibinud sellel perioodil ka pikaajalistel kokkusaamistel. Nendel kokkusaamistel on käinud 88% (n=122) püsipartneriga, 72% (n=47) juhupartneriga ja 65% (n=22) samast soost partneriga vahekorras olnutest. Võib oletada, et juhu- ja samast soost partneriga vahekorras olnud on sildrühmaks vanglasiseste partnerite ning väljaspool kinnipidamisasutust elavate partnerite vahel (kellega ollakse vahekorras pikaajalistel kokkusaamistel). Selle rühma riskikäitumine võib põhjustada nii vanglasisest nakkuste levikut kui ka infektsioonide levikut kinnipidamisasutusest välja.

96% (n=135) pikaajalistel kokkusaamistel käinutest olid selle vältel ka seksuaalvahekorras. 94% (n=127) neist märkisid seksuaalpartnerite arvu kokkusaamistel. Keskmiselt oli neil aasta jooksul 1,72 partnerit (vahemikus 1-60). Ka antud juhul eemaldati 2,5% suuremaid ja 2,5% väiksemaid väärtuseid ning saadi keskmiseks seksuaalpartnerite arvuks 1,0 (vahemikus 1-5).

Kondoomi kasutamine

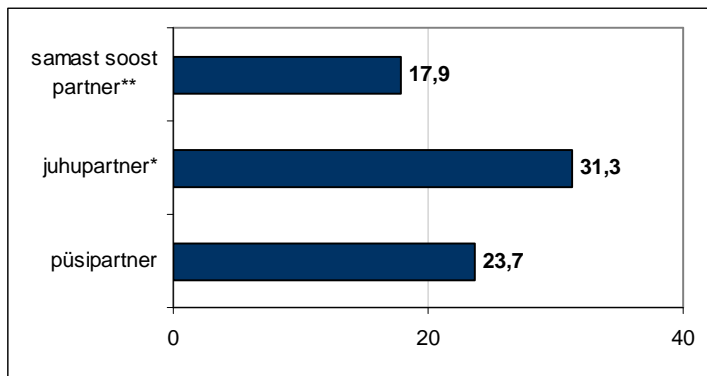
Viimase aasta jooksul seksuaalvahekorras alati kondoomi kasutanute osakaal on väga madal. Võrreldes püsipartneriga on juhupartneriga vahekorras olnute hulgas oluliselt vähem neid, kes ei ole viimase 12 kuu jooksul kordagi kondoomi kasutanud – erinevus 21% (vt joonis 35). Kahe küsitlusaasta võrdluses ei ole kondoomi kasutamise harjumused muutunud.

Joonis 35: Kondoomi kasutamise sagedus viimase 12 kuu jooksul partnerite lõikes (% kinnipidamisasutuses vastava partneriga seksuaalvahekorras olnutest)
* n=34

Küsitlusele eelnenud 12 kuu jooksul ei kasutanud alati kondoomi 87% (n=120) püsipartneriga, 77% (n=50) juhupartneriga ja 91% (n=31) samast soost partneriga vahekorras olnutest. Kõikidest süüdimõistetutest moodustavad püsipartneriga kondoomi järjepidevalt mittekasutanud 16%, juhupartneri korral 7% ja samast soost partneri puhul 4%. Kui vaadelda juhu- ja/või samast soost partneriga vahekorras olnuid kokku (n=69), siis nendest on küsitlusele eelnenud 12 kuu jooksul seksuaalsuhetes riskeerivalt käitunud 82% (n=56). See moodustab kõikidest süüdimõistetutest 7,5%.

Viimase seksuaalvahekorra ajal kondoomi kasutanute osakaal on suurem kui aasta jooksul iga kord kondoomi kasutanute osahulk. Võrreldes 2006. aastaga on vähenenud juhupartneriga kondoomi kasutanute osakaal. Tollel aastal kasutas kondoomi 59%, 2008. aastal 31%. Siinjuures tuleb silmas pidada, et kondoomi kasutamise küsimusele viimase juhuvahekorra ajal vastas vaid 32 inimest (vt joonis 36).

Joonis 36: Kondoomi kasutamine viimase seksuaalvahekorra ajal partnerite lõikes (% viimase 12 kuu jooksul kinnipidamisasutuses vastava partneriga seksuaalvahekorras olnutest)
* n=32; ** n=28

Vastu oma tahtmist on kinnipidamisasutuses seksuaalvahekorras olnud 2% süüdimõistetutest. 6% valimist antud küsimusele vastust ei märkinud ning 2% ütles, et ei soovi vastata. Gruppidevahelisi olulisi erinevusi siin esile ei tule.

7. ENNETUSTEGEVUS KINNIPIDAMISASUTUSTES

Eesti kinnipidamisasutustes on kõigile kinnipeetavatele vanglasse saabumisel võimaldatud vabatahtlik HIV-testimine koos testieelse ja -järgse nõustamisega. Testimise pakkumist korratakse ühe aasta möödumisel või tihedamini sõltuvalt inimese riskikäitumisest. B-hepatiidi vastu vaktsineerimine on kinnipidamisasutustes vabatahtlik ning selle vajadust hindab vangla meditsiiniline personal. Võimalik on saada tasuta kondome ja lubrikante. Kondoomid on kättesaadavad vangla meditsiiniiosakondades, poes ning pikaajaliseks kokkusaamiseks ettenähtud ruumides. Lubrikante on võimalik saada meditsiiniiosakonda pöördudes. Desinfitseerimisvahendid on ette nähtud vaid koristamiseks. Lisaks korraldatakse loenguid ja infotunde ning HIV-i nakatunutele ja sõltuvusprobleemidega kinnipeetavatele tugirühmade tööd. Raporti viimases peatükis antakse ülevaade, kuidas on süüdimõistetud kursis pakutavate teenuste ja vahenditega ning kajastatakse mittetulundusühingu Convictus Eesti poolt korraldatavate tugirühmade tegevust.

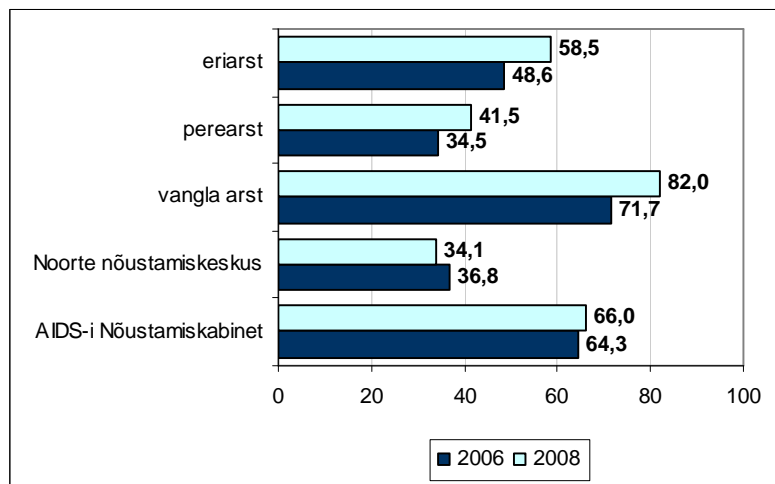
7.1. Nõustamine ja testimine HIV-ile

Teadmised HIV-testi tegemise võimalustest

Eestis on inimestel HIV-testi tegemiseks võimalus pöörduda AIDS-i Nõustamiskabinettidesse, Noorte nõustamiskeskustesse, pere- või eriarstide (günekoloog, naha- ja suguhaiguste arst) poole. Kõigil kinnipeetavatel on soovi korral võimalik teha HIV-testi kinnipidamisasutuses.

Kõige enam on süüdimõistetud kursis sellega, et HIV-ile saab ennast testida vangla arsti juures – üle 80% on sellest võimalusest teadlik. 2/3 kinnipeetavatest teab HIV-testi tegemisest AIDS-i Nõustamiskabinetis ning üle poole on kursis eriarsti juures oleva testimisvõimalusega. Võrreldes

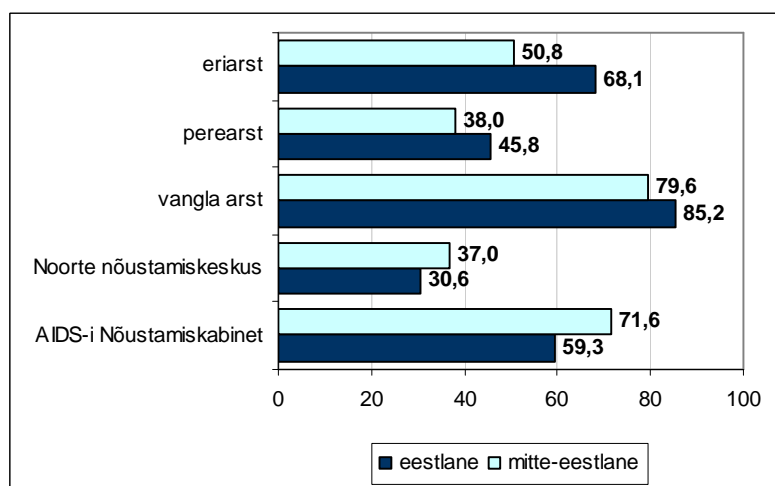
2006. aastaga on umbes kümnendiku võrra suurenenud süüdimõistetute osakaal, kes on teadlikud HIV-testi tegemisest vangla arsti, perearsti või eriarsti juures (vt joonis 37).

Joonis 37: Süüdimõistetud, kes teavad HIV-testi tegemise kohtadest, 2006, 2008 (%)

Vanusrühmades tuleb esile erinevus puudutavalt testimisvõimalust vangla arsti juures. Võrreldes noorematega on sellest vähem teadlikud 40-aastased ja vanemad süüdimõistetud. Andmed on vanusrühmades järgmised: 20-29-aastased – 87%, 30-39-aastased – 82% ning 40-aastased ja vanemad – 71%.

Võrreldes eestlastega on muust rahvusest süüdimõistetud enam teadlikud AIDS-i Nõustamiskabinetist HIV-testimise kohana – erinevus 12%. Eestlased aga teavad rohkem testimisvõimalusest pere- (erinevus 8%) ja eriarsti (erinevus 17%) juures (vt joonis 38).

Joonis 38: Süüdimõistetud, kes teavad HIV-testi tegemise kohtadest, rahvusrühmade lõikes (%)

Haridustasemeti ilmneb üks erinevus. HIV-testimisest AIDS-i Nõustamiskabinetis on vähem teadlikud lõpetamata põhiharidusega süüdimõistetud – 52% neist nimetas seda võimalust. Samas

on 66% põhi-, 74% kesk- ja 69% kutseharidusega süüdimõistetutest kursis, et HIV-le saab ennast testida antud kabinetis.

Kinnipidamisasutuste vahel tulevad erinevused esile seoses vangla arsti ja eriarstiga. Vangla arsti juures HIV-testi tegemise võimalusest teavad vähem Tallinna süüdimõistetud, olulisel määral erinevad nad Tartu ja Viru Vanglast. Eriarsti juures testimisega on vähem kursis Viru Vangla kinnipeetavad, oluline on erinevus võrreldes Murruga (vt tabeli 22).

Tabel 22: Süüdimõistetud, kes teavad HIV-testi tegemise kohtadest, kinnipidamisasutuste lõikes (%)

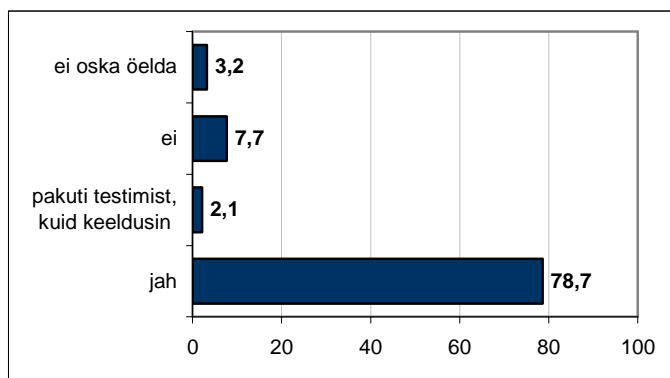
<i>Vangla</i>	<i>vangla arst</i>	<i>eriarst</i>
Harku	81,1	63,6
Murru	81,3	65,9
Tallinn	72,6*	54,1
Tartu	88,2	60,9
Viru	84,0	51,5

* Tumedas kirjas on esile toodud statistiliselt olulised erinevused kinnipidamisasutuste vahel

Lisaks uuriti, kas vastajad teavad tasuta HIV-i teemalise nõustamise võimalusest kinnipidamisasutuses. 65% süüdimõistetutest olid selle võimalusega kursis. Võrreldes eestlastega on muust rahvusest kinnipeetavad enam teadlikud, et vangla poolt võimaldatakse tasuta HIV-i teemalist nõustamist – osakaalud vastavalt 51% ja 76%. Kõige paremini teavad nõustamisest põhiharidusega inimesed – 75%. Olulisel määral erinevad nad lõpetamata põhihariduse (56%) ja keskharidusega süüdimõistetutest (57%). Kutseharidusega kinnipeetavate näitaja on 70%. Kinnipidamisasutuste lõikes erinevusi esile ei tule.

Nõustamine ja testimine kinnipidamisasutuses

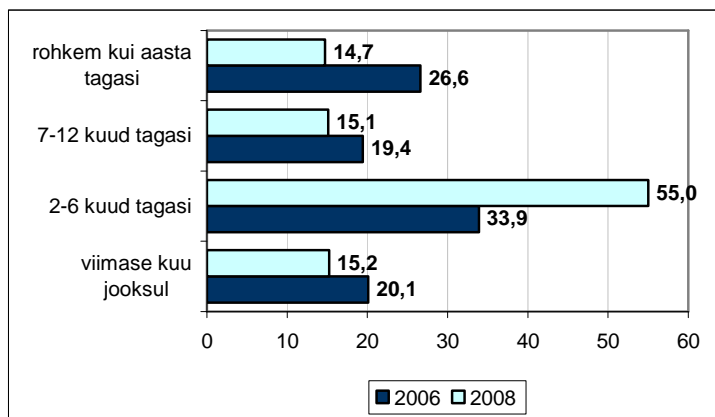
Umbes kolmveerand süüdimõistetutest märgivad, et on kinnipidamisasutuses viibimise ajal ennast HIV-ile testida lasknud. Paari protsendi jagu leidub vastajaid, kes ütlevad, et neile on testimist pakutud, kuid nad on sellest keeldunud (vt joonis 39). Testimise kohata kinnipidamisasutuses ei märkinud andmeid 8% (n=62) vastanutest.

Joonis 39: HIV-testi tegemine kinnipidamisasutuses viibimise ajal (%)

Süüdimõistetutest rohkem kui pooled on ennast testida lasknud 2-6 kuud tagasi. Ülejäänud testitud jagunevad võrdselt – veidi vähem kui viiendik on testinud viimase kuu jooksul, 7-12 kuud tagasi või rohkem kui aasta tagasi (vt joonis 40).

Võrreldes 2006. aastaga ei ole üldine testimise tase muutunud – siis oli kinnipidamisasutuses viibimise ajal HIV-testi teinud 76% süüdimõistetutest. Muutunud on aga viimase testi tegemise aeg. Võrreldes 2006. aastaga on 12% võrra vähenenud rohkem kui aasta tagasi testitute osakaal ja 5% võrra viimase kuu jooksul testi teinute hulk. Suuresti nende arvelt on suurenenud 2-6 kuud tagasi HIV-testitute osakaal – muutus 21% (vt joonis 40).

Joonis 40: Viimase HIV-testi tegemise aeg 2006, 2008 (% kinnipidamisasutuses testitutest)

40-aastaste ja vanemate hulgas on nooremate süüdimõistetutega võrreldes vähem neid, kes on kinnipidamisasutuses HIV-testimise läbinud – 64%. 20-29-aastaste seas on see näitaja 83% ja 30-39-aastaste hulgas 85%.

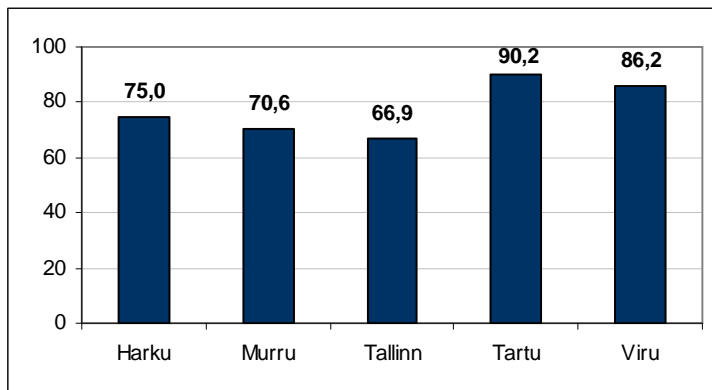
Võrreldes eestlastega on mitte-eestlastest süüdimõistetute hulgas enam testituid – vastavalt 74% ja 83%.

Haridustasemeti andmeid võrreldes tuleb esile erinevus põhi- ja keskkharidusega süüdimõistetute vahel. 84% põhi- ja 73% keskkharidusega süüdimõistetutest on vanglas HIV-testi teinud. Lõpetamata põhiharidusega kinnipeetavate näitaja on 77% ja kutseharidust omajatel 82%.

Tartu ja Viru Vanglas leidub suurem osakaal süüdimõistetuid, kes ütlevad, et neid on kinnipidamisasutuses HIV-i suhtes testitud. Tartust erinevad olulisel määral Harku, Murru ja Tallinna Vangla andmed ning Viru Vanglast Murru ja Tallinna andmed (vt joonis 41).

Samas on Justiitsministeeriumi andmete kohaselt Tallinna Vanglas umbes viiendiku jagu süüdimõistetuid, kes ei ole kinnipidamisasutuses HIV-testimist läbinud (on sellest keeldunud) ning teistes vanglates on taolisi süüdimõistetuid alla ühe protsendi. Ehk tegevusi kajastava statistika järgi on testitute osakaal suurem.

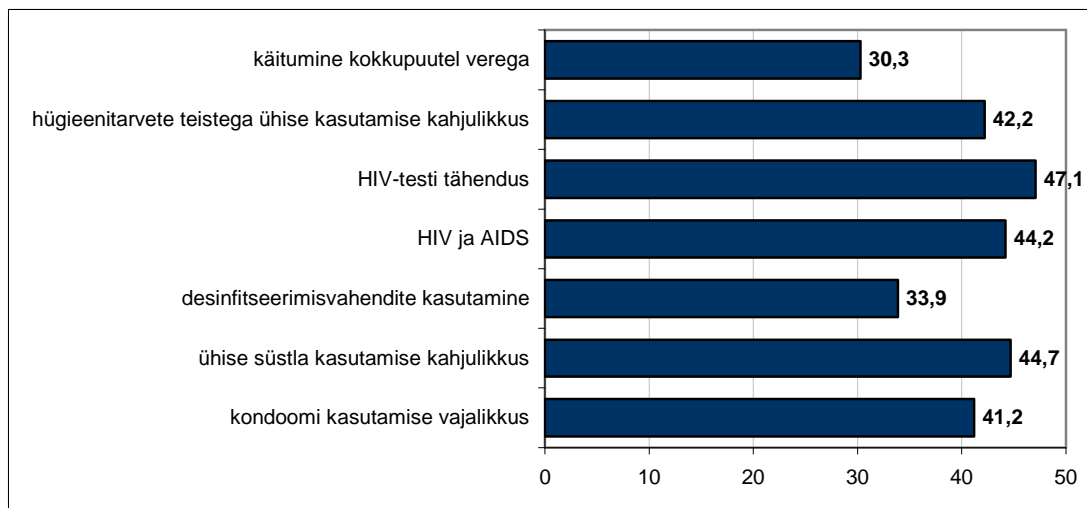

Joonis 41: Kinnipidamisasutuses viibimise ajal HIV-ile testitud kinnipidamisasutuste lõikes (%)

Järgnev analüüs puudutab vaid neid süüdimõistetuid, keda on vanglas viibimise ajal HIV-ile testitud. Kõige rohkem (ligi pool) on testitute hulgas neid, kellele viimase testi tegemise käigus räägiti HIV-testi tähendusest. Vähem on nõustamise käigus kajastamist leidnud käitumine verega kokkupuutel ja desinfitseerimisvahendite kasutamine. Joonisel 42 on näidatud kõik teemad, mille käsitlemise kohta ankeedis küsiti.

2006. aastal ei küsitud hügieenitarvete ja verega kokkupuute teemade kohta. Ülejäänud teemade osas on toimunud üks muutus. 2008. aastal märkis 8% vähem süüdimõistetuid, et neile räägiti HIV-testimise käigus desinfitseerimisvahendite kasutamisest. 2006. aastal oli see näitaja 41%.

Joonis 42: Teemad, millest on räägitud viimasel HIV-testimisel (% kinnipidamisasutuses testitustest)

Käsitletud teemade osas vanglate lõikes erinevusi esile ei tule ja gruppide vahel andmeid võrreldes ilmneb vaid üks erinevus vanusrühmade vahel. HIV-testi tähendusest on võrreldes vanematega rohkem räägitud 20-29-aastastele – 54% neist märkis ankeeti seda vastust. Antud teemast oli viimase testimise käigus räägitud 42%-le 30-39- ning 39%-le 40-aastastele ja vanematele.

Selgitamaks, kui paljud süüdimõistetud on viimase HIV-testi ajal mingit temaatilist nõustamist saanud, on valim jagatud kaheks:

- vastajad, kellele räägiti ühel või mitmel teemal;
- vastajad, kellele ei räägitud ühelgi nimetatud teemal.

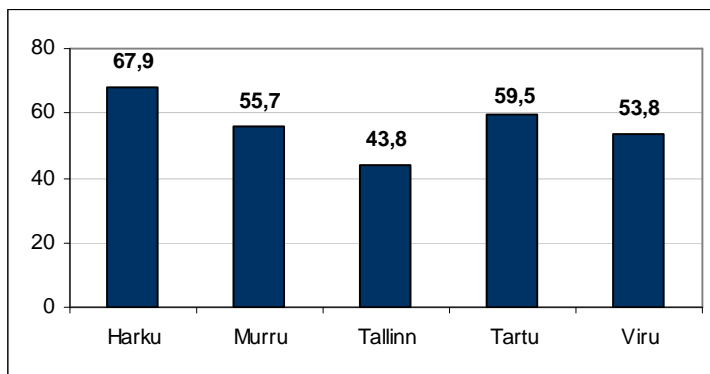
Kokku 60%-le vanglas testitule on kas testieelse või -järgse nõustamise käigus räägitud vähemalt ühel ankeedis esitatud teemal (võrreldes 2006. aastaga näitaja muutunud ei ole). Sealhulgas 23%-le räägiti viimase testimise ajal kõigil seitsmel teemal.

Vanusrühmade lõikes on 20-29-aastaste hulgas kõige rohkem süüdimõistetuid, kellele on testimisega kaasneval nõustamisel räägitud vähemalt ühel teemal – 65%. 30-39- ning 40-aastaste ja vanemate süüdimõistetute näitajad on vastavalt 56% ja 51%. Ülejäänud gruppide ja vanglate vahel erinevusi esile ei tule.

7.2. B-hepatiidi vastu vaktsineerimine

55% süüdimõistetutest on teadlikud, et vanglate poolt võimaldatakse tasuta vaktsineerimist B-hepatiidi vastu. Erinevused antud näitajas tulevad esile haridustasemeti ja vanglate lõikes. 68% kutseharidusega süüdimõistetutest teab, et kinnipidamisasutuses on võimalik vaktsineerida B-hepatiidi vastu. Oluliselt vähem on teadlikke lõpetamata põhihariduse ja keskkaridusega süüdimõistetute hulgas – vastavalt 51% ja 45%. Põhiharidusega vastajate näitaja on 57%.

Kinnipidamisasutuste kaupa andmeid vaadates selgub, et kõige vähem on antud tervishoiuteenusega kursis Tallinna süüdimõistetud. Oluliselt erinevad nad Harku ja Tartu kinnipeetavatest (vt joonis 43).

Joonis 43: Süüdimõistetud, kes teavad vanglas tasuta B-hepatiidi vastu vaktsineerimise võimalusest kinnipidamisasutuste lõikes (%)

Viimase 12 kuu jooksul on ennast kinnipidamisasutuses B-hepatiidi vastu vaktsineerinud umbes neljandik süüdimõistetutest. Üle kümnendiku ei ole seda teinud seetõttu, et on juba varem vaktsineeritud. Mõne protsendi jagu on neid, kes keeldusid või ei soovinud vaktsineerimist (vt tabel 23).

Rohkem B-hepatiidi vastu vaksineerimist on viimasel aastal toimunud Harku ja Murru Vanglas – rohkem kui kolmandik süüdimõistetutest märgib, et neid vaksineeriti. Oluliselt erinevad nad Viru kinnipeetavatest, kus nii vastab viiendik (vt tabel 23).

Tabel 23: Kinnipidamisasutuses viimase 12 kuu jooksul B-hepatiidi vastu vaksineerimine kinnipidamisasutuste lõikes(%)

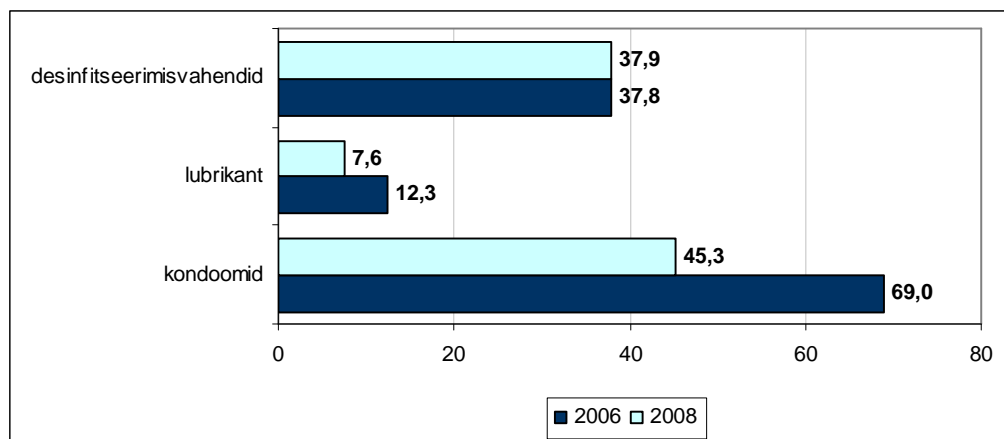
Vangla	jah	ei, varem vaksineeritud	ei, keeldusin	ei ole soovinud	ei	ei oska öelda
Harku	39,3*	8,9	1,8	-	41,1	8,9
Murru	37,1	12,3	1,6	5,4	38,2	5,4
Tallinn	23,1	8,3	1,7	0,8	62,8	3,3
Tartu	26,5	16,3	0,7	1,4	47,6	7,5
Viru	18,9	14,4	0,5	3,0	58,2	5,0
KOKKU	27,6	12,8	1,1	2,7	50,2	5,6

* Tumedas kirjas on esile toodud statistiliselt olulised erinevused kinnipidamisasutuste vahel.

7.3. Tasuta vahendid

Teadmine vahendite olemasolust

Veidi vähem kui pooled süüdimõistetutest on teadlikud, et vangla poolt on võimalik saada tasuta kondome ning lubrikantidest teab alla kümnendiku. Veidi üle kolmandiku on kursis, et vanglas on võimalik saada tasuta desinfitseerimisvahendeid. Võrreldes 2006. aastaga on 24% võrra vähenenud vangla poolt pakutavatest tasuta kondoomidest teadlike süüdimõistetute osakaal. Lubrikandi puhul on negatiivne muutus 5% (vt joonis 44). Ilmselt on näitaja langus seotud asjaoluga, et võrreldes eelmise küsitluskorraga on kondoomide hankimise võimalused kinnipidamisasutuses muutunud. Kui 2006. aastal jagati tasuta kondome ka Convictus Eesti tegevuste käigus, siis 2008. aastal on need saadaval meditsiinosakonnast küsimas käies, pikaajalisel kokkusaamisel või poest ostes.

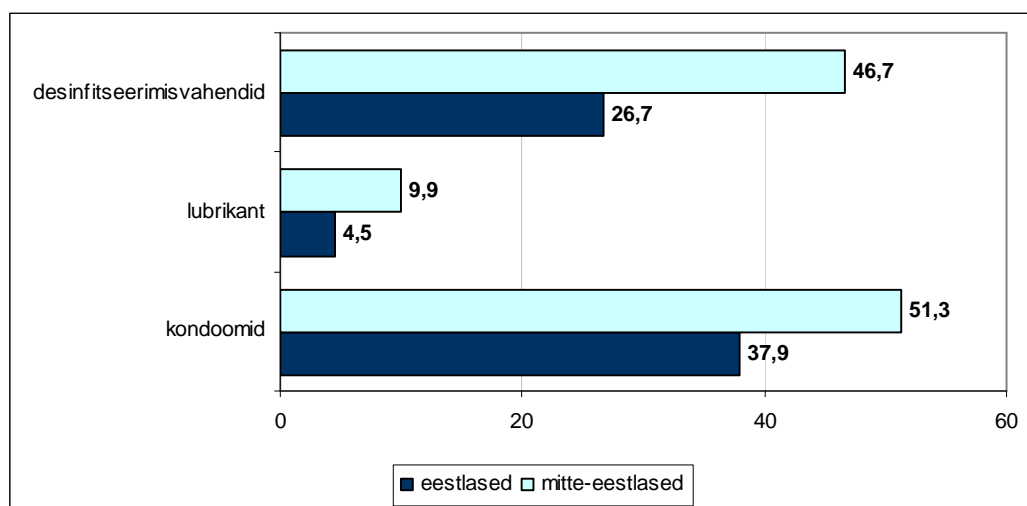

Joonis 44: Süüdimõistetud, kes on teadlikud tasuta vahenditest vanglas, 2006, 2008 (%)

Kui vaadata kondoomi ja lubrikandiga seotud näitajat üksnes nende hulgas, kes on viimase 12 kuu jooksul kinnipidamisasutuses seksuaalvahekorras olnud, on antud vahendite kättesaadavusest teadlikke vastavalt 46% ja 14%. Kondoomide puhul ei erine see oluliselt kogu valimist, lubrikandi puhul on näitaja ligi kaks korda kõrgem.

Kinnipidamisasutuses viibimise ajal narkootikume süstinutest on desinfitseerimisvahendite olemasolust vanglates teadlikud 44% ning viimase 12 kuu jooksul tätoveeringuid teinutest 49%. Need näitajad on umbes kümnendiku võrra suuremad kui kogu valimi puhul. Siinjuures tuleb aga arvestada asjaoluga, et desinfitseerimisvahendeid antakse üksnes koristamiseks, mitte tätoveerimisel või süstimisel kasutamiseks.

Võrreldes eestlastega on muust rahvusest süüdimõistetud enam kursis sellega, et kinnipidamisasutuses on saada tasuta kondoomi (erinevus 13%), lubrikanti (erinevus 5%) ja desinfitseerimisvahendeid (erinevus 20%) (vt joonis 45).

Joonis 45: Süüdimõistetud, kes on teadlikud tasuta vahenditest vanglas, rahvusrühmade lõikes (%)

Võrreldes teiste kinnipidamisasutustega on Harku Vanglas rohkem tasuta kondoomide saamise võimalusest teadlikke süüdimõistetuid. Kui Harkus on sellega kursis umbes kolmveerand, siis ülejäänud vanglatest maksimaalselt pooled süüdimõistetutest. Desinfitseerimisvahendite olemasolust teavad rohkem Harku ja Viru Vangla kinnipeetavad – ligikaudu pooled. Oluliselt erinevad nad Murru ja Tallinna süüdimõistetutest (vt tabel 24).

Tabel 24: Süüdimõistetud, kes on teadlikud tasuta vahenditest vanglas, kinnipidamisasutuste lõikes (%)

Vangla	kondoomid	lubrikant	desinfitseerimisvahendid
Harku	76,8*	5,4	57,1
Murru	38,8	8,5	30,3
Tallinn	47,7	8,5	28,5
Tartu	50,3	5,9	37,9
Viru	38,1	8,1	45,7

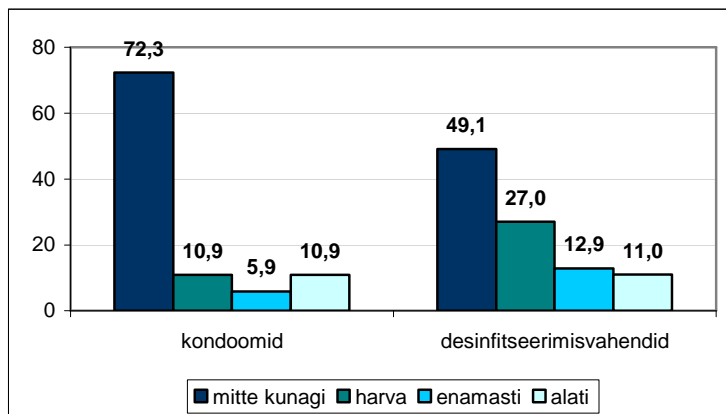
* Tumedas kirjas on esile toodud statistiliselt olulised erinevused kinnipidamisasutuste vahel

Vahendite kättesaadavus

Süüdimõistetutelt küsiti 5-pallist skaalat kasutades (1-mul ei ole neid vaja läinud, 2-ei, mitte kunagi, 3-jah, harva, 4-jah, enamasti, 5-jah, alati), kas neil on kinnipidamisasutuses viibimise ajal viimase 12 kuu jooksul vajadusel olnud võimalik saada kondoomi ja desinfitseerimisvahendeid.

Võrreldes 2006. aastaga on suurenenud süüdimõistetute osakaal, kes märkisid ankeeti, et neil ei ole küsitlusele eelnenud 12 kuu jooksul kondoomi või desinfitseerimisvahendeid vaja läinud. Kondoomide puhul vastas nii 80,5% ja desinfitseerimisvahendite puhul 59% süüdimõistetutest (2006. aastal vastavalt 75% ja 53%). Mõlema vahendi osas ei vastanud küsimusele 6% respondentidest.

Ligi kolmveerand süüdimõistetutest, kes on kondoomi vajanud, ei ole neid viimasel aastal kordagi saanud. Desinfitseerimisvahendi puhul ei ole pooled vajajatest seda kordagi saanud. Mõlemat vahendit on alati saanud kümnendik (vt joonis 46). Võrreldes 2006. aastaga on muutused toimunud kondoomide osas. 20% võrra on suurenenud mitte kordagi kondoomi saanute osakaal ning 18% vähenenud nende hulk, kes said kondoomi harva (2006. aasta vastavad näitajad olid 52% ja 29%).

Joonis 46: Tasuta vahendite saamise sagedus viimase 12 kuu jooksul (% süüdimõistetutest, kes on antud vahendeid vajanud)

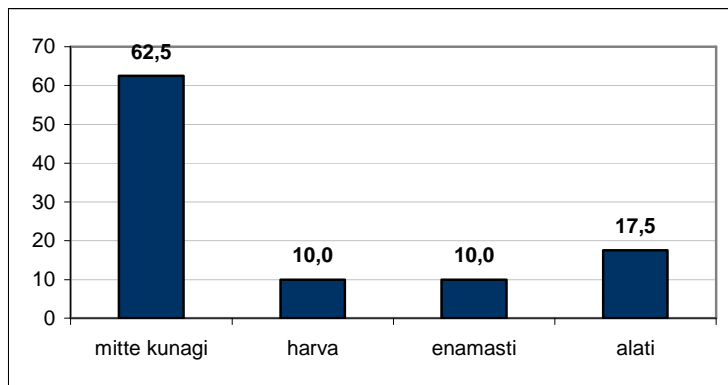
Rahvusrühmades ilmneb erinevus desinfitseerimisvahendite osas. Võrreldes eestlastega on muust rahvusest süüdimõistetute hulgas vähem vastajaid, kes ei ole kordagi saanud desinfitseerimisvahendeid (osakaalud vastavalt 61% ja 43%) ning rohkem neid, kes on vahendeid saanud harva (osakaalud vastavalt 12% ja 35%).

Ka kinnipidamisasutuste vahel tulevad erinevused esile seoses desinfitseerimisvahenditega. Kõige rohkem on neid, kes ei saanud kordagi desinfitseerimisvahendeid, Tallinna Vanglas – 80,5%. Selle poolest erineb Tallinna Vangla Tartust ja Virust, kus antud näitaja on vastavalt 49% ja 34,5%. Murru Vanglas on selliste süüdimõistetute osakaal 56%. Vajaduse olemasolul on desinfitseerimisvahendeid harva saanud 38% Viru süüdimõistetutest. Oluliselt erinevad nad Murru ja Tallinna kinnipeetavatest, kus selliselt vastab 19% ja 7%. Tartu vastav näitaja on 27%. Harku andmeid analüüsi ei kaasatud, sest seal oli desinfitseerimisvahendite vajajaid vaid 16.

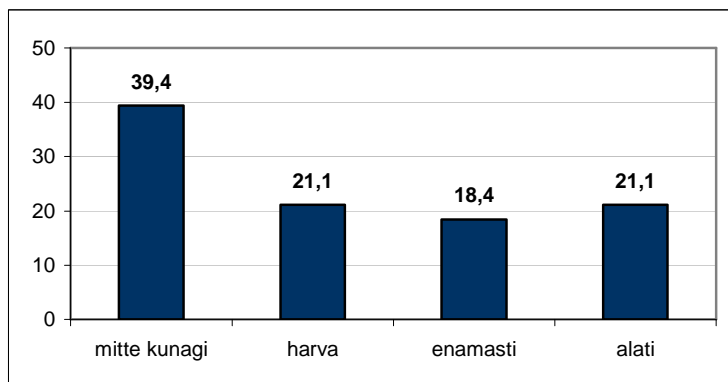
Viimase 12 kuu jooksul kinnipidamisasutuses seksuaalvahekorras olnud süüdimõistetutest 75% märkis, et nad ei ole kondoomide vajanud. Ülejäänutest ligi 2/3 ei ole vajadusel kondoomide kordagi saanud ning ligi viiendik on saanud neid alati (vt joonis 47).

Viimase 12 kuu jooksul kinnipidamisasutuses tätoveeringuid teinud süüdimõistetutest 47% märkis, et nad ei ole vajanud desinfitseerimisvahendeid. Vahendeid vajanutest rohkem kui kolmandik ei ole neid kordagi saanud ning viiendiku jagu on neid, kes on vahendit saanud alati (vt joonis 48).

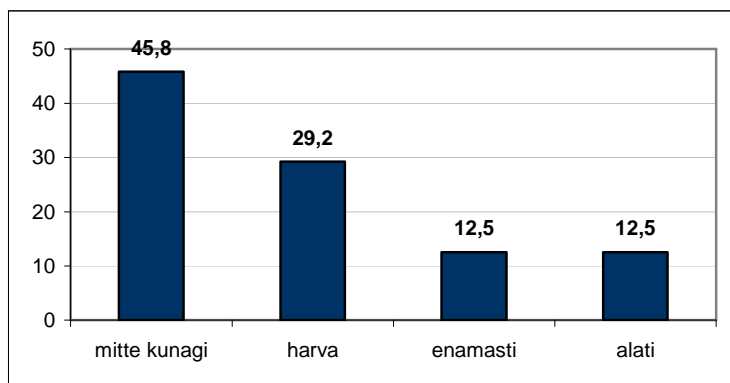
Kinnipidamisasutuses narkootikumide süstinutest 53% märkis, et ei ole viimase 12 kuu jooksul desinfitseerimisvahendeid vajanud. Ülejäänutest ligi pooled ei ole vahendeid saanud kordagi ja umbes kümnendik on seda saanud vajaduse korral alati (vt joonis 49).

Joonis 47: Tasuta kondoomide saamise sagedus
(% süüdimõistetutest, kes on kondoomide vajanud ja viimase 12 kuu jooksul kinnipidamisasutuses seksuaalvahekorras olnud)

Joonis 48: Tasuta desinfitseerimisvahendite saamise sagedus
(% süüdimõistetutest, kes on desinfitseerimisvahendeid vajanud ja viimase 12 kuu jooksul kinnipidamisasutuses tätoveeringuid teinud)

Joonis 49: Tasuta desinfitseerimisvahendite saamise sagedus (% süüdimõistetutest, kes on desinfitseerimisvahendeid vajanud ja kinnipidamisasutuses narkootikume süstinud)

7.4. Convictus Eesti tugirühmade tegevus

Mittetulundusühing Convictus Eesti korraldab alates 2002. aasta lõpust Eesti vanglates tugirühmade tööd, mis on suunatud eelkõige HIV-i nakatunud kinnipeetavate abistamisele ja elukvaliteedi parandamisele. Esmakordselt ankeeteriti tugirühmade tegevusega kokkupuutuvaid süüdimõistetuid 2005. aastal, kuid järgnevas alapeatükis ei võrrelda andmeid eelnevate küsitlustega. 2005. ja 2007. aastal toimunud andmekogumised on läbi viidud teistsuguse metoodika alusel (küsitledes pidevalt esmakordselt gruppi saabujaid ja kord aastas gruppide regulaarseid liikmeid) ning muudetud on ka osade küsimuste esitust. 2008. aastal küsitleti tugirühmadesse kuuluvaid süüdimõistetuid suure vanglate uurimuse raames ning ei eristatud uusi ja regulaarseid liikmeid.

Osalemine tugirühmas

Küsitlusele eelnenud kuue kuu jooksul oli Convictus Eesti (CE) tugirühmade tegevusse kaasatud 16% (n=114) süüdimõistetutest. 6%-i (n=48) ankeeteritu andmed ei võimaldanud tuvastada osalemist tugirühmades, sest vastajad olid ankeeti märkinud vastuolulisi andmeid. Demograafiliste gruppide vahel erinevusi esile ei tule. Vanglate puhul eristub teistest Harku Vangla, kus tugirühmas on poole aasta jooksul osalenud 43% süüdimõistetutest. Ülejäänud vanglates on antud näitaja 10-20% vahel (vt tabel 25).

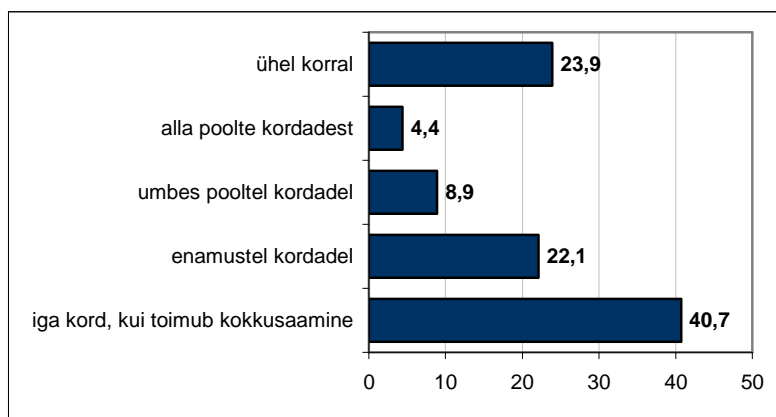
Tabel 25: Osalemine CE tugirühmade tegevuses viimase 6 kuu jooksul kinnipidamisasutuste lõikes (%)

Vangla	n	%
Harku	24	42,9
Murru	18	10,2
Tallinn	15	12,2
Tartu	29	19,6
Viru	28	14,1
KOKKU	114	16,2

Järgnevas analüüsis on käsitletud nende süüdimõistetute andmeid, kes on osalenud CE tugirühmade tegevuses küsitlusele eelnenud kuue kuu jooksul.

CE tugirühma kuulumise perioodi on võimalik vaadelda 94 inimese (ehk 83% tugirühmas osalenu) kohta. Keskmiselt on tugirühma kuulunud 13,1 kuu ehk veidi rohkem kui ühe aasta jooksul (vahemikus 0-90 kuud).

Suurima grupi moodustavad süüdimõistetud, kes on osalenud tugirühma tegevuses iga kord, kui on toimunud rühma kokkusaamine – 41%. Umbes neljandik on neid, kes on käinud tugirühmades enamustel kordadel ning neid, kes on teinud seda ühel korral poole aasta jooksul (vt joonis 50).

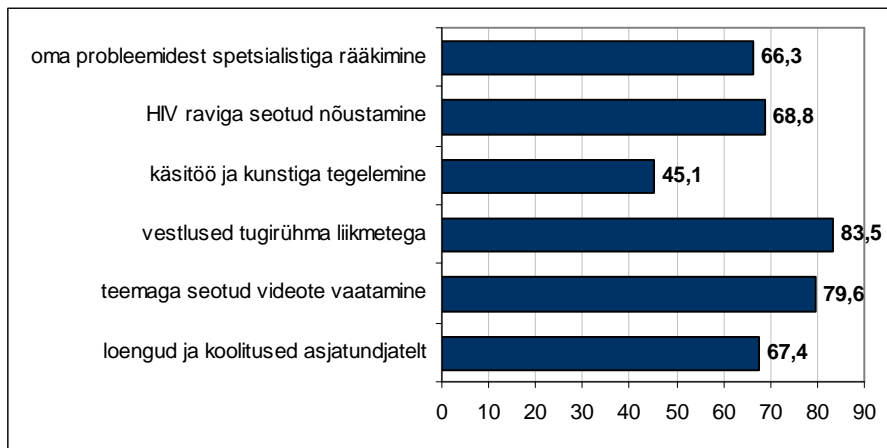

Joonis 50: CE tugirühmades osalemise sagedus viimase 6 kuu jooksul (%)

Tugirühmas küsitlusele eelnenud kuue kuu jooksul toimunud tegevusi täpsustati 3-pallisel skaalal (1-peamiselt see, 2-see ka, 3-see mitte). Parema ülevaate saamiseks liideti kokku vastused „peamiselt see“ ja „see ka“. Lisaks ette antud vastusevairantidele sai toimunud tegevusi ka juurde märkida.

Saadud tulemuste kohaselt on tugirühmades kõige rohkem toimunud liikmete vahelisi vestluseid ning teemaga seotud videote vaatamist – umbes 80% tugirühmades osalenutest märkis neid tegevusi. 2/3 mainis ka HIV raviga seotud nõustamist, asjatundjate poolseid koolitusi ning probleemidest rääkimist spetsialistiga (vt joonis 51, täpsemalt on hinnangud näidatud tabelis 26).

Joonis 51: CE tugirühmades toimunud tegevused viimase 6 kuu jooksul (%)

Tabel 26: CE tugirühmades osalenute hinnangud tegevustele, mis on viimase 6 kuu jooksul aset leidnud (%)

<i>Tegevus</i>	<i>peamiselt see</i>	<i>see ka</i>	<i>see mitte</i>
loengud ja koolitused asjatundjatelt	28,4	39,0	32,6
teemaga seotud videote vaatamine	20,4	59,2	20,4
vestlused tugirühma liikmetega	36,3	47,2	16,5
käsitöö ja kunstiga tegelemine	16,1	29,0	54,9
HIV raviga seotud nõustamine	20,4	48,4	31,2
oma probleemidest rääkimine spetsialistiga	18,9	47,4	33,7

Lisaks nimetati järgmisi tegevusi:

- arsti konsultatsioonid;
- bodyflex õpe;
- individuaalsed kohtumised grupi juhatajaga;
- suhtlemine ja informatsiooni edastamine.

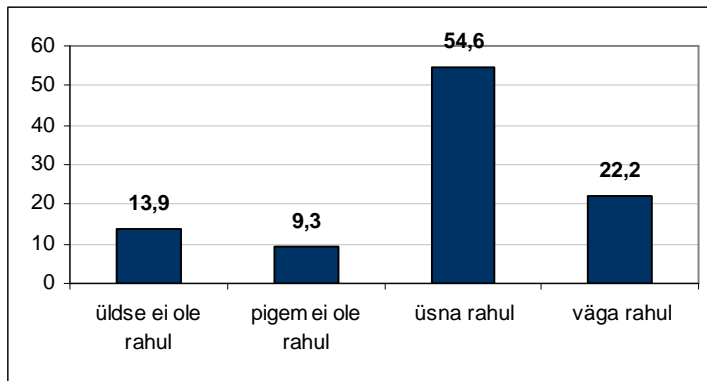
Rahulolu tugirühmaga

Rahulolu nimetatud tegevuste ning tugirühma CE poolse liidriga hinnati 4-pallisel skaalal (1-väga rahul, 2-üsna rahul, 3-pigem ei ole rahul, 4-üldse ei ole rahul). Tulemuste paremaks jälgimiseks on skaala ümber pööratud. Skaala keskmine on 2,5 ning mida kõrgem on vastajate poolt antud hinnang, seda suurem on rahulolu.

Üldine tugirühma tegevus

Vastajatelt küsiti hinnangut CE tugirühma tegevusele vanglas, kus ta hetkel karistust kannab. Hinnangu andis 108 süüdimõistetut ehk 95% tugirühmade tegevuses osalenutest. Üldiselt on tugirühmades osalenud selle tööga rahul – keskmine hinnang on 2,85. Kui jätta andmeanalüüsist välja need vastajad, kes on tugirühmas käinud viimase poole aasta jooksul vaid ühel korral, tõuseb keskmine hinnang veidi – 2,96.

Joonisel 52 on näidatud hinnangute protsentuaalne jagunemine. Positiivsete hinnangute (vastanud „üsna rahul“ või „väga rahul“) andjaid on kokku 77% ning negatiivseid hinnanguid (vastanud „pigem ei ole rahul“ ja „üldse ei ole rahul“) on antud üle kolme korra vähem ehk kokku 23%.

Joonis 52: CE tugirühmades osalenute hinnang tugirühma tööle (%)

Tabelis 27 on esitatud hinnangud vanglate lõikes absoluutarvudes. Enam põhjendatakse oma rahulolu tugirühma tegevusega uue ja huvitava informatsiooni saamisega.

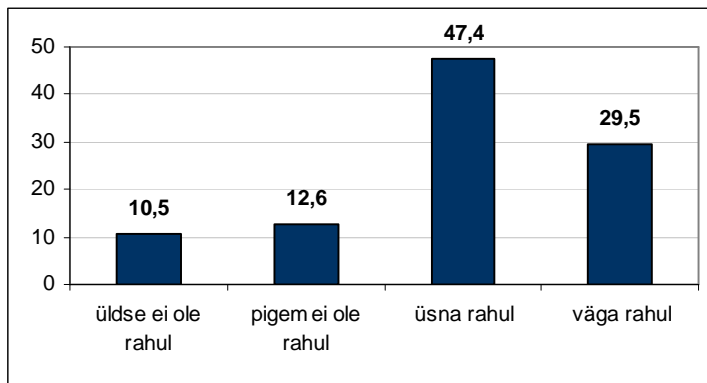
Tabel 27: CE tugirühmades osalenute hinnang tugirühma tööle kinnipidamisasutuste lõikes (n)

Vangla	keskmine hinnang	ei ole üldse rahul	pigem ei ole rahul	üsna rahul	väga rahul	KOKKU	märkimata
Harku	3,13	-	2	16	5	23	1
Murru	2,44	4	5	6	3	18	-
Tallinn	3,00	2	1	6	5	14	1
Tartu	2,77	5	-	17	4	26	3
Viru	2,89	4	2	14	7	27	1

Tugirühma juht

Hinnangut tugirühma liidri tegevuse kohta küsiti samuti seotuna vanglaga, kus praegu karistust kantakse. Oma hinnangu andis 95 süüdimõistetut ehk 83% tugirühmade tegevuses osalenutest. Tugirühma liidri tööga ollakse samuti üle skaala keskmise rahul – keskmine hinnang 2,96. Kui jätta analüüsist välja vaid ühel korral tugirühma külastanud inimesed, siis ulatub keskmine hinnang üle kolme palli – 3,13.

Joonisel 53 on näidatud hinnangute protsentuaalne jagunemine. Sarnaselt üldisele hinnangule on ka tugirühma juhi tööga rahul 77% ning mitte rahul 23% süüdimõistetutest.

Joonis 53: CE tugirühmades osalenute hinnang tugirühma juhi tegevusele (%)

Tabelis 28 on esitatud hinnangud vanglate lõikes absoluutarvudes. Tugirühmas osalenutele meeldib kõige enam grupijuhtide arusaadav selgitusviis, huvitava informatsiooni edastamine ja professionaalsus.

Tabel 28: CE tugirühmades osalenute hinnang tugirühma juhi tööle kinnipidamisasutuste lõikes (n)

Vangla	keskmine hinnang	ei ole üldse rahul	pigem ei ole rahul	üsna rahul	väga rahul	KOKKU	märkimata
Harku	3,10	1	2	12	6	21	3
Murru	2,53	4	4	5	4	17	1
Tallinn	3,09	1	2	3	5	11	4
Tartu	3,14	-	2	15	5	22	7
Viru	2,92	4	2	10	8	24	4

Tegevused tugirühmas

Konkreetsetele tugirühmas toimuvatele tegevustele andis hinnanguid 95-100 inimest ehk 83-88% tugirühma kokkusaamistel käinutest. Rahulolu erinevate tegevustega on hinnatud üsna ühtlasel tasemel ning kõikide tegevuste puhul ületab hinnang skaala keskmist taset, milleks on 2,50. Veidi vähem ollakse rahul käsitöö ja kunstiga tegelemise (keskmine hinnang 2,58) ning HIV raviga seotud nõustamisega (keskmine hinnang 2,78). Kui analüüsisist välja jätta viimase poole aasta jooksul vaid ühel korral tugirühmas käinud, tõuseb mõningal määral rahulolu videote vaatamise ja vestlustega grupi liikmete vahel (vt tabel 29).

Tabel 29: CE tugirühmades osalenute keskmine hinnang tugirühma tegevustele

<i>Tegevus</i>	<i>kõik tugirühmas osalenud</i>		<i>osalenud tugirühmas rohkem kui üks kord</i>	
	<i>hinnangu andnud vastajad (n)</i>	<i>keskmine hinnang</i>	<i>hinnangu andnud vastajad (n)</i>	<i>keskmine hinnang</i>
loengud ja koolitused asjatundjatelt	100	2,94	78	2,97
teemaga seotud videote vaatamine	99	3,04	78	3,17
vestlused tugirühma liikmetega	97	3,00	77	3,10
käsitöö ja kunstiga tegelemine	95	2,58	75	2,61
HIV raviga seotud nõustamine	100	2,78	78	2,81
oma probleemidest rääkimine spetsialistiga	98	2,94	77	2,95

Tabelis 30 on näidatud erinevatele tegevustele antud hinnangute protsentuaalne jagunemine. Suurim erinevus positiivsete ja negatiivsete hinnangute vahel tuleb esile tugirühma liikmetega vestluste puhul. Antud tegevusega oli rahul üle nelja korra rohkem vastajaid kui leidis negatiivse hinnangu andjaid (vastavalt 81,5% ja 18,5%). Väikseim on erinevus käsitöö ja kunstiga tegelemise puhul, kus positiivseid hinnanguid anti veidi rohkem (57% vs 42%).

Tabel 30: CE tugirühmades osalenute hinnang tugirühma tegevustele (%)

<i>Tegevus</i>	<i>ei ole üldse rahul</i>	<i>pigem ei ole rahul</i>	<i>üsnahul</i>	<i>väga rahul</i>
loengud ja koolitused asjatundjatelt	13,0	10,0	47,0	30,0
teemaga seotud videote vaatamine	12,1	10,1	39,4	38,4
vestlused tugirühma liikmetega	10,3	8,2	52,6	28,9
käsitöö ja kunstiga tegelemine	29,5	12,6	28,4	29,5
HIV raviga seotud nõustamine	21,0	8,0	43,0	28,0
oma probleemidest rääkimine spetsialistiga	15,3	12,2	35,7	36,7

HIV-i temaatikaga seotud teadmised, arusaamad ja uskumused

Järgnevas lõigus on esitatud CE tugirühmade töös osalenute andmete võrdlus ülejäänud süüdimõistetutega. Nimetatud kahte gruppi võrreldi omavahel järgmistel teemadel: HIV-nakkuse levikuteed, emalt lapsele HIV-i edasikandumise riski vähendamine, STLI-de vältimise meetodid, HIV-nakkuse leviku võimalused olmekontaktides, suhtumine HIV-i nakatunud inimestesse ning HIV-i, AIDS-i ja narkomaaniaga seotud uskumused.

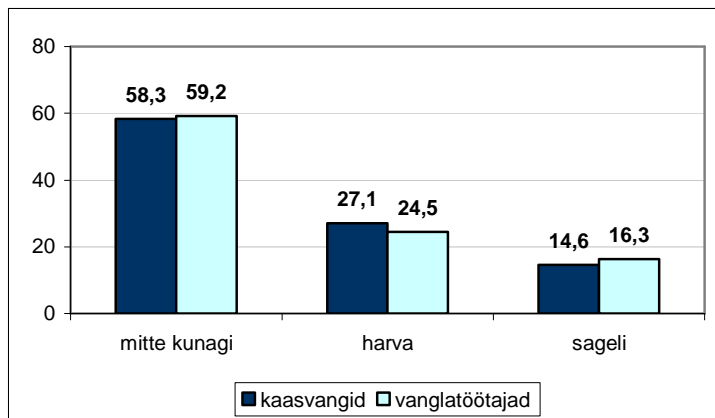
HIV-i, AIDS-i ja narkomaaniaga seotud uskumuste osas ei tulnud esile ühtegi erinevust, teadmiste teemade puhul ilmneb vaid üks erinevus tugirühmas osalenute ja ülejäänud kinnipeetavate vahel. Süüdimõistetud, kes on küsitlusele eelnend kuu kuu jooksul osalenud tugirühmade töös, on paremini kursis HIV-i emalt lapsele ülekandumise riski vähendamise võimalustega. Tugirühma liikmetest omas korrektseid teadmisi 38%, ülejäänud süüdimõistetutest 23%.

Võrreldes ülejäänud süüdimõistetutega on CE tugirühmades osalenute hulgas rohkem neid, kes ei oma vaeleharusaamu HIV-i levikust olmekontaktide kaudu – osakaalud vastavalt 42% ja 54%.

Küsitlusele eelnenud poole aasta jooksul tugirühma töös osalenud on HIV-i nakatunute suhtes sallivamad. Nende tolerantsuse indikaatori väärtuseks on 32,5%, ülejäänud süüdimõistetute puhul on see kaks korda madalam – 17%.

Halvustavad märkused seoses HIV-i nakatumisega

Tugirühmas osalenutelt uuriti lisaks, kas nad on kaaskinnipeetavatelt või vanglatöötajatelt kuulnud enda kohta HIV-iga seotud halvustavaid märkuseid. 52% (n=59) CE tugirühmades osalenutest märkisid, et nad ei ole HIV-i nakatunud. Ülejäänutest rohkem kui pooled ei ole halvustavaid märkusi kordagi kuulnud. Üle kümnendiku on seda kogunud sageli (vt joonis 54).

Joonis 54: CE tugirühmades osalenute hinnang HIV-iga seotud halvustavate märkuste sagedusele (%)

Lisateenuste vajadus

Kõikidel süüdimõistetutel (nii tugirühmade liikmetel kui rühmas mitte käijatel) oli võimalik ankeeti märkida teenuseid, mida nad kinnipidamisasutuses vajaksid selleks, et HIV-positiivsena oma eluga paremini toime tulla. 178 (24%) süüdimõistetut nimetas erinevaid teenuseid ja tegevusi. Palju mainiti erinevaid meditsiinilise poolega seotud teenuseid nagu ravi ja arsti vastuvõttude kättesaadavust. Väga oluliseks peetakse rohkemat vitamiinide jagamist ja tervisliku toitumise võimaldamist. Märgitakse ka vajadust paremate sportimisvõimaluste järele. Soovitakse saada rohkem informatsiooni haiguse kohta, nakatumise viiside kohta jms, saada loenguid ja konsultatsioone. Märgitakse, et HIV-i nakatunud vajavad rohkem tähelepanu, moraalselt toetust ning sallivat ja sõbralikku suhtumist.

KOKKUVÕTE

Uurimust „HIV-i ja narkomaaniaga seotud teadmised, hoiakud ja käitumine süüdimõistetute hulgas“ teostati 2008. aastal kolmandat korda. Eelmised andmekogumised leidsid aset 2004. ja 2006. aastal. Uurimuses osalesid kõik viis Eesti vanglat ning iga vangla siseselt moodustati juhuvalim osakondade või seksioonide kaupa. Andmekogumine toimus oktoobris isetäidetava ankeedi alusel ning küsitlajateks olid vanglate meditsiini- või sotsiaalosakondade töötajad. Osalemine oli anonüümne ja vabatahtlik. Uurimus teostati Tervise Arengu Instituudi ja Justiitsministeeriumi koostöös.

Analüüs kajastab 750 süüdimõistetute andmeid, kellest ligi kümnendik on naised ja kõige suurem osakaal 20-29-aastased. Eestlasi on küsitlute seas 44%. Pooltel süüdimõistetutest on põhiharidus või alla selle. Küsitlud kinnipeetavad on oma elu jooksul vanglakaristust kandnud keskmiselt 2,6 korda ning kokku vanglas viibinud keskmiselt 6,5 aastat. Umbes pooled süüdimõistetutest käivad vähemalt mitu korda nädalas tööl ning üle kolmandiku käib sama sageli koolis.

Sõltuvusainete tarvitamine

Iga viiekümnes süüdimõistetute võib narkootikumide süstimisest nakatuda.

- Enamus kinnipeetavatest on igapäevasuitsetajad. Iga kümnes on viimasel kuul alkoholi tarvitanud ja purjus olnud.
- Iga neljas süüdimõistetute on oma elu jooksul kinnipidamisasutuses viibimise ajal narkootikume tarvitanud ning iga seitsmes on seda teinud süstides.
- Viimase kuu aja jooksul on enda sõnul narkootikume tarvitanud iga kaheksateistkümnes süüdimõistetute ning seda tehakse keskmiselt 4-5 korda nädalas.
- Iga viiekümnes süüdimõistetute seadis ennast eelnenud kuul nakatumise ohtu jagades teistega süstimisvarustust.

Kaks kolmandikku süüdimõistetutest suitsetavad iga päev. Kümnendik on viimase kuu jooksul tarvitanud alkoholi ning ühtlasi ka ennast purju joonud. 39% teab kaasvangide hulgas inimesi, kes tarvitavad narkootikume. Elu jooksul on ise narkootikume proovinud või korduvalt tarvitanud 58% süüdimõistetutest. Esmakordse narkootikumide tarvitamise mediaanvanus on 18 eluaastat. 28% süüdimõistetutest märgivad, et on narkootikume tarvitanud ka kinnipidamisasutuses viibimise ajal. Levinuimaks narkootikumide tarvitamise viisiks on suitsetamine – iga viies süüdimõistetute on seda kinnipidamisasutuses teinud. Kinnipidamisasutuses uimasteid tarvitanutest on neid süstinud veidi üle poole, mis teeb kõigist süüdimõistetutest 14%. Kõige enam on levinud marihuaana/hašiš ja amfetamiin.

27% kinnipidamisasutuses viibimise ajal narkootikume tarvitanutest pruukis enda sõnul uimasteid ka küsitlusele eelnenud nelja nädala jooksul. Kõikidest süüdimõistetutest moodustavad selliselt vastanud 6%. Viimase nelja nädala jooksul on narkootikume keskmiselt tarvitatud 18,9 korda. Kinnipidamisasutuses viibimise ajal narkootikume süstinutest tegi seda eelnenud nelja nädala jooksul umbes neljandik, mis moodustab mõne protsendi kõigist süüdimõistetutest. Üle poole viimasel kuul narkootikume süstinutest jagas teistega süstimisvarustust (süstal, nõel, filter, segamisanum vms). Kokku 2% kõigist süüdimõistetutest on ennast viimasel kuul süstimisvarustuse jagamise kaudu nakatumise ohtu seadnud.

Teadmised ja suhtumine nakatunutesse

Poolte süüdimõistetute teadmised vajaksid jätkuvat parandamist.

- Pooled süüdimõistetutest teavad, kuidas HIV-nakkus levib. Alla poole teavad, et HIV-i ei nakatuta igapäevastes olmekontaktides.
- Iga neljas süüdimõistetutu on kursis sellega, kuidas vähendada HIV-nakkuse emalt lapsele edasikandumise riski.
- Märkimisväärne osa kinnipeetavatest usub, et STLI-de eest kaitsevad katkestatud suguuhe ja emakasisene spiraal.
- HIV-i nakatunutesse suhtub tolerantselt viiendik süüdimõistetuid.

HIV-nakkuse levikuteedega seoses esitati vastajatele viis küsimust. Üle üheksakümne protsendi süüdimõistetutest teavad, et HIV-i võib nakatuda süstides varem kasutatud süstlaga. Kõige vähem ollakse kursis sellega, et sääsed HIV-nakkust ei levita. Kõigile viiele küsimusele vastas korraga õigesti 52% süüdimõistetutest. Kui sääsehammustuse küsimus indikaatorist välja jätta, vastab neljale küsimusele korraga õigesti kaks kolmandikku.

Ekslikud arusaamad HIV-i võimalikust levikust olmekontaktide kaudu ei ole vanglates väga levinud. Rohkem (ligi viiendik) on neid, kelle väärarusaama kohaselt võib nakkus edasi kanduda süües-juues samadest toidunõudest HIV-i nakatunud inimesega. Nelja esitatud väite abil arvutatud indikaatori alusel ei oma ühtegi valearusaama HIV-i levikust olmekontaktides 44% süüdimõistetutest. Nende hulgas, kellel on korrektsed teadmised HIV-i levikuteedest, esineb vähem väärarusaamu seoses võimaliku nakatumisega olmekontaktides.

Süüdimõistetute teadlikkus erinevate HIV-nakkuse emalt lapsele leviku riski vähendavate meetmete osas on ühtlasel tasemel. Umbes pooled teavad, et riski on võimalik vähendada raseduse ajal vastavaid ravimeid võttes, keisrilõikega sünnitades ja rinnapiimaga toitumisest hoidudes. Kõigile kolmele väitele suudab korraga õigesti vastata 25% süüdimõistetutest.

Väga valdav enamus küsitletud kinnipeetavatest teavad, et kondoomi kasutamine aitab ära hoida STLI-desse nakatumist. Kõige vähem ollakse kursis sellega, et emakasisene spiraal ja katkestatud suguuhe ei ole STLI-de vältimise vahendiks (õigesti vastab 56-58%). Kõigi nelja esitatud meetodi osas vastas korrektselt 38% süüdimõistetutest.

Kolmveerand süüdimõistetutest on nõus suhtlema HIV-i nakatunud tuttavaga ning enam kui pooled on nõus nakatunuga ühes lauas sööma. Kõige vähem on neid, kes arvavad, et HIV-i nakatunud valvur võib vanglas edasi töötada. Viie väite alusel arvutatud indikaatori kohaselt suhtub HIV-i nakatunud inimestesse tolerantselt 20% süüdimõistetutest. Kolmveerand kinnipeetavatest tunneb mõnda inimestest, kellel on HIV või AIDS. Inimesed, kelle tutvusringkonnas on HIV-i nakatunuid, on nende suhtes oluliselt tolerantsemad. Sallivamat suhtumist omavad ka need süüdimõistetud, kellel on korrektsed teadmised HIV-i levikuteedest ja puuduvad väärarusaamad seoses võimaliku nakatumisega olmekontaktides.

Vastajatelt küsiti ka selle kohta, millistest teemadest nad sooviksid rohkem teada saada. Suurem huvi on seotud teemadega, mis kajastavad esmaabi (haavade korral või kokkupuutel nakatunu verega) ja elu HIV-positiivsena.

Seksuaalsuhted

Iga kolmeteistkümnes süüdimõistetetu võib vanglas viibides seksuaalvahekorras nakatuda.

- Iga neljas süüdimõistetetu on viimase aasta jooksul kinnipidamisasutuses seksuaalvahekorras olnud (näitaja sisaldab ka vahekordi pikaajalistel kokkusaamistel). Iga kuues on olnud vahekorras püsipartneriga, iga kümnes juhupartneriga ja iga kahekümnes märgib samast soost partneri olemasolu.
- Juhusuhetes kasutab alati kondoomi neljandik ja samast soost partneri korral kümnendik vahekorras olnud süüdimõistetutest.
- Kokku on iga kolmeteistkümnes süüdimõistetetu ennast viimasel aastal seksuaalvahekorras olles nakatumise riski pannud (arvestatud on nendega, kes ei kasutanud juhu- ja/või samast soost partneri korral alati kondoomi).

Kinnipidamisasutuses viibimise ajal on seksuaalvahekorras olnud 27% süüdimõistetutest ning viimase kahteist kuu jooksul on vanglas seksuaalvahekorras olnud 23%. Neist valdav enamus märgib, et on olnud vahekorras püsipartneriga, umbes kolmandik juhupartneriga ning viiendik märgib samast soost partnerit. Kui arvestada kogu valimiga, on viimase aasta jooksul püsipartneriga seksuaalvahekorras olnud 18%, juhupartneriga 9% ja samast soost partneriga 5% süüdimõistetutest. Keskmiseks seksuaalpartnerite arvuks viimase aasta jooksul on 1,4.

83% viimase aasta jooksul vahekorras olnutest on sellel perioodil viibinud pikaajalistel kokkusaamistel. Peaaegu kõik nendest on kokkusaamistel ka seksuaalvahekorras olnud. Pikaajagsetel kokkusaamistel on käinud ka umbes kaks kolmandikku nendest, kellel on viimasel aastal olnud samast soost seksuaalpartnereid või juhupartnereid. Need isikud võivad moodustada ühendustee vangla sisese ja vangla välise nakkuste leviku osas seksuaalsel teel, kuna seksuaalvahekorras alati kondoomi kasutanute osakaal on süüdimõistetute hulgas väga madal. Püsipartneriga vahekorras olles ei kasutanud viimasel aastal iga kord kondoomi 87% sellises vahekorras olnutest, juhupartneri korral on see näitaja 77% ja samast soost partneri puhul 91% ehk väga valdav enamus seksuaalvahekorras olnutest on riskikäitjad. Kui vaadelda kõiki süüdimõistetuid, siis moodustavad juhusuhetes riskantselt käitujad nendest 7% ning samast soost partneri puhul 4% (püsipartneri osas on see näitaja 16%). Juhusuhtes ja/või samast soost partneri korral ei ole alati kondoomi kasutanud kokku 82% sellises vahekorras olnud süüdimõistetutest, mis teeb 7,5% kogu valimist. Kondoomi kasutamise tase viimase vahekorra ajal on umbes kümne protsendi võrra kõrgem kui viimase aasta jooksul alati kondoomi kasutanute osakaal. Vastu oma tahtmist on kinnipidamisasutuses seksuaalvahekorras olnud iga viiekümnes süüdimõistetetu.

Ennetusteenused kinnipidamisasutuses

Süüdimõistetuid võiks enam teavitada kinnipidamisasutustes olemasolevatest ennetusteenustest.

- Üle kolmveerandi süüdimõistetutest märgivad, et on kinnipidamisasutuses HIV-testi teinud. Ligi viiendik ei tea selle võimaluse olemasolust.
- Pooled süüdimõistetutest on kursis sellega, et kinnipidamisasutuses võimaldatakse B-hepatiidi vastast vaktsineerimist ning iga neljandat on viimasel aastal vaktsineeritud.
- Iga teine kinnipeetav ei tea, et vangla poolt võimaldatakse tasuta kondoomide saamist. Valdav enamus nendest, kes kondoomi vajasid, ei ole neid viimasel aastal kordagi saanud.
- Desinfitseerimisvahendit vajanutest pooled ei ole seda eelnenud aastal kordagi saanud.
- Iga kuues süüdimõistetetu osaleb tugirühmade töös.

82% süüdimõistetutest teavad, et vangla arsti juures on võimalik ennast HIV-i suhtes testida lasta. Ligi kaks kolmandikku on kursis sellega, et kinnipidamisasutuses võimaldatakse HIV-i teemalisi nõustamist. Süüdimõistetutest 79% väidavad, et neid on kinnipidamisasutuses viibimise ajal HIV-i suhtes testitud; Justiitsministeeriumi statistika kohaselt on testitute osakaal aga kõrgem. Paari protsendi jagu leidub neid, kes ütlevad, et on vaatamata pakkumisele testimisest keeldunud. Süüdimõistetutest rohkem kui pooled on ennast viimati testida lasknud kaks kuni kuus kuud tagasi. Kõige suuremale osakaalule testitutest on viimase testimise käigus räägitud HIV-testi tähendusest. Vähem on kajastatud teemasid nagu käitumine verrega kokkupuutel ja desinfitseerimisvahendite kasutamine. Enam kui pooltele vanglas testitutest on testi eelsel või järgsel nõustamisel räägitud vähemalt ühel ankeedis toodud seitsmest teemast.

55% süüdimõistetutest on teadlikud, et vanglate poolt võimaldatakse tasuta vaktsineerimist B-hepatiidi vastu. Viimasel aastal on ennast kinnipidamisasutuses vaktsineerinud 28%. Üle kümnendiku ei ole seda teinud, kuna on juba vaktsineeritud ning mõni protsent vastajatest ei soovinud ennast vaktsineerida.

45% süüdimõistetutest on teadlikud, et vangla poolt on võimalik saada tasuta kondoomi. Lubrikantide kohta teab seda alla kümnendiku. Desinfitseerimisvahendite olemasolust teab kolmandik kinnipeetavatest (kuid need on saadaval vaid koristamise tarvis). 81% märkis ankeeti, et neil ei ole eelnenud aastal kondoomi vaja läinud ja desinfitseerimisvahendite kohta täheldas seda 59%. Kolmveerand nendest, kes on enda sõnul kondoomi vajanud, ei ole neid viimasel aastal kordagi saanud. Desinfitseerimisvahendi puhul ei ole pooled vajajatest seda kordagi saanud. Kümnendik süüdimõistetutest on viimase 12 kuu jooksul ennast kinnipidamisasutuses tätoveerida lasknud. Iga kümnenda tätoveeritu puhul ei ole seejuures kasutatud desinfitseerimisvahendeid.

Mittetulundusühing Convictus Eesti pakub kõigis Eesti vanglates tugirühmade teenust eelkõige HIV-i nakatunud ja sõltuvusprobleemidega kinnipeetavatele, aga ka teistele huvilistele. Küsitlusele eelnenud kuue kuu jooksul oli tugirühmade tegevuses osalenud 16% süüdimõistetutest. Pooled neist märkisid, et nad ei ole HIV-i nakatunud. Keskmiselt on tugirühma kuulunud 13,1 kuud. Osalenute sõnul on tugirühmas kõige rohkem toimunud liikmetevahelisi vestluseid ning teemaga seotud videote vaatamist. Kolmveerand tugirühmas käinutes on selle tegevuse ja tugirühma liidri tööga rahul. Süüdimõistetud, kes on küsitlusele eelnenud kuue kuu jooksul osalenud tugirühmade töös, on paremini kursis HIV-i vertikaalse leviku riski vähendamise võimalustega, omavad vähem väärarusaamu seoses HIV-i levikuga

olmekontaktides ning on nakatunute suhtes tolerantsemad. Umbes 40% nakatunud tugirühma liikmetest märkis, et on kaaskinnipeetavatelt või vanglatöötajatelt kuulnud enda kohta HIV-iga seotud halvustavaid märkuseid.

Süüdimõistetutelt küsiti, milliseid teenuseid oleks nende arvates vaja selleks, et HIV-i nakatunu kinnipidamisasutuses paremini toime tuleks. Palju mainiti tervishoiuteenuseid nagu ravi ja arsti vastuvõttude paremat kättesaadavust, kuid ka vitamiinide jagamist ja tervisliku toitumise võimaldamist. Soovitakse saada rohkem informatsiooni, loenguid ja konsultatsioone. Leitakse, et HIV-i nakatunud vajavad suuremat tähelepanu, moraalsel toetust ning sallivat suhtumist.

Kahe küsitlusaasta võrdlus

Sõltuvusainete tarvitamine on vähenenud ja teadmiste tase paranenud. Kondoomide halvenenud kättesaadavus võib suurendada ohtu nakkuste levikuks seksuaalsel teel.

- Vanglates on vähenenud viimase kuu jooksul alkoholi või narkootikumide tarvitanute ning viimase aasta jooksul tätoveeringuid teinute osakaal.
- Paranenud on HIV-i ja STLI-de vältimisega seotud teadmised ning suurenenud on nende osakaal, kes teavad HIV-ile testimise võimalusest kinnipidamisasutuses.
- Riskikäitumise tase narkootikumide süstimisel ei ole kahe küsitlusaasta võrdluses muutunud.
- Vähenenud on juhu- või samast soost partneriga seksuaalvahekorras olnute hulk.
- Kondoomide kättesaadavus vanglates on oluliselt halvenenud. Vähenenud on kondoomi kasutamine viimase juhuvahekorra ajal.

Võrreldes 2006. aastaga on 2008. aastal tööl käivate süüdimõistetute osakaal kahekordistunud. Vähenenud on tervisespordiga tegelemine. Vähenenud on alkoholi tarvitamine, kuid mõnevõrra on suurenenud süüdimõistetute osakaal, kes teavad kaasvangide hulgas narkootikumide tarvitajaid. Nende hulk, kes on ise kinnipidamisasutuses narkootikumide tarvitanud, püsib kahe aasta võrdluses ühesugusel tasemel. 16% võrra on vähenenud süüdimõistetute osakaal, kes on viimase kuu aja jooksul narkootikumide tarvitanud ning ligi kaks korda on vähenenud seda süstides teinute hulk. Süstimisvarustuse jagamisega seotud näitajad ei ole kahe aasta võrdluses muutunud. 2008. aastal on viimase 12 kuu jooksul tätoveeringuid teinute osakaal vähenenud.

Kui teadmiste indikaatorisse mitte arvestada küsimust sellest, kas sääsehammustuse kaudu võib HIV-i nakatuda, on HIV-i levikuteedega seotud teadmiste tase 2008. aastaks paranenud. Suurenenud on ka teadmised emalt lapsele HIV-i edasikandumise riski vähendamise ja STLI-de vältimise võimalustest.

Viimasel aastal kinnipidamisasutuses seksuaalvahekorras olnute osakaal on kahe küsitlusaasta võrdluses ühesugune. Suurenenud on aga süüdimõistetute hulk, kes on olnud vahekorras püsipartneriga ning vähenenud nende osakaal, kes on olnud seksuaalvahekorras juhupartneriga või samast soost partneriga. Viimase juhuvahekorra ajal kondoomi kasutanute hulk on kahanenud. Viimase 12 kuu kondoomikasutuse näitajad ei ole muutunud.

2008. aastaks on kümnendiku võrra suurenenud süüdimõistetute osakaal, kes teavad HIV-testimise võimalusest vangla arsti juures. Kinnipidamisasutuses HIV-ile testitute osakaal on samal tasemel nagu 2006. aastal. Tugevalt on vähenenud süüdimõistetute hulk, kes on teadlikud, et vangla poolt võimaldatakse tasuta kondome. 2006. aastast vähem teatakse ka tasuta

lubrikantide olemasolust. Mõnevõrra on kasvanud nende osakaal, kes enda sõnul viimasel aastal kondome ja desinfitseerimisvahendeid ei vajanud. Suurenenud on süüdimõistetute osahulk, kes vaatamata vajadusele ei saanud viimase aasta jooksul kordagi kondome.

Erinevused vanusrühmades

Vanemad süüdimõistetud vajavad ennetustöö osas enam tähelepanu.

- Noorematest vanusrühmadest eristuvad 40-aastased ja vanemad, kes puutuvad kinnipidamisasutuses vähem kokku narkootikumidega. Nende teadmised HIV-i levikust on oluliselt halvemad ja suhtumine HIV-i nakatunutesse vähem salliv.
- Vanima grupi esindajaid on kinnipidamisasutuses HIV-i suhtes vähem testitud ning suurem hulk neist ei tea selle teenuse olemasolust.

Analüüsi käigus võrreldi kolme vanusrühma: 20-29-aastased, 30-39-aastased ning 40-aastased ja vanemad. Mida vanemad on süüdimõistetud, seda rohkem ollakse oma elu jooksul vanglas viibitud. Vanuse kasvades suureneb oluliselt töö käijate osakaal ja märgatavalt väheneb elu jooksul narkootikume pruukinute hulk.

Noorematest süüdimõistetutest eristuvad selgelt 40-aastased ja vanemad. Võrreldes 30-39-aastastega tarvitavad vanimasse gruppi kuuluvad süüdimõistetud enam alkoholi. 40-aastased ja vanemad teavad noorematest vähem narkootikume pruukivaid kaasvange ning nende hulgas leidub ka vähem ise kinnipidamisaustuses narkootikume tarvitanud süüdimõistetuid. Vanima grupi esindajatel on halvem teadmiste tase seoses HIV-nakkuse levikuteedega ja HIV-i vertikaalse leviku riski vähendamiseks. Suurem osakaal neist omab väärarusaamu seoses HIV-i nakatumise võimalikkusega olmekontaktides. HIV-i nakatunutesse tolerantselt suhtuvaid inimesi on 40-aastaste ja vanemate seas vähem kui nooremates vanusrühmades ning väiksem osakaal neist tunneb mõnda HIV-i või AIDS-iga elavat inimest. Vanima grupi süüdimõistetud on vähem teadlikud HIV-ile testimise võimalusest kinnipidamisasutuses ning oluliselt väiksem osakaal neist on kinnipidamisasutuses HIV-testi teinud. 2006. aastal tulid esile samasugused tendentsid.

20-29-aastased erinevad kahest vanemast grupist selle poolest, et nende hulgas on enam sporti tegevaid ja ennast viimasel aastal tätoveerida lasknud süüdimõistetuid. Sarnaselt 2006. aastaga on neile HIV-testimisega kaasneval nõustamisel enam räägitud nakatumise ennetamisega seotud teemadel.

30-39-aastaste seas on kahe teise vanusrühmaga võrreldes enam neid, kellel on korrektsed teadmised STLI-de vältimise meetoditest. Nii oli see ka eelmisel küsitluskorral.

Erinevused rahvuste lõikes

Eestlased vajavad enam informatsiooni.

- Mitte-eestlaste seas on eestlastest enam kinnipidamisasutuses narkootikumide süstimist.
- Mitte-eestlaste teadmised HIV-i levikuteedest on paremad.
- Info kinnipidamisasutustes pakutavatest ennetusega seotud teenustest on oluliselt paremini jõudnud mitte-eestlasteni ning nende seas on enam HIV-ile testitud.

Spordi harrastamine on populaarsem mitte-eestlaste hulgas. Muude rahvuste esindajate seas on eestlastest enam süüdimõistetuid, kes on kinnipidamisasutuses narkootikume süstinud. Mitteeestlaste seas on levinum valge hiinlase või valge pärslase ja heroini tarvitamine.

Võrreldes eestlastega on muust rahvusest süüdimõistetutel mõnevõrra paremad teadmised HIV-nakkuse levikuteedest ning suhtumine HIV-i nakatunutesse sallivam. Eestlastest suurem osakaal mitte-eestlasi tunnevad inimesi, kellel on HIV või AIDS. Oluliselt suurem hulk mitte-eestlasi on kursis sellega, et vangla poolt võimaldatakse HIV-teemalist nõustamist. Samuti on neid eestlastest enam HIV-i suhtes testitud. Muust rahvusest süüdimõistetud on teadlikumad sellest, et kinnipidamisasutuses on võimalik saada tasuta kondoomi, lubrikanti ja desinfitseerimisvahendeid. Nende hulgas on eestlastega võrreldes vähem süüdimõistetuid, kes ei ole vaatamata vajadusele eelnenud aastal kordagi desinfitseerimisvahendeid saanud.

Erinevused haridustasemeti

- Lõpetamata põhiharidusega või põhiharidusega süüdimõistetute seas on narkootikumide tarvitamine enam levinud.

Haridustasemeti alusel võrreldi andmeid järgmistes gruppides: lõpetamata põhiharidus, põhiharidus, keskkaridus ja kutseharidus. Mida vanemad süüdimõistetud, seda kõrgem on nende haridustase. Praeguse karistuse kandmisel on kesk- ja kutseharidusega vastajad maksimaalselt põhiharidusega süüdimõistetutest vanglas kauem viibinud. Kõige sagedasemad tööl käijad on kutseharidusega inimesed.

Lõpetamata põhiharidusega või põhiharidusega süüdimõistetute hulgas on kõrgema haridusega vastajatest oluliselt rohkem elu jooksul narkootikume tarvitanuid ning seda on esmakordselt tehtud nooremas eas. Suurem on ka nende maksimaalselt põhiharidusega süüdimõistetute osakaal, kes on narkootikume tarvitanud kinnipidamisasutuses.

Kutseharidusega süüdimõistetutel on teistest vastajatest paremad teadmised STLI-de vältimise meetoditest. Suurem osakaal neist on kursis sellega, et vanglas on võimalik B-hepatiidi vastu vaktsineerida.

HIV-ennetusega seotud nõustamisteenuse olemasoluga kinnipidamisasutustes on kõige paremini kursis põhiharidusega inimesed. Võrreldes keskkaridusega süüdimõistetutega on nende seas enam kinnipidamisasutuses HIV-ile testitud vastajaid.

Erinevused vanglate lõikes

- Naistevangla süüdimõistetud kasutavad kõige vähem narkootikume ning neil on paremad teadmised seoses HIV-i vertikaalse leviku ennetamisega.
- Tallinna Vanglas on osade ennetusega seotud teenuste kättesaadavus halvem.

Viiest vanglast üks (Harku Vangla) on naistevangla ning ühes (Viru Vangla) kannavad karistust ka alaealised süüdimõistetud. Harku ja Viru Vangla süüdimõistetud on elu jooksul vähem vanglas viibinud. Murru ja Tallinna süüdimõistetud on vanemad kui vastajad Tartu, Harku või Viru Vanglas. Viru Vangla kinnipeetavate hulgas on enam spordiga tegelejaid. Tööl käijaid on

kõige enam Harkus, kuid koolis käijaid on kõige rohkem Tartu Vanglas. Eestlaste osakaal on suurem Murrus ja Tartus.

Võrdluses teiste vanglatega eristub kõige enam naistevangla. Harkus on kõige väiksem süüdimõistetute osakaal, kes teavad kaasvangide hulgas narkootikumide tarvitamisest (erinevus on oluline võrdluses Tallinna ja Tartuga) ning kes on ise kinnipidamisasutuses viibimise ajal narkootikume manustanud. Naistevanglas on oluliselt paremad teadmised emalt lapsele HIV-i leviku riski vähendamise võimalustest. Selle vangla süüdimõistetud on teistest enam kursis tasuta kondoomide ja desinfitseerimisvahendite saamise võimalusega kinnipidamisasutuses. Harku Vanglas on palju suurem osa süüdimõistetutest viimase poole aasta jooksul osalenud Convictus Eesti tugirühmade töös.

Harku ja Tallinna Vanglas on igapäevasuutsetajate osakaal kõige suurem. Tallinna Vangla süüdimõistetud on vähem kursis kinnipidamisasutuses HIV-testi tegemise võimalusega (erinevus on oluline võrreldes Tartu ja Viruga) ning B-hepatiidi vastu vaktsineerimise võimalusega (erinevus on oluline võrreldes Tartu ja Harkuga). Tallinnas on kõige rohkem selliseid süüdimõistetuid, kes vaatamata vajadusele viimase aasta jooksul kordagi desinfitseerimisvahendeid ei saanud (erinevus on oluline võrreldes Tartu ja Viru Vanglaga).

Elu jooksul narkootikume tarvitanud süüdimõistetute osakaal on suurim Tartu Vanglas (erinevus on oluline võrreldes Harku ja Murruga). Viru Vangla süüdimõistetud on alustanud narkootikumide tarvitamisega teistest varem (va võrdluses Harkuga). Tasuta desinfitseerimisvahendite olemasolust kinnipidamisustuses teavad rohkem nii Viru kui Harku Vangla süüdimõistetud. Viru ja Tartu kinnipeetavaid on enam HIV-i suhtes testitud. Rohkem B-hepatiidi vastu vaktsineerimist on viimasel aastal toimunud Harkus ja Murrus (erinevus on oluline võrreldes Viru Vanglaga). Kõige negatiivsem suhtumine HIV-i nakatunud inimestesse on Murru Vanglas.

LISA 1: Valimi esinduslikkus

Vangla	Üldkogum		Planeeritud valim	Uuringus osalemine		
	vangide arv	vangla osakaal		vastajad	vastamise %	osakaal valimis (95% UV)
Harku	104	5,93%	62	56	90,32%	7,47% (5,58; 9,35)
Murru	484	27,59%	259	201	77,61%	26,80% (23,62; 29,98)
Tallinna	286	16,31%	173	130	75,14%	17,33% (14,62; 20,05)
Tartu	327	18,64%	160	153	95,63%	20,40% (17,51; 23,29)
Viru	553	31,53%	227	210	92,51%	28,00% (24,78; 31,22)
KOKKU	1754	100,00%	881	750	85,13%	100,00%

Hinnang: Valim on vanglate suhtes hästi tasakaalus ning seega pole vaja analüüsides kaale kasutada. Vanglate osakaal valimis koos usaldusvahemikuga on toodud tabeli viimases veerus. Vangla osakaal üldkogumis jääb usaldusvahemiku sisse, seega võib öelda, et valimi osakaalud ei erine statistiliselt oluliselt üldkogumi osakaaludest.

LISA 2: Valimi ja ankeedile mittevastanute võrdlus

<i>Sugu</i>	<i>Valim</i>		<i>Mittevastajad</i>	
	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
mees	694	92,5	100	92,6
naine	56	7,5	8	7,4

$\chi^2 = 0,000$; $p = 1,000$

<i>Rahvus</i>	<i>Valim</i>		<i>Mittevastajad</i>	
	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
eestlased	330	44,4	37	36,6
mitte-eestlased	413	55,6	64	63,4

$\chi^2 = 1,885$; $p = 0,170$

<i>Vanus</i>	<i>Valim</i>		<i>Mittevastajad</i>	
	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
15-19	34	4,6	-	-
20-29	300	40,9	25	23,1
30-39	246	33,5	46	42,6
40-49	154	21,0	37	34,3

$\chi^2 = 22,220$; $p = 0,000$

<i>Haridus</i>	<i>Valim</i>		<i>Mittevastajad</i>	
	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
põhiharidus või alla selle	357	49,5	44	41,5
keskharidus	206	28,6	38	35,8
kutseharidus	142	19,7	15	14,2
kõrgharidus	16	2,2	9	8,5

$\chi^2 = 16,400$; $p = 0,001$

LISA 3: Süüdimõistetute aja veetmise viisid kinnipidamisasutuste lõikes

Tabel 1: Tervisespordi harrastamine viimase nelja nädala jooksul

Vangla	mitte kordagi		1 kord nädalas või harvem		mitu korda nädalas või sagedamini		KOKKU		märkimata
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Harku	14	31,8	10	22,7	20	45,5	44	100,0	3
Murru	64	42,6	34	22,7	52	34,7	150	100,0	21
Tallinn	32	30,2	30	28,3	44	41,5	106	100,0	8
Tartu	24	18,2	26	19,7	82	62,1	132	100,0	5
Viru	9	6,4	35	25,0	96	68,6	140	100,0	11

Tabel 2: Huviringides või grupitöös osalemine viimase nelja nädala jooksul

Vangla	mitte kordagi		1 kord nädalas või harvem		mitu korda nädalas või sagedamini		KOKKU		märkimata
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Harku	13	30,9	18	42,9	11	26,2	42	100,0	5
Murru	96	69,0	24	17,3	19	13,7	139	100,0	32
Tallinn	63	62,4	24	23,7	14	13,9	101	100,0	13
Tartu	57	48,3	29	24,6	32	27,1	118	100,0	19
Viru	84	66,1	15	11,8	28	22,1	127	100,0	24

Tabel 3: Tööl käimine viimase nelja nädala jooksul

Vangla	mitte kordagi		1 kord nädalas või harvem		mitu korda nädalas või sagedamini		KOKKU		märkimata
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Harku	6	14,0	-	-	37	86,0	43	100,0	4
Murru	60	39,0	1	0,6	93	60,4	154	100,0	17
Tallinn	38	36,5	-	-	66	63,5	104	100,0	10
Tartu	73	64,1	3	2,6	38	33,3	114	100,0	23
Viru	91	76,5	2	1,7	26	21,8	119	100,0	32

Tabel 4: Koolis käimine viimase nelja nädala jooksul

Vangla	mitte kordagi		1 kord nädalas või harvem		mitu korda nädalas või sagedamini		KOKKU		märkimata
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Harku	23	56,1	-	-	18	43,9	41	100,0	6
Murru	86	61,0	3	2,1	52	36,9	141	100,0	30
Tallinn	76	85,4	3	3,4	10	11,2	89	100,0	25
Tartu	44	35,5	23	18,5	57	46,0	124	100,0	13
Viru	67	52,4	4	3,1	57	44,5	128	100,0	23

LISA 4: Erinevate narkootikumide tarvitamise viis kinnipidamisasutuses viibimise ajal

Tabelis on näidatud nende andmed, kes on kinnipidamisasutuses viibimise ajal tarvitanud narkootikume

Narkootikum	ei ole seda tarvitanud		suitsetades		ninna tõmmates		tablettidena		süstides		juues	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
marihuaana/hašiš (kanep, ganja, õis, rohi, anaša)	60	32,1	120	64,2	5	2,7	2	1,1	2	1,1	-	-
amfetamiin (kiirus, speed)	63	34,2	7	3,8	43	23,4	2	1,1	86	46,7	-	-
ecstasy (komm)	107	63,3	3	1,8	9	5,3	45	26,6	12	7,1	-	-
rahustid, uinutid ilma arsti korralduseta	90	53,6	3	1,8	5	3,0	72	42,9	4	2,4	-	-
kokaiin, crack (koka, charlie)	127	78,9	3	1,9	21	13,0	3	1,9	9	5,6	-	-
oopiumi(mooni) segud (poppy, kuknar, hanka, vedel heroiin)	128	78,0	4	2,4	6	3,7	3	1,8	28	17,1	-	-
valge hiinlane või valge pärslane (fentanüül)	103	58,2	14	7,9	14	7,9	2	1,1	55	31,1	-	-
GHB	140	89,2	4	2,5	3	1,9	6	3,8	4	2,5	2	1,3
heroiin	117	69,2	4	2,4	8	4,7	3	1,8	41	24,3	-	-

